

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Historický ústav Filozofické fakulty

Diplomová práce

Šlechtic a lov. Příklad hlubockých Schwarzenbergů v letech 1848-1914

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Bezečný, Ph.D.

Autor práce: Radek Holcepl

Studijní obor: AJ-D/ZŠ

Ročník: 5.

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 21. dubna 2010.

Radek Holcepl

Za vedení této diplomové práce, důležité rady a zejména trpělivý přístup děkuji panu Mgr. Zdeňku Bezeckému, Ph.D. Poděkování patří také pracovníkům Národního zemědělského muzea Ohrada a správě zámku Hluboká. Za důležité připomínky a laskavou pomoc děkuji paní Mgr. Anně Kubíkové z českokrumlovského archivu. Konečně bych rád poděkoval své rodině za podporu, kterou mi poskytovala během zpracovávání zadaného tématu.

Šlechtic a lov. Příklad hlubockých Schwarzenbergů v letech 1848-1914

Anotace

Studium fenoménu šlechtického lovu potvrzuje, že lov pro aristokracii nepředstavoval pouhou zábavu, ale plnil mnohem více úloh při vytváření její kolektivní mentality. Považovat lov pouze za jeden z mnoha druhů sportovních aktivit aristokratů se vzhledem k celé šíři a hloubce pohnutek ukázalo být zcela nedostačujícím. Tato diplomová práce proto předkládá analýzu složitého vztahu šlechtického světonázoru a loveckého prostředí. Nabízí nástin původu a podob aristokratického smýšlení o lovu, které přispívalo k uchování tradice urozenosti za vlády Františka Josefa I. Číní tak s důrazem na české aristokraty, zvláště rod Schwarzenbergů. Jednotlivé kapitoly z různých pohledů přibližují odlišné prvky a vrstvy ideologie aristokratické myslivosti, která tvořila důležitou součást „jiné reality“, do níž se aristokracie v občanské éře dobrovolně uzavírala.

Nobleman and Hunting.

The Example of the Schwarzenbergs from 1848 to 1914

Annotation

The study of noble hunting phenomenon confirms that game keeping did not represent only entertainment for aristocracy but performed much more functions in the process of constituting the collective mentality of aristocracy. Taking the width and depth of motivation into account it turned out completely inadequate to consider hunting a mere sort of sport activities of aristocrats. This diploma paper presents the analysis of intricate relationships between the noble world-view and the world of hunting. It offers the outline of origins and forms of the aristocratic thinking about hunting, which contributed to the preservation of the nobleness tradition under Franz Joseph I. It is done with the emphasis put on the Czech aristocrats, especially the Schwarzenberg family. From different points of view the respective chapters examine different elements and layers of the ideology underlying the noble game-keeping that made up a significant constituent of the “other reality“, into which the aristocracy confined themselves in the era of citizenship.

Obsah

Úvodem.....	7
Etymologie a historie šlechtických hodností a jejich vazby na lov	17
Sociologický pohled na šlechtický lov v devatenáctém století.....	22
Lov jako prvek šlechtické konzervativní ideologie	38
Místo lovu ve střetu mezi konzervativní a liberální definice šlechtictví	48
Psychologický pohled na šlechtický lov	63
Svatý Hubert. Šlechtický lov mezi pohanstvím a křesťanstvím.....	74
Svatý Jiří. Lov mezi láskou k válce a k přírodě.....	90
Závěrem	102
Seznam pramenů a literatury	105
Seznam obrazových příloh.....	110
Obrazové přílohy	111

Úvodem

K tématu české aristokracie a zvláště pak Schwarzenbergů vyšlo v posledních letech poměrně velké množství odborných prací. Mezi zmíněnými historickými díly o šlechtě vyniká svou zevrubností rozsáhlé kolektivní dílo *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*, pod kterým jsou jako editoři podepsáni Zdeněk Bezecný, Martin C. Putna a Martin Gaží.¹ Řada příspěvků se týká sledovaného období, žádný však přímo vztahu Schwarzenbergů k lovu. Přestože jde o publikaci vzniklou na základě vědecké konference, z některých příspěvků je cítit nostalgie po lepších časech a lítost nad jejich zánikem.² Na tradiční provázanost historické produkce a rodové paměti je však v úvodu poctivě poukázáno. Schwarzenberskými dějinami se zabývali často lidé v zaměstnaneckém poměru ke knížecímu rodu nebo sám jeho představitel Karel VI.³

Právě sebrané spisy historika Karla ze Schwarzenbergu tvoří další nedávno vydanou autoritativní publikaci. Editorem a autorem literárně historického úvodu je Martin C. Putna, který se také nevyhnul jisté obhajobě významu Schwarzenbergů pro českou společnost a zvláště pro Jihočeský kraj. V obou případech prý došlo ke zkreslení historického vědomí, v rámci českých dějin z důvodů nacionální řevnivosti na rod vnímaný českými vlastenci jako německý. V případě jihočeských spisovatelů občanského původu se zase hledělo na knížata z příčin sociální distance buď skrz prsty nebo naopak jako na vzdálené a díky své vznešenosti vlastně nepřítomné postavy. Podle Putny je tato nepřiměřená dualita vlastní i vzedmutému polistopadovému zájmu o Schwarzenberg: „[N]elze říci, že by se znovu stali PŘÍROZENOU součástí reflexe české minulosti a přítomnosti. Bud' se na ně stále hledí s podezřením, nebo se zvědavostí na ty kuriózní „dinosaurů“, nebo s devótností, která je nepřírozená zase na druhou stranu.“⁴

¹ Srov. Zdeněk BEZECNÝ - Martin C. PUTNA - Martin GAŽI (edd.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.

² Srov. příspěvek Raimunda PALECZKA, *Mezi tradicemi a modernizací. Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*, in: Tamtéž, s. 46: „*Troufám si říct, že rozbití schwarzenberského světa ve čtyřicátých letech minulého století nebylo inteligentní a každém případě bylo špatně promyšlené.*“

³ Srov. Karl SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Fragmety*, Praha 1934; TÝŽ, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg I-II*, Neustadt an der Aisch 1963.

⁴ M. C. PUTNA (ed.), *Karel VI. Schwarzenberg. Torzo díla*, Praha 2007, s. 19-20.

Třetí objemnou publikací, která se věnuje jihočeské šlechtě, tedy i Schwarzenbergům, představuje *Jihočeské dominium* Pavla Juříka.⁵ Ač se jedná o popularizační dílo bez poznámkového aparátu, seznam použité literatury, pramenů a poděkování zodpovědným osobám a organizacím vypovídá o serióznosti knihy, která si vytkla za cíl seznamovat české čtenáře s oním „přirozeným“ místem šlechty v minulosti i současnosti Jihočeského kraje.

Ostatně většina nedávno vydaných studií o šlechtě devatenáctého věku se dá volně zařadit do proudu pozitivistického étosu dějepisu, který si bere za úkol především zbavit bádání o šlechtě v devatenáctém století ideologických nánosů pokrokově demokratického a lidově demokratického ražení. Významným příspěvkem k dvorským a šlechtickým institucím je kniha Jana Županiče *Nová šlechta rakouského císařství*, která přehledně seznamuje se sociálními přehradami a distinktivními znaky v rámci značně diferenciovaného společenství šlechty podunajského mocnářství.⁶ Pro tuto diplomovou práci je přínosný výzkum atraktivity šlechtických titulů a tradičního aristokratického životního stylu pro představitele měšťanských elit v průběhu dlouhého devatenáctého století.

Životní styl a hodnotový žebříček šlechty zkoumá Zdeněk Bezecný na příkladu orlických Schwarzenbergů ve druhé polovině devatenáctého století a na začátku dvacátého století (dále také druhá polovina dlouhého devatenáctého století, tj. období mezi revolucemi 1789-1918). Jeho kniha *Příliš uzavřená společnost* také zmiňuje význam lovu pro aristokracii.⁷ Chápe ji především jako zábavu, která má blízko ke sportovnímu vyžití. Zároveň však dodává, že se jedná o jeden prvek z úhrnu tradičních projevů vybraného životního stylu. Ten měl zásadní význam pro uchování identity aristokracie jako svébytné společenské vrstvy v době vzestupu měšťanského živlu. Tento rozpor autor považuje za podstatu šlechtického nedorozumění s českým nacionalizujícím se měšťanstvem. Bezecný se přiklání k názoru, že konflikt nebyl způsoben pnutím mezi češtvím a němečtvím, ale neslučitelností konzervativního a liberálního světonázoru.

Historické stereotypy a mýty novověkého českého národa zkoumá Jiří Rak v knize *Bývali Čechové*, čímž přispívá k pochopení stále silněji konfrontačního tónu

⁵ Srov. Pavel JUŘÍK, *Jihočeské dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové*, Praha 2008.

⁶ Srov. Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.

⁷ Srov. Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, České Budějovice 2005.

v obcování občanské a šlechtické společnosti v zemích Koruny české.⁸ Třecími plochami se ukazuje být nejenom liberalismus a konzervatismus obecně, ale především jeho jednotlivé komponenty. Může se jednat o odlišnou náboženskou víru, rozdílná pojetí národa, konfliktní druhy ospravedlnění loajality k státní moci, koncepci vzdělání, role muže a ženy ve společnosti, hodnocení jednotlivých období v minulosti atd. Právě různé představy o tom, jak dělat tu samou věc, jsou zdrojem napětí.

Ještě v roce 2005 konstatuje Zdeněk Bezecný, že dějiny šlechtické každodennosti, mentality a životních etap jsou teprve v počátcích.⁹ Předkládaná práce by měla svým skromným dílem přispět především k pochopení specificky šlechtické mentality. Jde o pokus demonstrovat na základě pramenného výzkumu i „nového“ čtení sekundární literatury, že vztah šlechty k lovu přesahuje pouhou zábavu a dotýká se hodnot, které jsou pro šlechtu a zvláště pak pro starožitnou aristokracii konstitutivní. Záměrem je rozkrýt rozhraní mezi různými polohami vnímání lovu samotnými šlechtici. V tomto úsilí nelze spoléhat na to, že prameny a literatura zaměřená specificky na dějiny myslivosti či pozitivistické biografie jednotlivých šlechticů postačí.

Za nejzávažnějším intelektuální přínos historické vědy pro vědy o člověku obecně lze odůvodněně považovat historismus.¹⁰ Ten bude zde v souvislosti s historickou metodologií¹¹ chápán nikoliv jako Rankeho škola německého pozitivistické historiografie¹², ale výlučně tak, jak tento pojem shrnul Karl Mannheim¹³ v návaznosti na autory, jako byli Ernst Troeltsch nebo Friedrich Meinecke.¹⁴ Tato filosofická pozice podle Mannheima nebyla vynalezena historiky v rámci autonomního vývoje jejich metodologie, ale takřkajíc se sama historikům vnutila v průběhu devatenáctého století silou politické diferenciaci a polarizace různých mocenských uskupení, která všechna toužila nabízet a nabízela svou vlastní verzi dějin. Teprve na

⁸ Srov. Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994.

⁹ Srov. Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, České Budějovice 2005, s. 17.

¹⁰ Srov. Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002, s. 28-40.

¹¹ Historismem bude v příslušných pasážích míněn také významný směr v architektuře dlouhého devatenáctého století.

¹² Tak definuje jednu z forem historismu Jacques LeGoff, *Paměť a dějiny*, Praha 2007, s. 172. Dále srov. G. G. IGGERS, *Dějepisectví*, s. 29-31.

¹³ Srov. Karl MANNHEIM, *Ideologie a utopie*, Bratislava 1991, s. 38-54.

¹⁴ Srov. G. G. IGGERS, *Dějepisectví*, s. 33.

základě těchto společenských skutečností bylo možné také reflektovaně myslet vývojovou podmíněnost všech lidských i přírodních (evolucionismus) jevů.

Mannheim navrhuje vést v rámci historismem fundovaného bádání „vertikální a horizontální řez“ dějinami. Horizontálnímu řezu víceméně odpovídá pojem „genetické dějepisectví“ a řezu vertikálnímu zase „sociologie vědění“. V obou případech je snaha sledovat zkoumané fenomény v jejich podmíněnosti, buď tradicí samotného fenoménu nebo společenskými tlaky na daný fenomén v určité éře. Předkládaná práce se pokusí sledovat vztah šlechty a lovu v obou naznačených „řezech“ dějinami.

Mannheim neklasifikuje na základě spjatosti se „společenským bytím“ jen různé myšlenkové směry či významy užívaných pojmů, ale dokonce i užívané kategorie myšlení: *„Tak je např. pro konzervatismus (...) charakteristické, že má tendenci používat morfologických kategorií, které zkušenostní materiál, jak je dán, nerozkládají v jeho názorné totalitě, nýbrž se snaží utvrdit jej právě v jeho jedinečnosti. Proti tomuto morfologickému způsobu uvažování stála analytická metoda, která každou bezprostředně shledanou celkovost zprvu rozbila, aby získala nové kombinovatelné, obecně určitelné prvky, a ty pak spojila s nějakým funkčním mechanismem nebo pomocí kategorie kauzality, což je třeba přičíst tehdejšímu (devatenácté století - pozn. RH) levicově zaměřeným způsobům myšlení.“*¹⁵

Tato zjištění ovšem vrhají nové světlo na objektivitu autorů stojících za vydáváním edic, v jejichž předmluvě se volá po začlenění Schwarzenbergů na jejich „přirozené“ místo v české reflexi minulosti a přítomnosti. Stejně tak potom je jasné, že starosta města Hluboké nad Vltavou nepíše do předmluvy k sborníku z vědecké konference jako vědec, ale jako politik, který se snaží upevňovat lokální patriotismus odkazy na slavnou minulost, na kterou se nyní (v současnosti) bude navazovat, neboť pominulo „temné“ období, kdy nebyl u moci.¹⁶ Pokud se tedy v posledních vydávajících o jihočeské šlechtě převážně taková díla, která „morfologicky“ popisují, případně rovnou obhajují nebo dokonce chválí a oslavují život jednotlivých představitelů šlechtických rodů, pak tyto myšlenkové kategorie prozrazují silné konzervativní (tradicionalistické) tendence.

¹⁵ K. MANNHEIM, *Ideologie a utopie*, s. 307.

¹⁶ Srov. název a obsah příspěvku Tomáše Jirsy, *Schwarzenberské dědictví jako leitmotiv rozvoje regionu*, in: Z. BEZECNÝ - M. C. PUTNA - M. GAŽI (edd.), *Schwarzenbergové*, s. 17-18.

Již Mannheim sám došel díky své myšlenkové kázni a poctivosti až k nazření, že i pozice historismem poučeného sociologa vědění spočívají na základně sociálního bytí. Toto odhalení závislosti jakékoliv filosofické pozice na společenském začlenění je proto nazýváno „Mannheimův paradox“: „...dosahujeme obecného pojetí totálního pojmu ideologie tehdy, když máme odvahu vidět jako ideologické nejen odpůrcovy, nýbrž principiálně všechny, tedy také vlastní pozice. Toto obecné pojetí totálního pojmu ideologie, podle něhož lidské myšlení ve všech stranách a ve všech epochách je ideologické, lze těžko obejít.“¹⁷

Mannheim sám jej vyřešil tak, že moderní inteligenci označil za vrstvu, která je mimořádně způsobilá komunikovat na základě vědeckého diskurzu pozice všech ostatních společenských vrstev, neboť se představitelé inteligence sami rekrutují ze všech zájmových uskupení ve společnosti a navíc se dobrovolně podřizují jednotícím pravidlům vědeckého étosu.

Protože moderní (industriální a postindustriální) inteligence nepředstavuje uzavřenou kastu ideologů (tvůrců, strážců a vykladačů partikulárních světónázorů různých zájmových skupin, zejména pak zájmů vlastních), nabízí nebo by ideálně měl společenskovědní diskurz nabízet alternativu - komunikaci - k diskurzu politickému, ke konfrontaci. Ač toto řešení autoři jako Clifford Geertz¹⁸ nebo Miloslav Petrušek¹⁹ nepovažují za zcela uspokojivé, autor předkládané práce jej akceptuje.

Pokud tedy lze považovat historické bádání o šlechtě pomocí převážně morfologických kategorií za „ideologicky“ podmíněné a ideologičnost všeho myšlení za prokázanou díky postulaci „Mannheimovu paradoxu“, pak nezbyvá než explicitně definovat společenskou poptávku, kterou se pokouší uspokojit autor předkládané práce.

V postmoderní současnosti západního světa panuje tak malá ochota a vůle prosazovat ve vzdělání a výchově zájmy světónázorů s totálními nároky na život člověka (z těch nejdůležitějších to jsou tradiční náboženství, monarchismus, etatismus, nacionalismus, komunismus), že můžeme v této vědomé a cílené otevřenosti a neukotvenosti spatřovat triumf étosu moderní inteligence, která si nárokuje vedoucí

¹⁷ K. MANNHEIM, *Ideologie a utopie*, s. 78.

¹⁸ Srov. Clifford GEERTZ, *Interpretace kultur*, Praha 2000, s. 219-221.

¹⁹ Předmluva k práci srov. K. MANNHEIM, *Ideologie a utopie*, s. 11-20.

postavení již jen díky masově rozšiřovaným heslům jako „vzdělanostní společnost“ nebo „postindustriální (informační) éra“.²⁰

Díky těmto skutečnostem je možno tvrdit, že tradicionalistický koncept konzervatismu nemá příliš velkou šanci oslovit široké vrstvy.²¹ Proto bude výklad koncipován jako katalog různých životních hodnot, které se daly v devatenáctém století projevit a realizovat skrze šlechtickou myslivost. Tak jako architekti historizujícího romantismu nabízeli svým zadavatelům katalogy různých dekorativních prvků, tato práce zamýšlí nabídnout extrémně individualistickým členům západních společností jistou sadu „součástí“, z nichž se skládal ve své době celistvý a organický názor aristokrata na význam úlohu lovu v jeho životě.

Tento „katalog“ nemá tedy jen poučovat o skončených událostech v minulosti, ani se je pokoušet oživit jako „staré dobré časy“, na něž se dá v dobré konzervativní víře navázat. O rozporech světa jednadvacátého století píše Václav Bělohradský²² a upozorňuje na diskrepanci mezi současnou technologickou civilizací a politickým systémem, který se drží stále idejí, symbolů a institucí utvořených v devatenáctém století. Snaha anachroničnost liberalismu a nacionalismu řešit návratem k již tehdy nefunkčnímu polofeudálnímu konzervatismu vyvolává pochybnosti.

Na druhou stranu můžeme podobně jako náboženství počítat i instituci a ideologii elit za antropologickou konstantu.²³ Proto je na místě zkoumat jakým způsobem reagovali příslušníci rodové elity na výzvu nově se vzrůstajících

²⁰ Pokud je feudální stát definován jako mocensko-ideologický monopol šlechty a socialismus jako mocensko-ideologický monopol dělnicko-rolnické třídy, pak je legitimní považovat liberální demokratický stát za mocensko-ideologický monopol střední třídy. Z tohoto hlediska není překvapivé, že to byly právě demokratické státy, které díky propojenosti střední třídy a osvícensko-liberální inteligence dosáhly jako první postindustriálního stadia společenského vývoje. Víra ve vědeckou racionalitu a vzdělání je náboženstvím, které se zrodilo v liberálním prostředí středostavovského měšťanstva. Současná demokracie je tudíž politickým vyjádřením mocenských a ideologických nároků střední vrstvy a liberální inteligence.

²¹ Ojedinělý pokus o přiznanou historickou tvorbu ve prospěch schwarzenberského konzervatismu představuje časopis Historického spolku Schwarzenberg *Obnovená tradice*. Jedná se o zajímavý zdroj faktografický, metodologicky však představuje nereflaktovaný pozitivismus.

²² Srov. esej Václav BĚLOHRADSKÝ, *Dědictví let šedesátých - Hoře z hojnosti*, srov. http://www.multiweb.cz/hawkmoon/hore_z_hojnosti.htm (15.3.2010).

²³ Srov. Milena LENDEROVÁ - Zdeněk BEZECNÝ, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: Kol., *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, s. 17-42; Roman DUB, *Teorie elity*, in: Tamtéž, s. 43-68.

podnikatelských, nacionálních a socialistických elit. V konfrontaci sázeli šlechtici především na jednoznačné vymezení se vůči svým vyzyvatelům. Začali se nazývat historickou šlechtou a váhu tradice učinily svou zbraní, ale zároveň také břemenem. Lpění na re-konstruované minulosti mělo v sobě jak prvky přitažlivé, tak odpudivé z hlediska současného etického vkusu.

Jedním z kontroverzních témat je samozřejmě také zabíjení zvíře, která není pěstována v továrnách na maso. Zvláště technicky dokonale zorganizované hony pomocí moderních palných zbraní připadají mnoha lidem barbarské. Otázkou zůstává, zda se za tímto odporem neskrývá obranný psychologický mechanismus, kterým odvádíme pozornost od jatek směrem k sterilním řeznickým pultům, kde si „lovíme“ maso dnes. Vzhledem k demografickým poměrům jde o nutné technické řešení, nikoli však nutný kulturní vzorec vypořádávání se s lidskou (polidšťující?) masožravostí.²⁴ S tímto fenoménem souvisí i náboženské opojení vlastní krvelačností a zároveň děsem z ní.²⁵ Z mnoha důvodů se domnívám, že mocný účinek, který má prolítí krve na duši člověka, dokázali kulturně lépe ošetřit aristokratičtí lovci druhé půle dlouhého devatenáctého století.

Snad se podaří „přeložit“ jednotlivé komponenty šlechtického ideálu „pravého lovce“ do podoby srozumitelné odborníkům i vzdělané veřejnosti. I v případě, že by tento záměr vyzněl naprázdno, stále se jedná o vhodný „analytický“ doplněk „morfologicky“ pojatých prací. Některé pasáže si ovšem svou vlastní logikou vynucují užít také vyprávění, takže dělení na „morfologii“ a „analýzu“ není dogmatické, jedná se spíše o relativní převahu.

Z důvodu, že v této diplomové práci jde o sondu do životních hodnot a postojů, se nelze obejít bez metodologií věd jako je psychologie, sociologie nebo religionistika. Sociologie Karla Marxe a Maxe Webera posloužila jako příklady možných pohledů na funkci lovu pro starožitnou šlechtu jako představitele společenské elity, která musí svou pozici legitimovat (do roku 1918, kdy byli smeteny poslední zbytky feudálního zřízení). V případě Marxe je důležitá jeho recepce *Dějepisectví ve 20. století* od Georga G. Iggerse²⁶ a raná díla samotného Marxe.²⁷ Autorem další svébytné sociologické

²⁴ Srov. Robert ARDREY, *The Hunting Hypothesis. Evolution of Consciousness*, New York 1977.

²⁵ Srov. Walter BURKERT, *Homo necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth*, Berkeley 1983.

²⁶ G. G. IGGERS, *Dějepisectví*, s. 76-79.

koncepce, která byla využita, je německý sociolog Niklas Luhmann²⁸. Historik Ewald Frie ukazuje na způsoby využití Luhmannovy sociologie pro bádání o šlechtě devatenáctého století.²⁹

Vývojová psychologie a religionistická pojednání o obřadech přechodu představují koncepci výchovy, která byla aplikována na šlechtický lov. V případě studia životních stádií se vycházelo především z díla Pavla Říčana *Cesta životem*³⁰, která je nejnovější českou recepcí klasika biodromálních studií Erika H. Eriksona. Studium přechodových rituálů se opírá o práce Arnolda Van Gennepa *Přechodové rituály*³¹, jeho recepci v kolektivním díle *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*³² a dále o díla historika a fenomenologa náboženství Mircea Eliadeho, zejména o jeho *Mýtus o věčném návratu*.³³

Dějiny historiografie o rodu Schwarzenbergů v druhé půli devatenáctého století jsou shrnuty nejnověji v knihách a člancích Zdeňka Bezecného.³⁴ Užitečné jsou zejména přehledové i zevrubné dějiny rodu.³⁵

Těžištěm badatelského zájmu je pro Bezecného zejména šlechtická mentalita, jak je vyjádřena ve specifickém životním stylu a jeho jednotlivých složkách. Jednomu

²⁷ *Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right* (1843/44), dále *A Contribution to the Critique of Political Economy* (1859) získané v anglickém překladu z internetových stránek www.marxists.org/archive (11.10.2009).

²⁸ Srov. Niklas LUHMANN, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt am Main, 1997. V současné německé sociologii stěžejní dílo, záměrně psané obtížným jazykem, aby se předešlo simplifikacím.

²⁹ Srov. Ewald FRIE, *Adelsgeschichte des 19. Jahrhunderts? Eine Skizze*, in: *Geschichte und Gesselshaft* 33, 2007, s. 398-415.

³⁰ Srov. P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, Praha 2002.

³¹ Srov. Arnold Van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1996.

³² Více M. LENDEROVÁ a kol., *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*, Pardubice 2005.

³³ Srov. Mircea ELIADE, *Mýtus o věčném návratu*, Praha 2003.

³⁴ Srov. M. LENDEROVÁ - Z. BEZECNÝ, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: Kol., *Proměny elit*, s. 17-42; Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005; TÝŽ, *Dědicové ve století zakladatelů. Utváření rodové paměti Schwarzenbergů v období historismu*, in: Václav BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 212-213; TÝŽ, *Kníže v masce Lancknechta. K možnostem interpretace osobnosti Bedřicha ze Schwarzenberku*, in: V. BŮŽEK (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků (=Opera historica 13)*, České Budějovice 2009, s. 481-501.

³⁵ Antonín MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, in: *Schwarzenberská ročenka 1935*, s. 25-85.

aspektu šlechtické „jiné reality“ se věnoval Václav Grubhoffer ve své diplomové práci, a sice společenskému i intimnímu rozměru umírání, smrti a funerálních obřadů obou rodových větví ve sledovaném období. Úloha myslivecké tradice je patrná i ve smutečních obřadech. Samotným počátkem nového bádání o společenské úloze šlechty a jejím sebepojetí je studie Heinze Reifeho, která se zabývá transformací šlechty ze stavu v lokální elitu.³⁶

Důležitou součástí tohoto posunu bylo zdůraznění rodových držav a zejména vytvoření silně citového vztahu k rodinnému sídlu. Nejvýznamnější příspěvky ke schwarzenberské historizující architektuře a jejímu dobovému významu pro šlechtickou mentalitu nabízí práce Jindřicha Vybírala³⁷ a Zdeňka Bezecného.³⁸ Umístění lovecké symboliky ve struktuře duchovních hodnot ztělesněných aristokratickými sídly přispěje k dokreslení relativního významu myslivosti pro (sebe)reprezentaci Schwarzenbergů jako historické šlechty. Tato úloha lovecké identity vynikne zejména v kontrastu s nastupující podnikatelskou šlechtou z tzv. druhé společnosti podunajské monarchie.³⁹

Mezi nejdůležitější vydané prameny patří literární dílo Bedřicha ze Schwarzenbergu, zvaného *Poslední lancknecht*, zvláště jeho *Jagdausflüge*⁴⁰ a pak české edice aforismů, které zpřístupnil Karel VI. ze Schwarzenbergu.⁴¹ Podobný význam mají i lovecké paměti Ferdinanda Hildprandta.⁴² Tato díla mají zásadní výhodu, která spočívá v cílové čtenářské skupině. Zatímco Lancknecht rozvíjel své duchaplné představy o ideálním konzervativním šlechtici, Hildprandt líčil svůj vztah k přírodě

³⁶ Srov. Heinz REIFE, *Westfaelischer Adel 1770-1860. Vom Herrschaftsstand zur regionalen Elite*, Goettingen 1979.

³⁷ Srov. Jindřich VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech období historismu*, Praha 1999.

³⁸ Srov. Z. BEZECNÝ, *Schwarzenbergové a jejich Orlík v 19. století*, Jihočeský sborník historický 68, 1999, s. 129-146.

³⁹ Inspirativní jsou náhledy v knihách Marcela EFMERTOVIČE - Nikolaj SAVICKÝ, *České země 1848-1918*, Praha 2009; Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.

⁴⁰ Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, Rodinný archiv (dále RA) Schwarzenberg, sign. II-60a/A2-15, Bedřich I. Schwarzenberg, *Jagdausflüge als Manuscript*, Wien 1859, kart. 156.

⁴¹ Srov. Karl SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937.

⁴² Srov. Ferdinand HILDPRANDT, *Lovecké vzpomínky*, Blatná 1933.

širokému publiku první republiky. V obojím případě šlo o apologii svébytného životního stylu, ale hlavně pocitu.⁴³

Pro pochopení vztahu emancipující se české myslivecké obce k šlechtickým lovcům je možno využít dobových časopisů, které jsou shromážděny v knihovně Národního zemědělského muzea v zámku Ohrada. Za nejrepresentativnější se dá považovat Rozmarův *Lovecký obzor*, který měl celonárodní ambice a na jehož stránkách se objevovaly příspěvky k šlechtě jak obdivné, tak i závistivé a záštiplné.

Sledování systému duchovních hodnot lze zčásti založit na etymologie slov označujících aktéry zkoumaného jevu, jev samotný a jejich průniky. Významnějším ukazatelem struktury hodnot spjatých s lovem v šlechtickém prostředí představuje metoda „zhuštěného popisu“, kterou vyvinul antropolog Clifford Geertz, aby dokázal dekódovat projevy domorodých kultur a srozumitelně je sdělit svým akademickým kolegům.⁴⁴ Předpoklad zní, že dílčí projev odhaluje svou strukturou ve zkratce podstatnou část celé struktury.

Z pramenů bylo možné využít archiválií Státního oblastního archivu v Třeboni, zejména obrazových dokladů, fotografií, kreseb, pohlednic v rodinných archivech obou rodových větví Schwarzenbergů. Přehledy o rozsahu lovecké činnosti v podobě zástřeplých listů mají jen ilustrativní význam, pokud se nechce na seznamu lovců zkoumat předivo vazeb mezi aristokraty a případně jejich důležitými občanskými partnery z veřejného života.

Vzhledem k množství dopisů obsahujících lovecké téma se nezdálo účelné snažit se rozklíčovat všechny jednotlivé doklady a sledovat jeden individuální doklad zájmu o myslivost za druhým. Namísto toho byl učiněn pokus o vypracování více méně neosobní typologie či analýzy rozličných funkcí lovu pro aristokraty. Primárně nejsou sledováni jednotliví šlechtičtí lovci, ale vztah mezi šlechtictvím a lovem.

⁴³ Srov. Bedřich I. SCHWARZENBERG, *Jagdausflüge*, s. 62: „[L]ehl jsem si do svého voňavého pelíšku a spal znamenitě až do poledne, kdy mě myslivec vzbudil a nabídl mi výtečnou hovězí polévku. Věřím, že můj spánek a apetit těchto dní není mezi bratry nějakých železničních akcí nebo kreditních společností vůbec znám!“

⁴⁴ Srov. Clifford GEERTZ, *Interpretace kultur*, Praha 2000.

Etymologie a historie šlechtických hodností a jejich vazby na lov

V této kapitole je jako výchozího bodu zkoumání užito Ottova slovníku naučného, tedy dobové encyklopedie. Záměrem je porovnat různá pojetí šlechtictví z hlediska těch skutečností, z nichž vzešla ta pojmenování šlechty, která byla užívána či běžně známa ve sledovaném období. Zvláště důležitým zjištěním je, nakolik byl lov nebo činnosti s ním spojené zastoupeny mezi fenomény, které daly vzniknout slovům pro označení jednotlivých šlechtických hodností nebo šlechtictví obecně.

Samo slovo „šlechta“ pochází ze starohornoněmeckého výrazu „slahta“⁴⁵, což znamená rod. Urozenost a šlechtictví tedy z lingvistického hlediska splývají v jedno. „Panstvo“ (něm. „Herrschaft“) odkazuje na pána, jsou to tedy „muži“ obecně nebo spíše muži ve společensky nadřazeném postavení („nadřizení, nadřazení“).

V antickém Řecku se používalo slov „eupatritidé“⁴⁶, tedy „mající dobré otce“. Dále bylo známo označení „archonti“⁴⁷, tedy „vládci“ nebo „aristokracie“, což znamená „vláda nejlepších“. Římský „patriciát“ znamená opět „mající (dobré) otce“. Dalšími římskými termíny pro šlechtu jsou „nobilita“ („vznešení“), „senát“ („rada starších“), „equites“ („jezdci“), „optimáti“ („nejlepší“). Německé „Adel“ má význam odvozený od „adlig“, což se překládá jako „vznešený“.⁴⁸

Šlechtické hodnosti užívané v Předlitavsku se dělily na ty určené pro vyšší šlechtu (vévoda, kníže, hrabě) a pro nižší šlechtu (baron, rytíř, šlechtic).⁴⁹ „Vévoda“ znamená „vojevůdce“, stejně jako německá varianta „Herzog“. „Kníže“ je diminutivem slova „kněz“. Německá obdoby „Prinz“ a „Fürst“ znamenají doslovně „ten první“ a to původně jako latinské „princeps“ nebo jako starohornoněmecké „furisto“. Slovo „hrabě“ pochází z německého „Graf“ znamenajícího původně „služebník“. „Baron“ je odvozen od latinského „baro“ ve smyslu „muž“, zejména však muž ve služebném postavení vůbec nebo vůči vladaři. Německá varianta „Frei Herr“ znamená svobodný pán, tedy původně také ten, který slouží jen bezprostředně vladaři. Termín „rytíř“ pochází z německého „Ritter“, což znamená jezdec (stejně jako španělské „caballero“ nebo francouzské „chevalier“).

⁴⁵ Srov. *Ottův slovník naučný* 24, Praha 1906, s. 663.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž, s. 664.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Srov. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*.

Z tohoto výčtu je patrné, že šlechta odvozovala své označení od celé řady privilegovaných činností či vlastností. Nejčastěji se vyskytuje odkaz na předky či původ, dále se objevují vazby na privilegované postavení ve společnosti, na úctyhodný věk, na službu vladaři, na výkon vlády, na vojenskou funkci, na mužnost, na jezdecké umění a na náboženskou funkci. Ani jednou se neobjevuje spojitost s lovem, myslivostí či hony. Tato skutečnost naznačuje, že v rámci ideologie elit lov nikdy nehrál natolik zásadní roli, aby stál u zrodu pojmenování vládnoucí nebo jinak privilegované menšiny. Bohatá ikonografie panovnických a šlechtických lovů ovšem svědčí o tom, že myslivost patřila neodmyslitelně k životnímu stylu šlechty od počátků její existence. Samotnou podstatu výsadního postavení a moci šlechty však lov nepředstavoval, alespoň ne v jazykové (sebe)reprezentaci samotných šlechticů.

O relativním významu lovu pro první společnost habsburského mocnářství nám může něco napovědět i jeho institucionalizace v rámci vídeňského dvora. Ohlédneme-li se zpět do ještě vzdálenější minulosti, zjistíme, že již od raného středověku (říše Karlovců) se odlišovaly nejdůležitější dvorské úřady, které splývaly v jedno s úřady státními, od úřadů spjatých jen se slavnostním provozem na dvoře jako v místě setkávání a reprezentace. Mezi nejvýznamnější státně dvorské úřady se počítají správa kanceláře, soudu a komory (pokladny). Skupina ryze dvorských úřadů se sestávala na dvoře Karla Velikého z následujících nejdůležitějších hodností: stolník (senešal), tedy vrchní dozorce dvora a zejména císařského stolu; vrchní číšník, tedy správce císařského sklepa a vinic; maršálek, tedy přednosta císařských stájí.⁵⁰

Pokud se nám v současnosti tyto funkce zdají být směšné, protože si nedokážeme představit v čele státu štolbu, číšníka nebo stolníka, pak především proto, že jsme si zcela uvykli představě, že vláda musí pracovat „pro bono publico“ - v zájmu veřejném, nikoliv pro blaho a v zájmu vladaře. Ale přesně tak se spravovaly věci veřejné ve středověku, tedy v době, která stála u vzniku takového pojetí královského majestátu, které formovalo sebeobraz panovníků „z milosti Boží“ až do devatenáctého století. Jen velmi pomalu a s velkými potížemi se rodil sebevědomý odpor středověkých stavů vůči ideologickým i praktickým nárokům monarchy na nepodmíněnou a neomezenou svrchovanost. Při největší přípustné míře zjednodušení se dá říci, že z hlediska panovníka říše (stát) splývala s jeho dvorem (bydlištěm) a domem (rodem). Toto pochopení státu nebylo, protože ani nemohlo být chorobným výronem autistického

⁵⁰ Srov. *Ottův slovník naučný*, s. 611-612.

mozku vladaře. Rozhodující roli hrála v raném novověku podpora šlechty (silová ministerstva) a církve (rezort školství, propagandy a administrativa vůbec). Panovník tak vládl ve shodě s nekodifikovanými principy osobní věrnosti pánovi, za níž ručil každý vazal nejen svým životem, ale především svou ctí válečníka.

Tato atavistická pojetí závazku a poslušnosti značně připomínají jakousi náhradní rodinu, přenesení pokrevních vazeb na jinou úroveň mezilidských vztahů. Tak jako otec měl svrchovanou moc nad svými dětmi (a ženou), takovou moc mohl a podle dobových očekávání měl a musel vykonávat i svrchovaný vládce nad svými poddanými. Jediný způsob, jak se v raném středověku vyvázat z této přímé krypto-pokrevní závislosti, nabízela adopce jinou institucí než státem, a sice církví. Konec raného středověku je ohlášen (historiky zvolen a vykonstruován) na základě převratného objevu nového způsobu, jak se vyvázat z neomezeného podrobení vůli panovnickovy. Stačilo napodobovat jeho životní styl, zřídit si vlastní říši a dvůr, a spojit se s podobnými mini-státy ve státě a tím vytvořit stav již nikoliv družinické, ale pozemkové šlechty.⁵¹ Stále se jednalo o solidaritu otců rodu, o vztahy založené na pojetí ryze patriarchálním. Dvůr císařský měl přestat připomínat otcovský dům, spíše mělo jít o setkání rovných s prvním mezi rovnými (*primus inter pares*), které se dá snad nejlépe přirovnat k setkání bratrů v bydlíšti toho nejstaršího a nejváženějšího. Tomu také odpovídá stavovský boj za dědičné obsazení dvorských hodností. Nakonec došlo až k tomu, že to byli dvorští hodnostáři, kteří volili nového císaře. Tento vytrvalý a stupňující se tlak na panovníky říše římské vyvrcholil ve čtrnáctém století. Karel IV. se již cítil nucen neutěšený stav upravit právně a roku 1356 nechal spojit říšské dvorské arcíúřady pevně a dědičně s územím, jeho vládci a kurfiřtským hlasem (tři arcikancléři, arcibiskup, arciděkan, arcimarsálek a arcikomorí). Při této příležitosti si činil rakouský vévoda Rudolf IV. nárok na získání hodnosti říšského arcilovčího. Potvrzení tohoto dědičného úřadu pro sebe Habsburkové získali (společně s titulem arcivévodů) však až r. 1453 od císaře Friedricha III. Novějšími arcíúřady se stali již jen nejvyšší říšský pokladník (1654) a říšský korouhevník (1803).

Z tohoto stručného exkurzu je patrné, že středověcí šlechtici, přímí předchůdci aristokratů evropského novověku, hodnotili význam lovu pro svůj život vysoko, protože se hodnota arcilovčího vůbec dostala na přetřes v souvislosti s realistickým usilováním

⁵¹ Srov. D. TŘEŠTÍK, *Myslití dějiny*, kapitola Stát v českém středověku; V. BŮŽEK a kol., *Věk urozených*, Praha 2002, s. 38-39.

o moc. Zároveň se tak však stalo v době, která vnímala tyto úřady již jen jako prestižní záležitost. Již ve čtrnáctém století byla ozvěna praktického vykonávání těchto funkcí ve prospěch svrchovaného vojenského pána překryta šumem staletého vývoje. Z mého pohledu jde o další důkaz toho, že se evropští šlechtici nikdy, ani v dobách vzniku svého stavu, necítili být lovci do té míry, do jaké se cítili být válečníky. Proto existoval na dvoře Karla Velikého úřad vrchního štolby (maršálka) a nikoliv hodnost vrchního lovčího. Kůň učinil z vojáka rytíře, bez koně by nebylo možné spravovat říši, bez koně by nebylo možné chránit křesťanstvo před bezvěrci a pohany. Lov již nepředstavoval výhradní zdroj obživy, ani zdroj sebeúcty⁵² či vážnosti a úcty vlastních živitelů, zemědělců.

Tak jako péče o výzbroj (koně - maršálek), i péče o mužstvo a jeho morálně volní soudržnost (hostiny a hodokvasy - stolník a číšník) měla v představách raně středověkých šlechticů větší váhu než lov samotný.⁵³ Toto zjištění je možné doložit v době vlády Františka Josefa I., který navazoval na odkaz *Svaté říše římské* již jen ideově,⁵⁴ nikoliv fakticky (právně), neboť byla zrušena dvacet čtyři let před jeho narozením. Lov je i po roce 1848 ošetřen po institucionální stránce podobně paradoxně jako dříve. Existuje sice hodnost nejvyššího lovčího, které spadá pod pravomoc nejmocnějšího dvorského úředníka vůbec, nejvyššího hofmistra. To ovšem znamená, že se nejvyšší lovčí nachází přibližně na úrovni nejvyššího kuchmistra, duchovních osob, ranhojičů a úředníků správy budov, staveb a finanční správy.⁵⁵ Nejvyšší lovčí se tedy nemůže měřit svým vlivem a prestiží nejen s nejvyšším hofmistrem, ale ani s nejvyšším komořím, maršálkem či štolbou. Ostatně žádná z těchto dvorských funkcí nebyla dědičná, ale její obsazení záleželo výhradně na vůli Františka Josefa I. Na dvoře totiž mohl dál vládnout v souladu se svým nejlepším vědomím a svědomím, tedy ryze absolutisticky, navzdory všem ústavám, kterých se jeho říši průběžně dostávalo. Dvůr

⁵² Srov. s významem lovu pro členy společnosti, která je cele závislá na přisvojovacím hospodářství, tedy také pro společné předky všech dnešních lidí. Mircea ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení*, Praha 2008, s. 18-19.

⁵³ O zcela mimořádném významu společné hostiny, darování a konzumace jídla se lze dočíst v práci filosofa a antropologa náboženství Jana SOKOLA, *Člověk a náboženství. Proměny vztahu člověka k posvátnému*, Praha 2004.

⁵⁴ Měl dokonce nastoupit na trůn pod jménem František II., rozuměj druhý císař rakouský toho jména, ale také jako jmenovec posledního císaře *Svaté říše římské* a zarytého konzervativce.

⁵⁵ O. URBAN, *František Josef I.*, s. 73-74.

zůstával především trvalou bariérou, která oddělovala svět privilegovaných a neprivilegovaných. K tomuto účelu samozřejmě mohl sloužit i hon jako událost, která je přístupná jen vybrané společnosti.

Pokud budou v práci zmíněny pojmy aristokracie, jedná se o označení historické šlechty, která patřila mezi hraběcí nebo knížecí rody již před začátkem devatenáctého století. Definici aristokracie je možné doplnit dělením nobilitovaných poddaných habsburských císařů na tzv. první a druhou společnost. Podle Županiče lze ztotožnit pojmy aristokracie a první společnost, které se definují svým bezvadným původem (64, 32, či alespoň urozených předků) a nejméně baronským titulem, spíše však hraběcím nebo knížecím.⁵⁶ Například v případě barona Ferdinanda Hildprandta se o jeho příslušnosti k první společnosti dá uvažovat zejména z funkčního hlediska, neboť byl jako význačný politik v kontaktu nejen s knížecím rodem Schwarzenbergů, ale i s následníkem trůnu Františkem Ferdinandem d'Este. Následující text tedy přiblíží mentalitu aristokratické vrstvy na příkladu jejího vztahu k lovecké činnosti.

⁵⁶ Srov. Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 16.

Sociologický pohled na šlechtický lov v devatenáctém století

Bedřich ze Schwarzenbergu je autorem řady aforismů, které komentují vývoj v době otřesení tradičního rozdělení společnosti na urozenou vrchnost a neurozené poddané. Poslední lancknecht je romantický pseudonym, který literárně činný šlechtic a voják zvolil, aby vyjádřil své romantické cítění. Syn zakladatele schwarzenberské sekundogenitury a vítěze od Lipska, knížete Karla I. Filipa, ve svém písemném odkaze přibližuje smýšlení konzervativních aristokratických kruhů poloviny devatenáctého století. Nejtíživěji nesl odklon od takového pojetí elity, které se zakládá na souboru šlechtických ctností. Alternativní ctnosti nastupující měšťanské morálky kapitalistických podnikatelů nechtěl chápat a nikdy nedokázal přijmout za své. Nástup morálky peněz a profesionálního výkonu dovedl vnímat jen jako příznak dekadence, která znehodnotí mezilidské vztahy. Varoval proto před nebezpečím nivelizace, zestejnění a převedení všech hodnot na peníze: „*Dokud tato nivelisace nebude provedena, půjdou věci jakžtakž. Až ale jednou budou jen bohatí a chudí, požívači a nuzáci, peníze a jimi poskytovaný užitek budou platit za jediný cíl, jedinou zásluhu, vše ostatní za nicotné snění a ilusorní fantastiku, pak začne poprask!*“⁵⁷

Ekonomické tlaky modernizujícího se hospodářství přiměly aristokracii, aby se i ona začala věnovat správě svého majetku na plný úvazek, pokud si chtěla udržet své vedoucí postavení ve společnosti. Zárným příkladem úspěšného přerodu aristokratického velmože v aristokratického velkopodnikatele byl lancknechtův bratranec Jan Adolf II. z hlubocké větve rodu. Vysloužil si dokonce okřídlený epiteton: „*Kníže mezi zemědělci a lesníky a první zemědělec a lesník mezi knížaty.*“⁵⁸ S tímto posunem těžiště aristokratické identity se ovšem Poslední lancknecht nesmířil: „*Díky Bohu, že leckde je ještě vidět kavalíry, kteří svého řemesla, zbraní a uzdy si váží a užívají znají. Od té doby, co šlechta chce býti vším jiným než tím, k čemu podle podstaty své je určena, zdá se mi často nemožností - meč, toť jeho rádlo - a musí umět jezdit především na koni a pak teprv na gramatice. Ale každý chce být, jeden beletristou, druhý st.-simonistou, třetí technikem, čtvrtý politikem, pátý kramářem, agronomem,*

⁵⁷ K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a Zrození revolucí*, Praha 1937, s. 93.

⁵⁸ *Illustriertes Wiener Extrablatt*, 24.5. 1879, cit. podle Jindřich VYBÍRAL, *Architektura jižních Čech v období historismu. Změna paradigmat a nové hledání identity*, Praha 1996, s. 71.

*diplomatem a byrokratem a zapomene přitom, že se prapůvodně narodil - jako kavalír - t. j. jako rytíř!*⁵⁹

Takto vyjádřený názor příkládá válečnictví prvořadý význam pro ekonomické a společenské postavení šlechty. Dobrovolně přijatá pozice okrajového extremisty je patrná v lancknechtově přiřazení politika a kramáře, diplomata a beletristy na jednu úroveň. Přes značnou nadsázku je ale možné vnímat přesné postižení přeměny postavení aristokracie z elity mimoekonomické (vojenské, politické, dědičné) na elitu, která přijímá hodnoty ekonomické zdatnosti. Adorace příčinnivosti a hospodárnosti vzešla z lůna střízlivého měšťanského prostředí, které pro Lancknechta stojí v přímém protikladu vůči vznešenému životnímu stylu rytířů, v jeho pojetí jediné skutečné šlechty. Město se zdá symbolizovat vše nízké a podvrtné: *„Přečtena Catlinova práce o severoamerických kmenech. Mnohé jejich zvyky mají zcela týž ráz a upomínají na středověké kavalíry, rytířství, turnaje, znaky, souboje, atd. Rudý muž, Indián, muž poesie a individuálního sebecítění se musí na západě nivelizovat. Próze mající oporu v pouhém hmotném blahobytu ustupují jeho myšlenkoví spřízněnci na východě, rytíř, válečník, lovec. Opakuji to: Stojíme jako poslední mohykáni opření o svůj tomahavk a zpíváme svou pohřební píseň. Civilizace zabila nebo zmrzčila těch několik málo, což je ještě žalostnější, obyvatel lesa a hradů. Indián a šlechtic uschnou morálně a fyzicky, když budou z lesa a hradu přeneseni do atmosféry měst.*⁶⁰

Jestliže se bratřenci Bedřich a Jan Adolf II. Schwarzenbergové rozcházeli v odpovědi na výzvu měšťanského kapitalismu, pak určitě sdíleli přesvědčení o zásadním významu šlechtického sídla. Bedřich o něm psal a jeho bratranec nechal velkoryse přestavět zámek Hluboká. Podobnou shodu bychom našli v důrazu na roli šlechtice jako lovce. Pokud je v lancknechtových aforismech řazen lovec vedle válečníka, můžeme to přičíst na vrub romantickému hledání a nacházení vzorového šlechtice ve středověkém rytíři. Na příkladu mnohem střízlivěji a praktičtěji založeného hlubockého knížete lze sledovat i jiný rozměr lovu, jeho utilitární funkci. Množství ulovené zvěře představovalo nezanedbatelný zdroj masa pro šlechtické kuchyně.

⁵⁹ K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník*, s. 74.

⁶⁰ Joachim SCHONDORFF (ed.), *Europäische Zeitwende*, s. 216, cit. podle Z. BEZECNÝ, *Kníže v masce Lancknechta*, in: V. BŮŽEK (ed.), *Šlechta raného novověku*, s. 496.

Dokladem významu lovu pro stravování aristokratů devatenáctého století je například studie Martina France,⁶¹ která čerpá z dobových kuchařských knih, jejichž autorem byl Franz G. Zenker, hlavní kuchař krumlovských Schwarzenbergů. Francův záběh přesahuje i do druhé půle dlouhého devatenáctého století, když si všímá schwarzenberského odporu k vepřovému masu, který přetrval až do vypuknutí první světové války. Zenker dával přednost masu z divočáka a je dokonce doložen pokrm, který nese jméno „*kančí kotletky na schwarzenberský způsob*“.⁶² Franc poukazuje na proměnu jídla z reprezentativní záležitosti barokních velmožů směrem k příjemnému požitku, která probíhala již ve třicátých a čtyřicátých letech devatenáctého století, tedy v době počínajícího sblížení šlechtického a měšťanského prostředí. Zenker například připomíná, že i když je jelen považován za krále zvěře, maso srnce a daňka je mnohem chutnější. I tento příklad však dokládá, že zvěřina stále představovala jídlo typické pro šlechtické prostředí. Stejně tak se Zenker nestyděl pochlubit, že u Schwarzenbergů je možno vařit i z tak vzácných surovin jako jsou zajáci ledvinky nebo bažantí mozečky. Na přípravu prvního pokrmu potřeboval sto zajíců a v druhém případě dokonce dvě stě bažantů.⁶³

O kuchyni schwarzenberské primogenitury v druhé půli dlouhého devatenáctého století existuje krátká studie Kateřiny Cichrové⁶⁴, která bezpečně dokládá, že zvěřina nadále zůstávala sezónní stravou a reprezentativním pokrmem v aristokratických kruzích. Sváteční menu z 25. prosince 1896 se skládalo z následujících chodů: královský bujón, přírodní hovězí ze zeleninou, pěna z restovaného bažanta, pečený tetřev, salát, bomba. Arcivévoda d'Este byl 26. října 1896 pohoštěn mimo jiné pečenými bažanty a kancem s omáčkou.

Zvěřina byla celá staletí, i to devatenácté, takřka synonymem šlechtického pokrmu. Z tohoto pohledu je možné chápat loveckou zbraň za šlechtické rádlo, kterým sklízeli svou úrodu hájené zvěře. Zemědělství a lov představovaly i v devatenáctém století konkurenční způsoby získávání obživy. Lov ovšem nebyl rolnictví rivalem co se

⁶¹ Martin FRANC, *Schwarzenbergové a středoevropská gastronomie první poloviny 19. st.*, in: Z. BEZECNÝ - M. C. PUTNA - M. GAŽI (edd.), *Schwarzenbergové*, s. 621-628.

⁶² Srov. Josef BITTERMANN (ed.), *Československý kuchařský lexikon*, Praha 1934. Cit. podle Martin FRANC, *Schwarzenbergové a středoevropská gastronomie první poloviny 19. st.*, in: Tamtéž, s. 627.

⁶³ Srov. tamtéž, s. 625.

⁶⁴ Kateřina CICHROVÁ, *Pozvání ke schwarzenberskému stolu přelomu 19. a 20. století*, in: Leoš NIKRMAJER - Jiří PETRÁŠ (edd.), *Dobrou chuť*, České Budějovice 2003, s. 51-61.

ekonomické výnosnosti týče, neboť množství získaných potravin na shodné ploše vyznívalo i bez chemického ošetření polí jednoznačně ve prospěch práce rádlím. Konkurence vyplývala spíše ze škod, které divoká zvířata z blízkých či dokonce přiléhajících lesů působila na úrodě.

Po revolučních letech 1848-49 se situace radikálně proměnila, protože lovecké právo bylo prvně vázáno na vlastnictví honitby, nikoliv na feudální výsady. Přesto ohromná pozemková držba činila z aristokracie nadále časté majitele lesů v sousedství orné půdy a třenic mezi zemědělci a lovci zůstaly nezmenšené, spíše se přesunuly na jinou úroveň. Například roku 1901 se k nevyhlášené válce mezi sedláky a myslivci přidaly spory o podobu zamýšleného zákona, který by upravoval výši náhrad za škody způsobené zvěří na úrodě.

Polemika se dostala i na stránky časopisu *Lovecký obzor*, kde se nesla v duchu obviňování jedné stranu druhou z nejrůznějších nepravostí. Celý spor se vede po linii rozdílného vidění šlechtických lovců. Sedláci „vrchnost“ obviňují z bezohlednosti a přehlíživosti. „*Jsmo my rolníci už na ty úškľebky a posměšky zvyklí,*“ píše Josef Šamalík, rolník a redaktor Selských listů, a pokračuje námitkou proti tvrzení, že zvěř nemůže patřit majiteli polností, ale vždy jen sousedního lesa. „*Narodí-li se na poli cikán, patří obci, rolníkům, a zlíhne-li se tam zajíc, patří vrchnosti (sic!), a ještě jim ho musí sedlák zadarmo vyživiti!*“⁶⁵

Na stranu velkostatkářských lovců se neméně ohnivě staví myslivci, mezi nimi i lesní geometr Wytlačil. Ten v reakci na Šamalíkův text zdůrazňuje, že se od sebe liší pozemek velký a malý, že je rozdíl mezi obecním lesíkem a obrovským panským polesím. Neváhá dokonce uvést, že je rozdíl mezi šlechticem a občanem: „*Něčím jiným jest snad přece „pán“ vznešený, který na svých rozsáhlých statcích zaměstnává veliký počet úředníků, služebníků a dělnictva, který podporuje umění, vědu a ústavy humánní, který milodary mírní bídu lidu a v časech zlých vede velké oddíly vojska proti nepříteli.*“⁶⁶ Zde je dokonce připomenut požadavek Posledního lancknechta, aby šlechtic nezapomínal, že je především válečníkem.

Naznačené kontroverze se týkají recepce šlechtice-lovce, který se vyprofiloval buď do podoby arogantního utlačovatele dobrého lidu nebo naopak do podoby moudrého vůdce, který dokáže zkrotit a usměrnit rozjívěný nesvéprávný lid a tak zajistit

⁶⁵ *Lovecký obzor* 4, 1901, s. neuvedena.

⁶⁶ Tamtéž.

rovnováhu a hojnost. Tato dělicí linie reflektuje významný předěl v chápání společnosti jako celku hierarchického nebo naopak jako úhrnu jednotlivců, kteří jsou zodpovědní za své zařazení na základě své profese. Sociolog Niklas Luhmann určil jako dobu tohoto předělu mezi hierarchickou a funkční diferenciací společnosti přibližně rok 1800 a nazval jej „evoluční katastrofou“.⁶⁷ Model hierarchizované společnosti ovšem houževnatě přetrvával a působil ve společnosti dál. Nesmírná prestiž aristokracie zůstávala zachována, ač se uzavírala do nostalgického vzpomínání a evokování slavné minulosti. Přizpůsobení se moderním zásadám hospodářské soutěže bylo jaksi neorganicky spojeno se zachováváním tradičního životního stylu, který měl udržovat iluzi nepřerušené kontinuity elitního postavení.

Zdeněk Bezecný sice považuje spolu s Ewaldem Friem aristokratickou fixaci na paměť za masku překrývající nové zdáním starého, když jde o analýzu šlechty v období po evoluční katastrofě, ale jak jsme viděli, tato maska byla reálnou silou nejen pro šlechtice.⁶⁸ V loveckém prostředí byla „maska“ šlechtice více než *„sebeopisem, metaforou“*. Rozsáhlá držba lesů v rukou šlechticů byla zárukou, že se zachovala sociální realita podírající šlechtickou masku „pravého lovce“. Ač se může zdát, že jde o zcela okrajovou až zanedbatelnou složku všech aktivit šlechticů a šlechtických rodů, *„kteří se na funkční diferenciaci pružně připravili, mohli se označit za reprezentanty starých časů a v důsledku toho také funkčně diferenciovanou společnost legitimně spojit se stavovskou společností“*, právě proto jde o trumf, který zachovává odlišnost starožitné šlechty od jiných majetkem (podnikatelé), mocí (politici, byrokraté, vojáci) nebo vlivem (umělci, vědci) elitních představitelů funkční společnosti. Ač šlechtic musel volit profesní kariéru, za své povolání mohl dále považovat šlechtictví. Ještě František ze Schwarzenbergu (nar. 1913) smýšlel takto o svém povolání: *„Odpověděl jsem tehdy, že mým hlavním zaměstnáním bylo a je být ORLICKÝM SCHWARZENBERGEM.“*⁶⁹

Rozdíl mezi definicí šlechtice Posledního lancknechta a jeho prapraprasynovce dává do značné míry za pravdu Ewaldu Friemu. Bedřich ze Schwarzenbergu se dovolává sociální funkce, kterou kdysi na počátku měl a tudíž stále má plnit. Má být kavalírem, tedy rytířem a své živobytí hájit s mečem v ruce. Naopak František se

⁶⁷ Srov. Z. BEZECNÝ, *Kníže v masce Lancknechta*, in: V. BŮŽEK (ed.), *Šlechta raného novověku*, s. 490.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 491.

⁶⁹ Srov. Vladimír ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1990, s. 22.

dovolává jen tíhy tradice, která jej, k jeho nemalé hrdosti, formuje do žádoucího tvaru bez ohledu na city nebo pochybnosti. Tím tlakem je především očekávání sociálního okolí, že se bude chovat jako „Schwarzenberg“. Jde již převážně o pouhé ztělesňování předpokládané úlohy, která má zachovávat kontinuitu života společenského organismu na zámku: „Tito lidé v domě a mezi lesním personálem měli velmi přesnou představu, co se očekává od mladého Schwarzenberga, ať je mu pět let, nebo patnáct, nebo pětadvacet či sedmdesát. A všichni to nevědomky do povědomí člověka vtloukali. Měli zažitý pocit hierarchického uspořádání společnosti.“⁷⁰

Z hlediska marxistického pojetí hospodářské základny může být za šlechtice považován ten, kdo v poslední instanci i se zbraní v ruce chrání zděděná práva a společenský pořádek. Válka a vojenské řemeslo jsou původním zdrojem ekonomického zajištění jeho společenské vrstvy. Aby mohl šlechtic válčit, musí se na boj připravovat. Zcela racionálně tak volí za svou zábavu takové činnosti, které mu umožní zachovávat vlastní privilegované ekonomické postavení. Ač lov sám nepředstavuje v devatenáctém století podle liberálních národohospodářských doktrín ekonomicky racionální využití zalesněné půdy, přesto pomáhal udržovat ekonomickou nadřazenost aristokracie díky významné úloze, kterou hraje při přípravě na vojenskou kariéru mužských příslušníků urozených rodů.

Rozdíl mezi povahou výrobních vztahů a povahou společenského zřízení existuje ve všech Marxem popsaných fázích vývoje lidstva směrem ke komunistické eschatologii. Tyto rozpory ovšem z hlediska pravověrného marxismu mohou být odstraněny jedině v tom okamžiku dějinného vývoje, kdy se zcela vyčerpají možnosti ekonomického rozvoje, které poskytuje to které společenské zřízení. Ideologie je takové filosofické a metafyzické zdůvodnění existence společenského zřízení, které zakrývá pravou podstatu vykořisťování ovládaných tříd třídami vládnoucími. Představa šlechtice jako vznešeného lovce a majitele obrovských nejen polností, ale i lesů pomáhá udržovat při životě skomírající feudální ideologii.

Pokud ovšem uvažujeme o druhé půli devatenáctého století jako o soumrácném věku urozenosti, pak si musíme připomenout, že se také jednalo o zlatý věk pozitivistické metody ve vědě a scientistického nadšení ve společnosti. Právě v této době byly odhalovány a především v praxi velmi úspěšně využívány znalosti z empirie „vydestilovaných“ přírodních zákonů. To samozřejmě vyvolávalo očekávání, že

⁷⁰ V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic František Schwarzenberg*, s. 22.

i zákony ovládající společnost, její spletité struktury a dynamiku budou odhaleny, racionálně popsány a následně využity vědou, která si za svůj vzor vezme přírodovědnou metodu a technickou aplikaci. Není tedy náhodou, že marxismus vždy zdůrazňoval svou „vědeckost“. Do jaké míry lze i dnes využít tuto formu vědeckosti jako inspirativní metodologické východisko, je snad již předběžně zodpovězena. Následuje shrnutí základních bodů oné odpovědi.

1. V druhé půli devatenáctého století je stále silněji ohrožováno výlučné či spíše již jen výsadní společenské a hospodářské postavení aristokracie v habsburském soustátí. Reakce starožitné šlechty na ztrátu především hospodářské dominance je povahy povýtce ideologické. Zvyšuje se snaha odlišovat se „alespoň“ na úrovni sociální reprezentace. Lov je tradiční formou této sociální distinkce zejména vůči měšťanstvu a zemědělnému lidu, později i dělnictvu.
2. Marxistická teze o primátu hospodářské základny vůči kulturně-politické nadstavbě poskytuje klíč k porozumění tomu, proč je touto společenskou aktivitou lov a nikoliv další velmi blízká činnost, tedy sport. Ten sice vede k získání a udržení vysoké tělesné zdatnosti, ale přece jen postrádá podstatný prvek z hlediska šlechtického způsobu hospodářské aktivity. Tou je primárně vojenská či policejní služba a teprve v návaznosti na ně také správní a manažerská činnost. Lov je vhodnější jako příprava k tomuto povolání. Navíc sám může sloužit přímo jako zdroj ekonomického zajištění ve formě obohacení stravy o zvěřinu.

Toto pojetí pomáhá vybědnout z pojetí šlechty jako společenské vrstvy, které stačí usilovat jen o prestiž a o nic jiného. Nevýhodou marxistického přístupu je přetěžování významu ekonomického faktoru do té míry, že se zastírá pohled na svébytnost jiných základních motivačních sil než je pud k obohacování.

Velmi závažným argumentem proti marxistické analýze (třeba i šlechtického lovu) zůstává dnes již klasická definice státu jako monopolu na násilí („Gevaldsmonopol des Staates“), jehož autorem je Max Weber.⁷¹ Ten se zejména chtěl vyhnout Marxově aktivismu a namísto uskutečnění filosofie v praxi žádal vytvoření sociologie jako nehodnotící vědy, která se nemá podílet na formulaci společenských cílů. To by totiž vedlo k nežádoucímu zkreslování výsledků bádání, které je tak jako tak do jisté míry determinováno již volbou tématu a definice výzkumného problému

⁷¹ Srov. Max WEBER, *Politik als Beruf*, Mnichov 1919.

ovlivněných zájmy a tedy i hodnotami, které sociolog vyznává. Další výhradou vůči Marxovi je uznání svébytnosti neekonomických sfér lidského života.

Weberova sociologie pokládá politické panství („Herrschaft“) za sféru, kterou je nutno zkoumat samostatně, nikoliv v odvislosti od kultury („Kultur“) či hospodářství („Wirtschaft“).⁷² Weber se ovšem nikdy nedomníval, že by mohlo násilí samo o sobě dostačovat k udržení moci. K výkonu moci, chápané jako *možnost přimět někoho, aby něco udělal proti vlastní vůli*, je nutné získat oprávnění (legitimace) moci. Podle Webera lze panství legitimizovat třemi způsoby, buďto odkazem na závaznou danost **tradice**, na osobní **charisma** vůdce nebo na úřad opřený o neosobní **zákon**. Pokud odhlédneme od různých forem legitimace moci, samo její ospravedlnění se podle mě neděje zpětně, ale je spíše těmi principy, které jsou schopné mobilizovat lidi k tomu, aby byli ochotní moc skutečně vykonávat v rozhodném momentu ohrožení svého státu, svého monopolu na násilí. Legitimace moci není ničím jiným než motivací k ozbrojenému boji za konkrétní podobu státu, tedy za třídní a personální obsazení vládnoucí mocenské elity. Z tohoto závěru vyplývají dvě závažné skutečnosti.

1. Demokracie spočívá na premise, že není legitimní násilně získat monopol na násilí. Vratkost tohoto názoru je zřejmá a připomíná až příliš lehkomyšlnou sebeuspokojenost. Východiskem demokratů je velice lidský sklon označit násilníka, který nehraje podle pravidel, za barbara (divocha, anarchistu, komunistu, teroristu). Potom se na hlavu primitivního násilníka, kterému se zachtělo získat monopol na násilí násilím, a nikoliv posvěcenou cestou (tradice, charisma, zákon), může snést spravedlivá pomsta. Samozřejmě je taková válka vedena ve jménu civilizace a míru, ať už jde o Pax Romana, Britannica nebo Americana. Ultimátní zkouškou životaschopnosti a legitimacy jakéhokoliv státu je válečná mobilizace.
2. Militarismus aristokratů devatenáctého století se jeví jako věkovitá životní moudrost vládnoucí (mocenské) elity. Prozíravost vládnoucí kasty tkví v tom, že nejenom ospravedlňuje své postavení všemi dostupnými prostředky (tradice, charisma a zákon), ale také se zároveň systematicky připravuje na výkon moci par excellence - na užití vražedné síly v případě ohrožení svého panství nad zbylým obyvatelstvem svého státu. „Překvapivé“ zjištění, že se státy všech dob

⁷² Srov. G. G. Iggers, *Dějepisectví*, s. 67-68.

připravovaly na vypuknutí války, nikoliv na udržování míru,⁷³ se díky tomuto náhledu stává zcela pochopitelným.

Toto pojetí šlechty jako vládnoucí elity je zcela ve shodě s dílem klasika bádání o elitách Vilfreda Pareta. Ten roku 1903 zveřejnil svůj koncept „cirkulace elit“ a prohlásil střidu privilegovaných elit za jeden z nejdůležitějších jevů v lidských dějinách.⁷⁴ Pro studium aristokratického lovu je možné tyto koncepty využít tak, že bude na hony nahlíženo ze dvou úhlů pohledu. První a poněkud cynické hledisko spočívá v pochopení lovu jako **simulace války**, jako přípravy na sofistikované kolektivní užívání vražedné síly, uvykání zabíjení a výcvik ve střelbě.

Druhé hledisko tkví v uchopení honů jako propagandistické slavnosti, opulentní oslavě legitimacy vládnoucí elity. Je nepochybné, že se aristokratické hony odehrávaly v rámci obřadných zahájení a zejména zakončení. Jejich pravidelné každoroční pořádání výrazně přispívalo k vytvoření zdánlivě samozřejmé, přirozené a nezpochybnitelné **tradice**.

Zabíjení zvěře je spjato jednak s magií smrti a jednak s magií hojnosti potravy, a tedy života. Excesivní a koncentrované masakrování lovné zvěře se mohlo konat jen díky přípravám ne-aristokratického personálu, který byl svědkem ohromující podívané na tisíce kusů složených drobných zvířat nebo na desítky kapitálních úlovků. Buď jak buď hony zvyšovaly **charisma** aristokratů v očích svých zaměstnanců.

Šlechtici velmi intenzívně zajímali o to, jaké podoby nabude **zákon** o myslivosti a jak bude upraven právní poměr mezi majiteli revírů a jejich nájemci (v případě obecných honiteb), nebo jak bude ošetřen vztah mezi majiteli revírů a majiteli okolních polností (v případě vlastních honiteb). K císařskému nařízení o lovu z 7. září 1849 svůj podpis připojil i kníže Felix ze Schwarzenbergu, tehdejší ministerský předseda.⁷⁵

Nyní bude následovat rozbor dvou prvních typů legitimace moci pomocí lovu: *Charisma*. O výjimečném zážitku spjatém s večerním výřadem na Hluboké vzrušenými slovy informuje knížecí historik Adolf Bayer v článku z *Jagd Zeitung* z roku 1879: „*Divadlo pro bohy, chtělo by se skoro říci, přinejmenším pro lesní bohy, scéna jedinečného druhu, jaká se může přihodit právě jen na Hluboké.*“⁷⁶ Tato podívaná se

⁷³ Srov. jednu z ústředních myšlenek knihy Lawrence LESHAN, *Psychologie války. Jak pochopit její tajemnost a šílenost*, Brno 2004.

⁷⁴ Srov. Roman DUB, *Teorie elity*, in: Kol., *Proměny elit*, s. 45.

⁷⁵ Srov. Jindřich FRANCEK, *Lovecká vášeň v proměnách staletí*, Praha 2008, s. 222.

⁷⁶ Cit. podle P. JURÍK, *Jihočeské dominium*, s. 341.

odehrávala na nádvoří, kde byla na chvojí do pravidelných řad vyskládána zvěř. Z velké polygonální věže zámku (zvané Adolfova) vyhrávala knížecí kapela. Shromážděné panstvo si vyslechlo hlášení vrchního lesmistra o impozantních počtech úlovků. Lesní a myslivecký personál v parádních uniformách osvětloval noční scénu září svých pochodní. Celková atmosféra tohoto obřadu splňuje všechna kritéria, která je ve francouzském sborníku o elitách⁷⁷ vyžadována po podívané, která odděluje diváky a aktéry, čímž vytváří sociální bariéru mezi vládnoucími a ovládanými.

Ve prospěch účinnosti této strategie získávání prestiže svědčí i nadnesená slova, která užil Adolf Bayer. Je totiž pravdou, že na panství Hluboká se nelovily největší počty jelenů ani za Jana Adolfa II. Stačí porovnat přehledy odstřelené zvěře na jednotlivých schwarzenberských panstvích v letech 1875, 1900 a 1912. Jak panství Třeboň, tak Murau vykazují mnohem vyšší odstřely vysoké zvěře.

Přesto můžeme hlubocké výřady díky monumentální architektonické kulise považovat za skutečně velkolepá divadelní představení. Snad ale ještě přiléhavější než divadelní metafora je Bayerova výpůjčka z náboženské terminologie. Aristokratická společnost, rodina knížete a jeho hosté, totiž nebyly jedinými herci, měli početný kompars, jehož role se nacházela někde mezi pozorujícími a pozorovanými. Lesní personál byl fyzicky přítomný na nádvoří kromě vizuálně působivého osvětlení pochodněmi také obstarával úlohu čestné uniformované stráže s tasenými zbraněmi, loveckými tesáky nebo oštěpy. Tato specifická úloha sloužila rituálnímu stvrzení výjimečné pozice myslivců ve světě aristokracie, která se pokoušela zachovávat zdání nezměněné hierarchické tvářnosti její sociální reality. Toto snažení jdoucí proti duchu času bylo v případě Schwarzenbergů korunováno značným úspěchem především díky tomu, že jakožto majitelé obrovského majetku v hospodářsky zaostalých jižních Čechách to byli právě knížata, komu většina lidí vděčila dál za své živobytí. Pregnantně to vyjádřil Josef Pavel v knize Boubín - šumavský prales: „*V celém kraji nebyl nikdo, kdo by byl na něm nezávislý. Proto nebylo divu, že již zdálky uctivě smekali, když zahlédli knížecí kočár, tažený dvěma páry koní.*“ Řeč je o knížeti Adolfu Josefovi, který nechal na začátku 20. století na Boubíně vystavit loveckou chatu Zámeček.

Bez živoucího vztahu by se veškerá etiketa a rituály projevovala ucta jevila směšně. Ovšem díky existenciální závislosti bylo důstojnější, z psychologického

⁷⁷Srov. Guy CHAUSSINAND-NOGARET (ed.), *Histoire des élites en France du XVI au XX siècle. L'honneur - Le mérite - L'argent*, Paris 1991, s. 20. Cit. podle Kol., *Proměny elit*, s. 19.

hlediska racionální, setrávat v přesvědčení o blahodárném soužití zřetelně odstupňovaných a odlišených vrstev hierarchické společnosti. Existuje dostatek dokladů o tom, že pro své zaměstnance představovali hlubočí Schwarzenbergové, zvláště vládnoucí kníže, přirozený vrchol společenské pyramidy. Svědčí o tom i průběh oslav zastřelení prozatím posledního uloveného medvěda na Šumavě.

O průběhu celé mimořádné události, která přilákala celé davy zvědavců, se můžeme dočíst,⁷⁸ že 16. listopadu 1856 přivezl želnavský lesní medvěda na Hlubokou k vrchnímu lesnímu úřadu. Vůz byl na cestě přes Český Krumlov a České Budějovice velkou atrakcí pro všechny kolemjdoucí, ale opravdová slavnost se měla odehrát až za přítomnosti knížete Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu. Ten za tím účelem nařídil všem lesníkům a myslivcům, aby se shromáždili na nádvoří hlubockého zámku. Měli se dostavit ve slavnostních uniformách a ozbrojeni loveckými tesáky či oštěpy.

Večer v sedm hodin bylo vše připraveno na příchod panstva. Myslivci vytvořili na druhém nádvoří zámku kruh kolem medvěda na lůžku z chvojí. Třetina myslivců měla v rukou rozžaté pochodně, třetina byla ozbrojena tasenými tesáky, poslední díl myslivců zase oštěpy. Za tímto kruhem byla umístěna lovecká kapela, která stála čelem ke vchodu do schodišťové síně. Odtud přišel kníže se svou chotí a urozenými hosty. Stalo se tak za zvuku fanfár a hlasitého provolávání slávy.

Poté se osvědčila pevnost a jasnost hierarchie knížecích zaměstnanců, když knížete přivítali osobně vrchní lesní krumlovského (Josef Veselý) a hlubockého (Jan Hejrovský) lesního úřadu. Jako první mluvil pan Veselý, neboť šelma byla skolena v jeho revíru. Pečlivě a živě vylíčil všechny okolnosti vystopování a skolení medvědice, a po své úvodní řeči rozdal panstvu „zlomky“, tedy ulomené jedlové větvičky smočené v medvědí krvi.

Václav Špatný dodává, že medvědice zůstala vystavena na nádvoří ještě další tři dny, než mu byla předána k preparaci. Údajně celé tři dny „ze všech stran se lid hrnul na hrad, aby mohl to vzácné zvíře uzříti.“⁷⁹ Prestižní hodnota celé atrakce byla tedy mimořádná. Z tohoto pohledu se osobní pochvala a 20 zlatých pro šťastného střelce Jana Jungwirtha zdá být velmi výhodnou cenou za tak povedenou „propagaci“ knížecího důstojenství.

⁷⁸ Srov. Antonín NIKENDEY, *Vycpaný poslední medvěd. Výňatek z dopisu pana Václava Špatného, bažantníka na Ohradách*, *Obnovená tradice* 14, 2003, s. 36-37.

⁷⁹ Tamtéž.

Tradice. Jako závaznou tradici ustanovuje minulé událostí jejich pravidelné připomínání.⁸⁰ Tímto pravidelným rituálem se stane událost svým způsobem nadčasově přítomnou, neboť ji lidé začlenění do osnovy, podle které uspořádávají svůj život. Nejtypičtější je v tomto ohledu liturgický rok velkých náboženství, v případě katolictví intimně spjatý s událostmi ze života nejenom Ježíše Krista, ale i později žijících svatých. Tím se historická událost přetaví z jevu časného v jev, který spadá do kompetence teologů. Ti samozřejmě sledují lineární vývoj své víry od počátku k jejich současnosti, ale zároveň pečují o zařazení připomínek vybraných událostí do času cyklického. Tímto cyklickým časem se myslí opakující se časové úseky, které jsou zhodnoceny nikoliv jako jednotky fyzikální veličiny čas, ale jako časové rozvržení pravidelně se opakujících činností. Toto rozvržení umožňuje orientaci v čase stejně jako významné přírodní dominanty v přírodě. Jsou to pevné body, díky nimž můžeme plánovat a korigovat průběh své cesty v přeneseném či doslovném smyslu slova.

Za vlády knížete Adolfa Josefa (vládl 1888-1914) byl pobyt knížecí rodiny naplánován na každý rok velmi podobně.⁸¹ Roční rytmus pobytu se řídil především státními, církevními a loveckými reprezentačními povinnostmi, byl tedy spjat s jednak s fixními svátky kalendářního roku, dále s pohyblivými svátky liturgického roku a nakonec také s přírodními rytmy rození a páření lovné zvěře. Na základě této osnovy byl utvořen pozoruhodně stabilní rytmus života, který ztělesňoval konzervativní hodnotu klidu a spolehlivosti. Vánoce a Nový rok trávila rodina na Třeboni, kde zůstala až do konce ledna. Někdy koncem došlo k stěhování do Vídně, kde začínala plesová sezóna. Ve Vídni strávili Schwarzenbergové i Velikonoce, neboť se kníže účastnil slavnostního průvodu Vzkříšení Krista. Tato událost v sobě spojovala demonstraci věrnosti katolické církvi i dynastii, neboť Adolf Josef byl při této příležitosti oděn do ceremoniálního roucha rytířů řádu Zlatého rouna. Toto bylo to vůbec nejprestižnější vyznamenání, které měl habsburský císař k dispozici. Je příznačné, že knížecí kočár nebyl doprovázen jen sloužícími, ale též myslivci ve slavnostních uniformách.

Kníže Adolf Josef svůj pobyt ve Vídni přerušoval na jaře výjezdy do svých revírů, kde byla tetřeví tokaniště. V důsledku odlišných přírodních podmínek bylo pořadí takání fixně dáno a kníže lovil nejprve v okolí Třeboně, pak Hluboké, sv.

⁸⁰ Srov. Jacques Le Goff, *Paměť a dějiny*.

⁸¹ Srov. Antonín MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, in: Schwarzenberská ročenka 1935; oficiální webové stránky zámku Hluboká nad Vltavou <http://www.zamek-hluboka.eu/historie/19-stoleti/> (23.2.2010).

Tomáše, Stožce a nakonec Kunžvartu. Kněžna Ida roz. Liechtensteinová jej doprovázela jen příležitostně za teplého počasí. Počátkem června se rodina stěhovala do Libějovic, odkud kníže konal inspekční cesty a účastnil se zasedání vimperského okresního zastupitelstva, jehož byl členem.

V srpnu se konaly hony na kamzíky a vysokou zvěř v polesí Reifenstein na panství Murau ve Štýrsku. Poté následoval návrat do Čech, buď do Libějovic, Třeboně nebo na Hlubokou. V čase zahájení jelení říje se odjíždělo do Zátoně, do loveckého zámečku na hřebenu Boubína. Zde kníže pracoval podle přesného rozvrhu. Sekretář mu přednesl zprávu v 11 hodin, po lehkém obědě v 13 hodin se vyřizovala administrativa až do večera. Vše bylo ale odsunuto stranou, pokud bylo slyšet v blízkosti chaty troubení jelenů. V tom případě se kníže se svými myslivci vydal na lov okamžitě, a ne až večer po skončení práce.

V druhé půli října následoval přesun na hlubocký zámek. Samotným vrcholem lovecké sezóny byly totiž podzimní hony na Hluboké, které trvaly zpravidla osm dní. Jednalo se o společenskou akci určenou jen pro nejvyšší aristokratické kruhy. Nejvýznamnější hosté byli ubytováni přímo v pokojích novogotického sídla, zbytek panstva spával na loveckém zámku Ohrada. Za Adolfa Josefa přijal roku 1893 pozvání i následník trůnu František Ferdinand d'Este. Lovilo se v blízkých oborách. Stará obora byla založena již roku 1711 a chovala se tam především zvěř černá a daňčí. Poněšická nebo též Nová obora byla zřízena roku 1853 pro chov jelení zvěře.

Po skončení honů na Hluboké se odjíždělo do Libějovic, kde lovecká sezóna pokračovala a po jejím definitivním skončení odjížděla knížecí rodina do Třeboně, aby tam strávila svátky slavené v prosinci a lednu. Tím se uzavřel cyklus, který svou takřka dokonalou pravidelností sice mnohé vypovídá o povaze jeho hlavního strůjce, knížete Adolfa Josefa, ale také poukazuje na odlišnost aristokracie od jiných společenských vrstev. S výjimkou myslivců z povolání nesloužila žádné společenské vrstvě lovecká sezóna tak výrazně jako časový rozvrh každoročních aktivit.

Podle všech badatelů o lidském vnímání času historicky předchází čas cyklický času lineárnímu.⁸² Obecně se tato skutečnost vysvětluje poukazem na to, že přírodě je vlastní čas cyklických změn počasí, délky dne a noci, růstu vegetaci, rození mláďat a podobně. Člověk, tedy tvor v počátcích své svébytně lidské existence odkázaný do

⁸² V českém prostředí je nejreprezentativnějším dílem Jan SOKOL, *Čas a rytmus*, Praha 2004. Tam viz také příslušnou bibliografii. K dispozici online na <http://certik.ruk.cuni.cz/sokol/0.ces.html> (2.3. 2010).

značné míry na přizpůsobivost vůči přírodním rytmům, vytvořil kulturní recepci přírodních cyklů a sestrojil kalendáře mnohem dříve nežli první teorie o nezadržitelném vývoji, změně nebo dokonce lineárním pokroku. Na ontogenetické rovině tedy cyklický čas hraje roli odpovídající v poměru k času lineárnímu poměru mytologického myšlení k reflexnímu uvažování.

Každoročním „omlazováním“ času se vědecky důkladně jako první zabýval Mircea Eliade ve své knize *Mýtus o věčném návratu*.⁸³ Ten postuloval tradiční vnímání času jako postupného úpadku a odklonu od vzorového času v tušeném a mýty tradovaném prapočátku světa. Aby členové archaických a tradičních společností zažehnali jakési stárnutí a úpadek světa, tak nechávali na konci ročního cyklu symbolicky zemřít starý čas či rok. Tím pádem byl zrozen zcela nový, čerstvý rok, který byl plný životní síly. Toto pojetí je intimně spjato s odporem proti trouchnivění a zahnívání, s jakousi instinktivní nechtí k lineárnímu času historie, která nebyla pro drtivou většinu písemně doložených kultur cestou k stálému pokroku, ale úpadku. Ač už v devatenáctém století nebyla ideologie cyklické obrody tradována oficiálně závaznými náboženskými mýty, v oblasti rituálů a kolektivně sdílených představ se udržela.⁸⁴

Význam cyklického času a forem jeho konstruování nesmí být podceňován, pokud se historikové chtějí osvobodit ze zajetí pozitivistického klišé o dějinách jako posloupnosti jedinečných a neopakovatelných událostí. V tomto bodě došlo o všem v historiografii k vytvoření určitého terminologického zmatku. Pokud je zkoumán „životní cyklus šlechtice“, jedná se s železnou pravidelností o studium jedinečných a neopakovatelných událostí zásadního významu jako je narození, výchova, dosažení dospělosti, sňatek, rodičovství, umírání a smrt. Cyklus je ale cyklem proto, že se opakuje v pravidelných kruzích či smyčkách. Životní pout' je neopakovatelný a lineární fenomén par excellence. Zásadní předěly na cestě životem byly samozřejmě rituálně ošetřeny tak, aby se zachovala jistá mezigenerační kontinuita v rámci rozličných pospolitostí, nejvýznamněji rodu. Pro tyto rituální instituce by se měl používat v antropologii a psychologii dávno zavedené pojmy „přechodové rituály (obřady)“ a „životní stádia (případně etapy či období)“, nikoliv matoucí novotvar „životní cyklus“.

Naopak ryze cyklickou záležitostí byl pro rakouského aristokrata liturgický rok, výročí narození (ne tak často i skonu) členů rodiny či přátel a dále plesová a lovecká

⁸³ Srov. M. ELIADE, *Mýtus o věčném návratu*.

⁸⁴ Srov. Dušan TŘEŠTÍK, *Mysliťi dějiny*, Praha 1999, s. 200-201.

sezóna. Každoročnost těchto slavností dodává zdání samozřejmé přirozenosti (přírodnosti!). Pokud se v případě církevního roku a narozenin jedná o připomínky jedinečných událostí zasazených z náboženských důvodů do mýtotočného cyklického času, pak sezóna lovecká vychází přímo z koloběhu přírodního času. Z důvodu, že rok je nejdelší přírodní (přirozenou!) jednotkou cyklického času, všechna méně často slavená výročí (svatby, doktorátu, panování) spadají spíše do kategorie lineárních událostí. Naopak kratší přírodní cykly jako den, měsíc či týden (jedna fáze měsíčního cyklu) jsou vinou své četnosti snad až příliš všední pro opravdu významné slavnosti a obřady.

Nejslavnějším proponentem studií cyklického času je bezesporu Mircea Eliade, ale bez jakéhokoliv odkazu na Eliadeho dílo rozlišoval mezi časem cyklickým a lineárním i Aron Gurevič. Lineární čas a zkoumání racionální kauzality událostí vyhradil historickým pracím středověkých teologů, kdežto pokud ti samí teologové psali práce hagiografické, tak svěřce vyňali z časnosti a jejich cyklicky slavené svátky sloužili k poukazu na ahistorickou věčnost. Za stejný pokus uniknou neodvratnému plynutí historického času můžeme považovat i podřízení sezónních pobytů šlechty době lovu té které zvěře. Bezpochyby pozoruhodnou koincidencí je i zařazení plesové sezóny do těch měsíců, kdy je všechna prestižní lovná zvěř hájena.

Reprodukční strategie zvěře jsou vázány na jejich životní prostředí a tomuto prostředí se tedy musí přizpůsobovat i jejich lovec. Toto přizpůsobení poskytuje možnost pobytu nejen přirozeném prostředí, ale také v přirozeném čase. Díky studiím Jacquese Le Goffa nebo Arona Gureviče je známo, že lineární čas příležitosti se prosadil jako výraz hospodářské základny a psychologické nadstavby středověkých městských kupců.⁸⁵ Tento fylogeneticky velmi mladý vynález je tedy vázán na mentalitu měšťana a městské prostředí. Není divu, že šlechticové jen obtížně snášejí delší přítomnost v této pro ně cizí atmosféře.

Blahodárnost návratu do prostoru a rytmu, který byl vlastní lidskému rodu po nejdelší část jeho existence, potvrzují i slova barona Ferdinanda Hildprandta: *„Když jsem se za dřívějších let navracel po několikadenním pobytu ve městě, míval jsem neodbytný pocit neuvěřitelné zvrácenosti a zbytečnosti takového života, depresi, kterou jsem těžce zmáhal. (...) Když jsem pak po šťastných dnech nebo po tichých týdnech revír*

⁸⁵ Srov. Aron J. GUREVIČ, Středověký kupec 11.-15. století, in: Jacques LE GOFF, Středověký člověk a jeho svět, Praha 2003, s. 209-240.

opouštěl, měl jsem bez výjimky pocit, že se vracím na duchu i na těle zotaven i osvěžen, pocit, že jsem nedostižně využil svého času a že jsem odposlouchal něco z velebnosti přírody a z moudrosti Boží.“⁸⁶

Není možné tvrdit, že by byl cyklický čas vyhrazen výlučně šlechtě. Ba právě naopak, potřeba ustáleného koloběhu výročních opakování se jeví jako univerzálně lidská. Proměnlivá je konkrétní náplň cyklické osnovy lidského života. Oslavy narozenin nebo Vánoc můžeme v Čechách devatenáctého století považovat spíše za sjednocující prvek. Jako rodinné události je slavily se vzrůstající intimitou v podstatě všechny společenské vrstvy, neboť rodina byla považována za samozřejmý základ lidského života.⁸⁷

Člověk přináleží i svému širšímu sociálnímu okolí, v první řadě zaměstnání a sousedství. Při bližším pohledu se ukáže skutečným sousedem aristokrata majitel blízkých velkostatků a vykonávaným povoláním spíše myslivost nežli rolnictví. Cyklus růstu obilí a jiných zemědělských plodin byl strukturou času zemědělců, nikoliv aristokratického panstva. To nacházelo osnovu koloběhu života jinde, jak o tom svědčí četné pohlednice, na nichž jsou gratulanti zachyceni jako lovci se svou kořistí. Na pohlednici adresované knížeti Bedřichu II. ze Schwarzenbergu je fotografie myslivce s doutníkem v ústech zabraného do měření paroží skoleného jelena doplněná textem: *„Nejsrdečnější přání štěstí a blaha pro 1912 od domu k domu posílá Jindřich Clam.*“⁸⁸

Nejvýstižněji se ale asi vyjádřil Ferdinand Hildprandt: *„Když slunce započne vysílati své hřejivé paprsky, když jeho vlivem pukají pupeny stromů a ptactvo naplní oblaka prvými akordy svého lomozu, vábí to každého myslivce - každoročně! - neodolatelnou silou do boží přírody, od lesa, do hor, tam, kde právě počínají tah sluk a tetřeví tok.*“⁸⁹

⁸⁶ F. HILDPRANDT, *Lovecké vzpomínky*, s. 109.

⁸⁷ Srov. M. LENDEROVÁ a kol., *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*, Pardubice 2005, s. 92.

⁸⁸ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, sign. N-e-3a, Pohlednice s loveckou tematikou, kart. 349.

⁸⁹ F. HILDPRANDT, *Lovecké vzpomínky*, s. 33.

Lov jako prvek šlechtické konzervativní ideologie

Hildprandtovo vyznání víry v ozdravnou a spásnou moc lesa a lovu v závěru jeho loveckých vzpomínek následuje až po důrazném napomenutí, aby nikdo lov a myslivost nepovažoval za své povolání, ale jen za odpočinek a pookřání po splnění všech svých povinností. Že se těmi povinnostmi míní práce v městském prostředí, je nasnadě. Tím je dokumentován přerod šlechticů z elity, která určuje ve společnosti tón, na představitele víceméně již odešlého světa. Výtisk své knihy věnoval Adolfovi ze Schwarzenbergu se vzpomínkou na lepší časy. Bedřich ze Schwarzenbergu jednu svou úvahu prorocky nazval „*Města je přemohou*“ a na několika řádcích vyjádřil své přesvědčení, že pokud by velkostatkáři trávili málo nebo nejlépe žádný čas ve městě, tak by je nebylo tak snadné „*pokořiti a podvrátiti*“.⁹⁰ Nicméně měšťanské požitkářství vede k vnitřnímu rozkladu šlechty a tak „*[k]ance a jelena , jakož i pravého šlechtického statkáře a myslivce bude brzy možno nalézt jen ve sbírkách přírodnin!*“⁹¹

Jisté rezigované smíření mezi městem a lesem, které zaznívá ze slov Hildprandtových, byla ještě pro Posledního lancknechta nepřijatelná. V jednom svém aforismu ze září 1842 důrazně žádá, aby nebyla liberálním tiskem vynucována změna smýšlení na příslušnicích tradičních společenských úloh - na panstvu, vojácích, duchovních a dalších. Používá přitom velmi efektně metaforiku divoce žijících a ochočených zvířat, volně rostoucích stromů a na jídlo pěstovaných plodin. Především však upozorňuje na principiální neslučitelnost těchto dvou světů: „*Nelze však v kuchyňské zahrádce hledat prales, ani na obecní pastvině vysokou. Ale požadovati: aby se dub změnil v hlávku zelí, jedle v květák - žádati: aby jelen se poslušně pásl s kravou, orel a sokol hnízdil v kurníku a kanec se krotce procházel mezi beránky - toť hloupost.*“⁹² Je příznačné, že konzervativní aristokrat k výsměchu na adresu měšťanů použije tradiční distinkci mezi životním prostředím sedláka a vrchnosti.

Lancknechtův duševní obzor byl dosud omezen na pojetí vrchnosti a poddaných. Jako dobrý katolík uznává nezbytnost světské a duchovní vrchnosti, dokonce se pro tyto dvě kasty snaží najít originální antropologické opodstatnění jejich existence. Pokládá člověka za tvora zásadně determinovaného dvěma momenty. Prvním je intelekt, který

⁹⁰ K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník*, s. 60.

⁹¹ Tamtéž, s. 60.

⁹² Tamtéž, s. 58.

údajně nevyhnutelně vede k lidské touze po Bohu a k potřebě kněžského stavu. Druhý moment spočívá v definici člověka jako masožravé opice, který znamená nutnost se zbraní v ruce zamezovat výbuchům násilí a udržovat pořádek, což může jen vojenský stav. Ačkoliv filosoficky působivé a nosné jsou tyto náhledy až do současnosti, nedá se popřít, že šlo především o duchaplné aforismy. Ty již kvůli svému rozsahu nemohly pokrýt celé spektrum duchovních hodnot, které zastával jak Bedřich ze Schwarzenbergu osobně, tak společenská vrstva, z jejíhož lůna vzešel.

Mezi privilegované způsoby, jak poznat co nejplněji hierarchii šlechtických hodnot, patří studium pohřebních obřadů. Nejen samotní pozvaní smuteční hosté, ale i pořadí účastníků pohřebního průvodu vypovídá o struktuře šlechtického života. Pohřeb se dá vnímat jako okázalé shrnutí všech důležitých prvků šlechtické totožnosti, představuje jakýsi „zhuštěný popis“ těch skutečností, které tvořili pro zesnulého jeho životní osnovu.⁹³ Celý pohřební kondukt členů obou rodových linií Schwarzenbergů byl i v devatenáctém století vždy organizován podle pevně daného pořádku, ač se s postupujícím časem dá sledovat nepatrné ubývání důrazu na honosnost. Podobně se s poněkud menší pompou odbyvaly pohřby orlické větve rodu, zřejmě z důvodu větší blízkosti k měšťanskému prostředí.

Náboženské a společenské představy, které tvořily zdůvodnění onoho přesného pořádku, popisuje Václav Grubhoffer.⁹⁴ Mezi důležitými prvky průvodu jmenuje pohřební kříž. Ten představuje jednoznačně deklarovanou věrnost katolickému učení. Církev byla uznávána jako specialista na poslední věci člověka například i požadavkem účasti všeho patronátního duchovenstva, které např. při pohřbu knížete Adolfa Josefa kráčelo s rozžatými svíčkami v ruce bezprostředně před smutečním kočárem taženým čtyřmi vraníky. Nejbliže rakvi šel biskup Antonín Josef Hůlka. Vzhledem k mimořádnému postavení schwarzenberského rodu se přítomnost vysoce postaveného

⁹³ Metodologii „zhuštěného popisu“ („thick description“) vytvořil americký antropolog Clifford Geertz, aby dokázal „přeložit“ terénní výzkum do řeči srozumitelné akademické obci. Především usiloval o rozklíčování komplexní struktury duchovních hodnot zkoumané komunity na základě interpretace význačných obřadů. Srov. příklad výkladu balijského náboženského dramatu o střetu démonů Rangdy a Baronga v esejí Cliford GEERTZ, *Náboženství jako kulturní systém*, in: Cliford GEERTZ, *Interpretace kultur*, Praha 2000, zvl. s. 132 a dále.

⁹⁴ Diplomová práce Václav GRUBHOFFER, *Fenomén smrti ve šlechtickém prostředí v druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Smrt a pohřby v rodině Schwarzenbergů v letech 1873-1939*, České Budějovice 2006, kap. *Zakladatel Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu* rukopisu.

člena katolické hierarchie vždy očekávala. Křesťanské hodnoty dobročinnosti byly zase ztělesněny širokou a placenou účastí sirotků a chudiny. Grubhoffer též upozorňuje na kontinuitu raně novověkých představ o účinnosti modlitby nevinných dětí, které vyhradily školním dítkám místo na začátku pohřebních průvodů.

Nicméně za čestné místo pohřebního průvodu, jehož faktickým i symbolickým středobodem byla samotná rakev, se považovala pozice přímo za ostatky zesnulého člena knížecího rodu. Tento privilegovaný prostor byl vyhrazen nejbližším příbuzným zemřelého, v první řadě novému vládnoucímu knížeti Janu Nepomukovi II. V jejich blízkosti se nacházeli nosiči knížecí koruny, nosič řádu Zlatého rouna a pozvaní smuteční hosté z řad aristokracie. Tímto způsobem byla veřejnosti demonstrována rodová solidarita a prvořadý význam nepřerušené tradice urozenosti, která zaujala centrální místo v celém alegorickém znázornění duchovního života zvěčnělého aristokrata.

Konec průvodu tvořili důstojníci, státní profesoři, okresní a obecní zastupitelstvo, pozvaní hosté a deputace, ženské členky rodin knížecích úředníků, ostatní účastníci a povozy se smuteční výzdobou.

Pokud jde o úlohu loveckých symbolů v pohřební alegorii světa nahlížené očima aristokratů, lze pozorovat tři úrovně jejich využití. Za prvé byly lesní úředníci zařazeni od začátku průvodu hned na druhé místo mezi těmi skupinami, které měly zajištěné místo pro pohřební obřady v kostele. To svědčí o tom, že se co do prestiže nacházeli na samém chvostu knížecího úřednictva.⁹⁵

Podřízení lesních úředníků v běžném pracovním životě, myslivci a hajní, zastávali paradoxně mnohem viditelnější úlohu, když tvořili součást pohyblivé čestné stráže, která kráčela po boku kočáru s rakví. V případě hlubockých Schwarzenbergů sice jejich lesk poněkud bledl v porovnání se soukromou armádou krumlovských vévodů, s granátnickou gardou. Nicméně právě s vojáky myslivce spojovalo odění do slavnostních uniforem a nošení zbraní, konkrétně loveckých tesáků.

Jakési usmíření mezi prestiží „černých“ a „zelených“ úředníků primogenitury nastalo v okamžiku snímání rakve Adolfa Josefa, kterou z kočáru do krypty snesli tři ředitelé a tři lesmistři.

⁹⁵ Průvod se podle Grubhoffera řídil křesťanskou zásadou, že na věčnosti první budou posledními a poslední prvními. Toto zrcadlové převrácení společenského významu v konfrontaci se smrtí ale tvoří jen část ideologie pohřební alegorie, jak je vidět z důrazu na centralitu smutečního kočáru.

Při pohřbu kněžny Josefíny, od r. 1858 vdovou po Karlu II., roku 1881 dokonce nekráčel před rakví biskup, ale dva knížecí poboční myslivci v černých smutečních uniformách.⁹⁶ Roku 1939 na pohřbu Jana Nepomuka nesli rakev nejprve lesní hajní a poté lesní úředníci. Pohyblivou čestnou stráž tvořili opět myslivci, krumlovská garda a krojovaní členové *Orla*. Knížecí gardisté zahráli na rozloučenou se svým pánem loveckou píseň na lesní rohy. Třeboňský chrámový sbor a místní pěvecký spolek *Pěslav* doprovázeli knížete na poslední cestě zpěvem církevních písní.⁹⁷

Po ústupu z výsluní Schwarzenbergovi toužili zachovat své pozice alespoň jako lokální honorace (*Pěslav*, okázalý pohřební průvod), katolíci navzdory atmosféře první republiky (*Orel*, katolický obřad) a také svébytní představitelé mizející kultury (gardisté, myslivci). I po zákonném zrušení šlechtictví zůstali Schwarzenbergovi na rovině (sebe)prezentace nadále věrnými syny katolické církve a „pravými lovci“. Tak se vymezovali vůči většinové husitské a demokraticko-nacionální tradici.

Jak přesvědčivě ukázal Mannheim, životní styl („sociální bytí“) vede nevyhnutelně k vytváření souvztažného světového názoru. V případě konzervatismu se jedná o životní naladění takové společenské vrstvy, které má díky své privilegované mocenské pozici tendenci vnímat specifické podmínky jako výraz nadčasového řádu světa. Proto vzniká promyšlená konzervativní utopie teprve tehdy, když je daný stav věcí napadán utopiemi jiných společenských vrstev.⁹⁸ Pokud je Mannheimův výklad správný, musí se lov ukázat jako jeden z tradičních prvků životního stylu šlechty, nikoliv jen jako odvozený projev explicitně formulovaného konzervatismu.

O starobylosti a všeobecném rozšíření šlechtického lovu nás informují již středověké prameny. Notoricky známý je příběh o založení břevnovského kláštera nebo o prvním setkání Oldřicha a Boženy. Stejně tak Karel IV. se stal císařem poměrně snadno díky tomu, že jeho rival zemřel při lovecké výpravě na medvěda. Důkladnější rozklady nejsou pro výklad relevantní. Zkoumání má odhalit spjatost apologií lovu a dobových ideologií. Takto obhajuje loveckou náruživost Gaston Fébus ve své *Knize*

⁹⁶ Srov. V. GRUBHOFFER, *Fenomén smrti* kap. *Josefína ze Schwarzenbergu - smrt staré kněžny*, rukopis.

⁹⁷ Srov. Milan KRÁL, *Poslední slavný pohřeb ve schwarzenberské hrobce*, *Obnovená tradice 14*, 2003, s. 45-46.

⁹⁸ Mannheim jmenuje jako alternativy a vyzyvatele konzervatismu chiliasmus rolnictva, anarchismus drobného řemeslnictva, liberalismus buržoazie a dále moderní modifikaci vlastenecké a stavovské identity - fašismus a socialismus. Srov. K. MANNHEIM, *Utopie a ideologie*, s. 236 -298.

o lovu: „Zkrátka, všechny dobré zvyky a mravy pocházejí z lovu, včetně spásy duše, neboť ten, kdo se nedopustí sedmi smrtelných hříchů bude podle naší víry spasen. Dobrý lovec proto bude spasen a na tomto světě najde dostatek radosti, jásotu a veselí. Musí se však vyvarovat dvou věcí: nikdy nesmí ztratit víru a nesmí přestat sloužit Bohu, od něhož se lovu dostává všeho dobrého, a nikdy nesmí přestat sloužit svému pánovi. (...) Opakuji znovu, že až lovci umřou, půjdou rovnou do ráje. A dokud budou žít, bude jejich život mnohem šťastnější a veselejší než život ostatních lidí.“⁹⁹

Středověký autor pojednání o lovu měl potřebu ohradit se vůči nařčením, že lovci nejsou dobrými křesťany. Jeho horlivé a nabubřele sebevědomé ujišťování o tom, že lov nejenže vede ke spáse, ale dokonce je jejím původcem, mohou současné čtenáře jen pobavit. Existují ovšem doklady o tom, že šlo o seriózně míněný zásah do poměrně závažných sporů mezi představiteli dvou proudů křesťanství vrcholného středověku. Stranu šlechtickou představuje důraz na obdobnost mezi věrností Bohu a feudálnímu pánovi a dále na spásonosný vliv lovu. Stranu klerikální představuje naopak důraz na obřady, odříkání a modlitby. Nic z toho Gaston Fébus nezmiňuje. Zato orleánský biskup Jonas v jedenáctém století tvrdě kritizoval francké šlechtice za jejich opovrhování povinnostmi vůči Bohu o svátcích a nedělích, kdy raději místo na mši do kostela jedou do lesů na lov a větší zalíbení nacházejí ve štěkotu psů nežli ve zpěvu andělů, čímž ohrožují spásu své duše. Podobně hřímal proti lovu ve třináctém století Lambert z Adres.¹⁰⁰

Zmíněné příklady představují jen zlomek z dochovaných pramenů, které samy zase představují jen špičku ledovce tohoto sporu, který není jen svárem o užitečnost či škodlivost lovu pro spásu jednotlivých křesťanů. Jedná se především o duchovní boj, jehož cílem je definovat, co je hřích a co je ctnost, v posledku tedy, jaká je „pravá“ podstata křesťanství. Pokud se takto mohli přít křesťané knihy a křesťané meče ve středověku, je jisté, že k podobným „věroučným“ sporům o smysl lovení docházelo i v devatenáctém století. V tomto období, ale nešlo o sociálním bytím nesené duchovní proudy jednoho náboženského světónázoru, ale mnohem spíše o rozdílné světónázory, které vyjadřovaly mnohem otevřeněji nesmiřitelnost ideologickou z toho prostého

⁹⁹ Cit. podle Jean VERDON, *Volný čas ve středověku*, Praha 2003, s. 68-69.

¹⁰⁰ Srov. MGH, *Scriptores XXIV*, s. 603, cit. podle Jean VERDON, *Volný čas*, s. 69.

důvodu, že mnohem větší propast zela také v sociálním bytí (životní praxi) nositelů liberalismu a konservatismu.

Toto jsou slova Karla V. ze Schwarzenbergu: „*Byl nadšeným, blouznivým milovníkem vlasti a národnosti české i všeho Slovanstva, než v kruzích jeho bohužel méně než málokdy se přiházelo, byl katolíkem, upřímným klerikálem a zároveň líbily se mu všelijaké ideje liberální až socialistické, ale přec nebyl by se odvážil s některou ze zásad těch kdekoliv mezi lidmi poněkud imponujícími vystoupiti, k tomu byl příliš ostýchavý a slabý. Na jedné straně snil o velejší slovanské od Šumavy až k Tichému oceánu, na druhé straně byl by rád starožitnému Rakousku na nohy pomohl a vítězný prapor Habsburků zas třeba na historická bojiště italská vnesl, neb proti kterémukoli nepříteli život svůj za slavnou dynastii tu obětoval. Byly chvíle, kdy byl nadšen pro majetkovou i společenskou rovnost všech, byl vášnivým odpůrcem všeliké roboty, karabáčnictví a podobných úkazů selského poddanství, a přec byl si zas vědom svého původu, všech těch císařů a králů, jež počítal mezi své předky. Byl nemálo domýšlivý na to, že rod jeho hrál v dějinách úlohu nemalou.*“¹⁰¹ Takto smýšlel Karel V. o sobě samém v roce 1903 ve věku osmnácti let. V témže roce mu byl darován lovecký tesák Bedřicha ze Schwarzenbergu při příležitosti zastřelení princova prvního jelena. To poukazuje na využití myslivosti k utužování vazeb na rodovou paměť. Tímto způsobem lov posiluje kolektivistickou identitu rodu proti konkurenčnímu pojetí národní kolektivity, která je natolik masová a abstraktní, že se hodí jako doplněk liberálního individualismu.

Součástí aristokratické tradice byl nejen samotný lov, ale též reprezentační úloha loveckých trofejí. Na Orlíku, rodovém sídle schwarzenberské sekundogenitury, se také nacházel lovecký sál. Podstatnou část preparovaných trofejí tvořily úlovky Karla II. z doby jeho guvernérského působení v Sedmihradsku. Nejenom on ale rád využil možnosti lovit v zahraničních pralesích zvěř, která se v Čechách již běžně nevyskytovala. Karel V. dokonce o své lovecké výpravě za exotickou kořistí napsal článek do časopisu Les a lov: „*Sotva jsme zahlédli paroh, ozvalo se vedle mne - připadalo mi, jako bych byl doma na honě - dobře známé: Jasnosti, račte střílet! Do leče však pro blízkost honců nebylo již možno střílet, i pohlédl jsem, jako v podobných případech vždy, teskným zrakem na svého levého souseda, nestrojil-li se k ráně - leč,*

¹⁰¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, sign. A-I-24, pozůstalost Karla V. ze Schwarzenbergu, různé koncepty literární, kart. 359.

*jaká radost, šarmantní ten bratr domu mířil jen - fotografickým přístrojem. Vůčihledně uspokojen, že netřeba mi spěchati, pustil jsem losa několik kroků před řadu střelců, muška zabělala se vysoko vpředu na černé komoře, okamžik jsem táhl s kusem a stiskl. Jako bleskem sražen zlomil se los v ráně, několik vteřin tloukl ještě mohutnými běhy - a skonal.*¹⁰²

Vypreparovaná hlava složeného losa se stala další z řady trofejí, které zdobily zámek Orlík, v tomto případě malou knihovnu přiléhající k lovecké síni. Tímto aktem Karel V. navazoval na rodové tradice a tak dále přispíval k udržování a posilování svého výlučného postavení. Nejen finanční náročnost zahraničních loveckých výprav, ale také vlastní působivost mimořádných trofejí byla jasným signálem pro případné hosty. Díky zřízení síně věnované výhradně historii rodové myslivosti můžeme mluvit o vědomém zasazení lovu do kontextu úctyhodné starobylosti.

Lovecká síň nebyla využívána jen pro hoštění rovnorodých hostů a přátel. Býval tam každoročně umístěn vánoční strom a rozdávala se „*nadílka pro školní děti ze Starého Sedla a hraběnky - totiž ty babky, které hrabaly písek na všech cestách a cestičkách v parku.*“¹⁰³ Tím se naplňovala tradiční úloha šlechty jako zastánce chudiny. Právě v loveckém sále ještě Karel VI. v době dosažení plnoletosti oznamoval nastoupeným zaměstnancům převzetí rodového dědictví.¹⁰⁴ Okázalá póza šlechtice jako lovce byla na Orlíku spjata s přežívajícím patriarchálním cítěním.

O tom, že lov nemusel být a nebyl integrální součástí jakéhosi „přirozeného“ monolitického celku konzervativního aristokratického smýšlení, ale spíše jen jedním z jeho společensky a dějinně podmíněných prvků, svědčí život hraběte Otakara Prospera Berchtolda. Ten se totiž dopustil jednoho z nejvážnějších přestupků proti aristokratickým zásadám, neboť se oženil s nešlechtickou. Na svatebním oznámení se můžeme dočíst, že v patronátním kostele v Nezdášově budou 19. dubna 1902 sezdáni slečna Katuše Sušerová, dcera měšťana a majitele realit, a Jeho Osvícenost vysoceurozený pán Otakar hrabě Berchtold, majitel panství Nezdášova.¹⁰⁵ Hrabě Berchtold užíval všech svých titulů a hodností, i při oznámení morganatického sňatku. Podobně nesourodě udržoval tradice šlechtického lovu, neboť sice lovil, ale na hony zval především své občanské přátele. O tom, že Berchtold stále považoval lov za prestižní

¹⁰² K. SCHWARZENBERG, *S puškou v ruce v litevských lesích*, Les a lov 4, 1910, s. 70.

¹⁰³ Srov. Vladimír ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1990, s. 47.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 48.

¹⁰⁵ SOA Třeboň, RA Berchtoldů, sign. IIT259, Otakar Berchtold, kart. 2.

záležitost a přizvání k němu za způsob, jak stylově vyjádřit vděčnost, svědčí i jeho poslední vůle. Vykonavatelem ustanovuje „*pana JUDru Františka Kabeše ml. advokáta v Praze, jemuž zároveň odkazují právo na odstřel 3 srnců ročně v revírech k panství Nezdašovském náležejících*“.¹⁰⁶ Je doložena hraběcí korespondence s Rudolfem Schwetterem, správcem Vidovic, z roku 1911. Ač se hrabě v jiných dopisech nestyděl zdůrazňovat spoření a svému zaměstnanci dokonce několikrát podtrhl pokyn „ŠETŘÍ“, Schwetter ujišťoval, že hony budou připraveny: „*Ráčeji býti bez starosti, vše bude v pořádku.*“¹⁰⁷ Ve stejném dopise z 14. října 1911 Schwetter varuje, že nemá ani dost píce pro dobytek. Pronájem honitby by jistě přinesl tolik potřebný finanční kapitál, ale společenský kapitál by byl pro hraběte zřejmě nepřijatelným způsobem snížen. Z korespondence mezi správcem Schwetterem a jeho přítelem Antonínem, také hraběcím zaměstnancem, vysvítá, že Berchtold ohrožuje samotnou podstatu výnosnosti svých statků propuštěním zahradníka s platem 800 korun ročně. Na honech přesto trvá.¹⁰⁸

Podobně sentimentální vztah k lovu jako hrabě Berchtold měl i přítel Karel Schuster, který jej 7. ledna 1911 varoval před hraběcím záměrem řídit Svobodovy dvory ve vlastní režii, neboť potom „*[T]y budeš pak velice zaměstnán hospodářstvím, nebudeš moci ani dobře v květnu na srncí - brzo by se znechutilo (hospodářství - pozn. RH).*“¹⁰⁹ Ač lovil s měšťany, svůj revír hrabě Berchtold dál spravoval v duchu aristokratického pojetí cti, což se mu stalo osudným. Dne 7. května 1918 se vracel z lovu na srnce. Spolu s přáteli jel v otevřeném kočáře, když náhle zazněl výstřel směrem z lesa. Hrabě byl zasažen sekaným olovem a na místě ztratil vědomí. Druhého dne svým zraněním podlehl. Hlavním podezřelým dodnes neobjasněné vraždy zůstává bývalý hraběcí hajný Šebesta. Údajně šlo o mstu za ponížení, kterému hrabě hajného vystavil, když mu po odhalení pytláctví naplival do obličeje a udeřil jej koženými rukavicemi.¹¹⁰ Ačkoliv byl Otakar Berchtold šlechticem, který do svého života vpustil řadu přátel z měšťanských kruhů, v případě svého zaměstnance řešil situaci pomocí vlastnoručně vykonaného trestu ve stylu odpovědi na urážku aristokratické cti.

¹⁰⁶ SOA Třeboň, RA Berchtoldů, sign. IIT259, Otakar Berchtold, kart. 2.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Marie KALÁTOVÁ, Rodinný archiv Berchtoldů. Inventární pomůcka, Třeboň 2006, s. 2.

Výlučné právo lovu bylo historicky jedním z nejstarších a nejžárlivěji střežených výsad českých šlechticů. Když roku císařským nařízením ze 7. března 1849¹¹¹ padla právní výlučnost a byla bez náhrady zrušena honební roboty, přispěla tato skutečnost dále k pocitu ohrožení samotné existence šlechty jako svébytné sociální vrstvy. Ideologické využití podvojného charakteru lesa jako zdroje dřeva a zvěře lze sledovat na příkladu Boubínu.

V souvislosti s přijímáním osvícenského ekonomického pragmatismu šlechtici osmnáctého století je pochopitelné, že kníže Adam František přistoupil roku 1721 k ekonomicky racionální reorganizaci vimperského panství. Z původních pěti mysliveckých okrsků nechal vytvořit devět lesních revírů. Tímto aktem se přizpůsobil zvyšující se poptávce po dřevu jako významné hospodářské komoditě. Proto také začalo systematické vybíjení šelem, které bylo korunováno naprostým úspěchem kolem poloviny osmnáctého století. Tento stav vedl k přemnožení užitkové zvěře, zejména jelenů. Stav před vybitím šelem se pohybovaly kolem sta kusů na území celého vimperského panství, v roce 1738 bylo jelenů již asi 541.¹¹² Podobné přemnožení vedlo ke škodám na majetku poddaných v celoříšském měřítku, a proto vydala Marie Terezie 18. září 1766 patent, který vrchnosti nařizoval platit škody způsobené zvěří. Již o dva roky dříve ale kníže Josef Adam ze Schwarzenbergu nařídil svým myslivcům redukci počtů vysoké zvěře a svůj příkaz opakoval i v roce 1766.

Roku 1790, v době vrcholícího vlivu osvícenských doktrín se pro dalšího redukci počtu vysoké zvěře rozhodl „*iniciativní a pokrokový hospodář*“¹¹³ kníže Josef ze Schwarzenbergu. Zřejmě v souvislosti s pytláctvím bavorských sedláků nakonec dává roku 1817 příkaz vysokou zvěř vystřílet úplně. Úspěšné vybití všech jelenů se datuje k roku 1827. Již za vlády mimořádně dlouhověkého Jana Adolfa II. (1790-1888), syna knížete Josefa, dochází ovšem k obratu a roku 1874 je na Boubíně zřízena aklimatizační obůrka s asi sedmi kusy vysoké. Za čtyři roky je již cca třicet kusů vysoké zvěře vypuštěno do volné přírody. Ač se tak stále děje za vlády Jana Adolfa II., musíme mít na paměti, že již od roku 1853 s ním společně spravuje lesy a myslivost v Čechách jeho syn princ Adolf Josef ze Schwarzenbergu. Motivace ke zřízení obůrky nemohla být

¹¹¹ V úplnosti je česky publikován v knize Jindřich FRANCEK, *Lovecká vášeň v proměnách staletí*, Praha 2008, s. 220-222.

¹¹² Adam JIRSA, *Jelení zvěř v historii Šumavy*, Obnovená tradice 17, 2006, s. 55-58.

¹¹³ Srov. anonymní článek *Tradovaný omyl s vystřelením jelenů na Boubíně v 19. století*, Obnovená tradice 6, 1995, s. 5-7.

čistě ekonomická. Ostatně dokladem toho, že Adolf Josef na rozdíl od svého osvícenského děda nevnímal zvěř jako hospodářský kalkul, je například fakt, že ač měl k roku 1891 na vlastních panstvích k dispozici honitby o rozloze 174 411 ha, pronajímal k loveckým účelům dalších 153 932 ha, což dohromady činí stěží uvěřitelné číslo 328 343 ha honbišť.¹¹⁴

Tento posun ve vnímání lovné zvěře lze u Schwarzenbergů i jiných aristokratů připisat na vrub změněné mentality předních představitelů šlechty v době mezi osvícenstvím a romantickým historismem. Zatímco se kníže Josef Adam zapojil do centralistických snah Marie Terezie horlivým uskutečňováním např. pobídky k redukci či náhradě škod působených poddaným, generace jeho vnoučat a pravnoučat patřila již do duchovního světa, kde centralizující snahy stačily již úspěšně podkopat řadu tradičních výsad starožitné šlechty a byly jí proklínány jako „nivelizace“. Posun ve smýšlení aristokracie hodnotí Jindřich Vybíral takto: „*Pobyť na venkově spojený s péčí o zděděné statky a pěstováním ušlechtilých zálib představuje alespoň do jisté míry projev státotvorně opozičního myšlení, jímž příslušníci starých aristokratických rodů vyjadřovali svůj nesouhlas s centralistickou politikou vídeňské vlády.*“¹¹⁵

Tímto je podána řada důkazů pro podepření Mannheimova názoru, že konzervatismus jako písemně fixovaná utopie vzniká až v době, kdy se je žitá tradice mocenského postavení otřesena nároky konkurenčních utopií. Dokud Schwarzenbergové nepovažovali osvícenský racionalismus, centralismus a pokrokářství za možnou hrozbu pro své výlučné postavení ve společnosti, byli neproblematicky ochotní vybijet tradiční lovnou zvěř ve prospěch hospodářsky racionální těžby dřeva. Teprve později, aby se odlišili od liberálních mocenských konkurentů, učinili z tradičního lovu integrální součást konzervativního velkostatkářského světonázoru.¹¹⁶ Tato pružnost v umění „zůstat nahoře“ plně ospravedlňuje Mannheimovo striktní dělení explicitních světonázorových proudů na dva sociologicky odlišitelné typy - na liberální a konzervativní utopie.

¹¹⁴Srov. *Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891. Obraz, kulturní význam a výsledky*, Praha 1895, s. 128.

¹¹⁵Jindřich VYBÍRAL, *Architektura jižních Čech v období historismu. Změna paradigmat a nové hledání identity*, Praha 1996, s. 183.

¹¹⁶První podrobnou studii o změně šlechty ze stavu v lokální elitu představuje Heinz REIFE, *Westfaelischer Adel 1770-1860. Vom Herrschaftsstand zur regionalen Elite*, Goettingen 1979.

Místo lovu ve střetu mezi konzervativní a liberální definice šlechtictví

Slovník naučný ve svém devátém díle z roku 1888 v hesle šlechta¹¹⁷ neuvádí ani jedinou zmínku o lovu. Mnohem důležitější je pro toto slovníkové heslo důraz kladený na priority liberální ideologie, z nichž nejdůležitější je právo na soukromý majetek a právo volně s ním disponovat i v závěti, tedy odkázat jej svým potomkům. Zcela v duchu historismu devatenáctého století využívá instituci šlechtictví jako důkaz starobylosti liberálních zásad.¹¹⁸ Liberalismus se projevuje i důrazem na pokojnost a nekonfliktnost procesu utváření elit, tedy šlechty. Ta je ustanovována na základě všeobecného souhlasu většinové společnosti (obecného lidu) na základě svých zásluh. Výhody a závazky plynoucí z těchto osobních zásluh jsou prezentovány jako zcela samozřejmé a oprávněně dědičné. Na prvním místě je, zcela v duchu liberalismu, zmiňováno bohatství.¹¹⁹ Rozsáhlá pozemková držba je uvedena jako druhý nejdůležitější znak šlechtictví vůbec a snižování vážnosti šlechtických titulů je vysvětlováno poměrně originálně. Psychologie představitelů většinové společnosti prý sice inklinuje k projevování úcty vůči šlechtickému stavu, ale jen za podmínky, že se nejedná o tzv. papírovou šlechtu, která si své postavení vydobyla věrnou službou absolutnímu monarchovi. To je dalším dokladem o liberálním rozlišování mezi právem přirozeným a historickým, přičemž je jednoznačně dáována přednost přirozeně právní argumentaci.¹²⁰

Pro specificky české poměry se přímo nabízí využití Palackého koncepce dějin, kdy období předbělohorské je představováno jako fáze dějin podléhající přirozeným (tj. nacionálním a liberálním) vývojovým zákonitostem. V kontrastu s tímto je vývoj pobělohorský líčen jako éra německého vměšování a absolutistického pokřívání

¹¹⁷ Srov. *Slovník naučný* IX, Praha 1888, s. 64.

¹¹⁸ „*Počátky šlechtického řádu jsou prastaré, dajíť se stopovati skoro všude hned při prvních poblescích historie.*“ Tamtéž.

¹¹⁹ „*Kdo vynikal nad ostatní lid majetkem anebo skutky pokládány za slavné, ten sám opatřil si jisté přednosti, jež ostatní lid uznával a jež také se dědily na potomstvo.*“ Tamtéž.

¹²⁰ „*V ústavách, poskytujících š-tě politických předností, vždy bylo a jest s tím důstojenstvím spojeno držení velkých statků. Teprv absolutismus před půl třetím stoletím počal udělovati šlechtické titule osobám nemajetným, které vyznamenaly se sloužením jemu namnoze proti lidu a pravým prospěchům země; nesmírným množením této papírové š-ty přirozeně mizí i ta společenská vážnost, ve které obecná mysl mívá titule šlechtické i po odstranění politických výsad jejich.*“ Tamtéž.

„přirozeného šlechtictví“¹²¹. Obecnější liberalistickou platnost má zřejmě také porovnávání dávných tradic a současnosti na jedné straně a středověku na straně druhé.¹²² Tato tendence vyrůstá z přesvědčení, že přirozenost a původnost jsou jedno a to samé. Tedy ani tak pokroková filosoficko-politická ideologie jako klasický liberalismus devatenáctého století se nedokázala vymanit z představy o vysoké hodnotě a jakési následování hodnosti dávné minulosti.¹²³

Toto opět odkazuje na výsledky bádání rumunského historika náboženství Mircea Eliadeho, který postuloval jako jeden z archetypů lidského vztahu k posvátnému (numinóznímu) právě existenci potřeby vztahovat se k prvopočátkům. Tento posvátný čas stvoření či založení pro lidský život zásadní či velmi významné skutečnosti nazývá Eliade „illud tempus“. Zdá se, že je lidským bytostem souzeno vytvářet si živý vztah k nějakému prapočátku. Nelze si ovšem představovat, že by v praktickém životě nezáleželo na tom, jaký posvátný zakladatelský čas si lidé zvolí. Nejen z důvodu objektivních estetických a etických dopadů na tvářnost společnosti. Dokonce ani ne z ohledu na subjektivní vhodnost těch či oněch stvořitelských mýtů či zakladatelských legend pro jednotlivce. Mnohem důležitější z hlediska historiografie se jeví kombinace poznání o archetypu „illud tempus“ s politologickou poučkou, že „*lidé nebojují, když chtějí různé věci, ale když chtějí stejné věci*“.¹²⁴ To pro historika znamená, že jedním z nejhluběji iracionálních konfliktů v lidských dějinách vždy bylo, je a bude soupeření

¹²¹ „*Dědičnost jest hlavní stránka šlechtictví;...Velký majetek v pozemcích jest druhou hlavní stránkou šty ve starém smyslu.*“

¹²² „*V Římě byli první š-tou prvotní zámožní občané (patricii), později po zavedení demokratických oprav do republiky vyvíjela se š. úřednická (nobilitas). Ve feudálním středověku hlavně válečné skutky ve službě královské a bohactví jakkoli nabyté klestřvaly dráhu k šlechtictví. Krom těchto předností užívala š. jistých práv nad poddaným lide, a to jak v Čechách , tak ve všech zemích, jejichž zřízení vyvinulo se pod vlivem názorů feudálních. Od revoluce francouzské pozbývá však š. po celé Evropě pomalu všech těch politických předností ve státě, a jen v některých zemích podržuje z bývalých svých výsad tolik, že hlavy šlechtických rodů jsou členy první čili horní sněmovny.*“

¹²³ V Anglii existuje snaha vykládat zmíněný jev za národní svéráz, který je někdy připisován specifické povaze, která je schopná přijmout nové či dokonce převratné zákony, instituce a kulturní vzorce jen za toho předpokladu, že jsou at' už bona fidae či zcela pokrytecky prezentovány jako dávné tradice. Srov. Paul Johnson, *Dějiny anglického národa*, Praha 1995 s. 68-69 a Peter Ackroyd, *Albion. Kořeny anglické imaginace*, Praha 2002, s. 253.

¹²⁴ Pavel BARŠA, *Národní stát a etnický konflikt. Politologická perspektiva*, Brno 1999.

o charakter v dávné minulosti ztraceného ráje, který odhaluje „pravou“ lidskou přirozenost, a tím nás zavazuje k boji.

Ze strany historické šlechty se v devatenáctém století objevuje podivuhodně velký důraz kladený na význam loveckého a jezdeckého umění pro utváření jejich totožnosti jakožto příslušníka tradiční elity. Jestliže je lov jedním z konstitutivních znaků aristokrata jakožto příslušníka elity, musíme být položena otázka proč a také otázka nakolik významný tento prvek byl v porovnání z jinými.

Ačkoliv se heslo „šlechta“ v citovaném slovníku naučném o lovu vůbec nezmiňuje, o měšťanském vědomí spojitosti myslivosti a šlechtictví nás nenechává na pochybách heslo „honba“. Ta se prý provozuje ze tří různých důvodů. Za prvé jako způsob získávání potravy, který je prý velmi nejistý, odvislý od náhody, nevede nikdy k takovému rozmnožení majetku, který by umožňoval zdárný rozvoj vzdělanosti. Celkově se takto založené hospodářství pojí s hrubými mravy a značnou krutostí, jak vidět na příkladu amerických Indiánů, kteří dosud nebyli bělochy přivedeni k usedlému způsobu života. Naopak obdělávání půdy údajně učinilo z usedlých indiánů společenství, která rychle činí pokroky v civilizovanosti.

Stejně tendenčně, až propagandisticky je hodnocen druhý pohled na lov, tedy jako na součást národního hospodářství a soustavy věd. Jedná se prý o pouhou součást lesnictví. Je zdůrazněno, že se jedná o předmět speciální vědy, samo řemeslo je pak zvláštním uměním, myslivostí. V duchu liberálního ekonomismu je rozdělena zvěř na užitkovou, tedy „vytěžitelnou“ a škodnou, kterou je třeba hubit.¹²⁵

Třetím možným hlediskem je lov jako šlechtická zábava. Zde je zdůrazněno, že původně byl lov provozován jako šlechtická příprava na válku. Na rozdíl od indiánů není šlechta hodnocena vyloženě záporně, spíše ambivalentně: „(...) šlechta, která, nemajíc příležitost proslaviti se v bojích s nepřáteli, alespoň v zápasech s lítou zvěří snažila se ukazovati svou sílu a své hrdinství.“¹²⁶ Časem se prý ovšem z rytířského výcviku k boji stala pouhá kratochvíle a okázalé dvorské slavnosti. Následuje vylíčení šlechtické zpupnosti, která si ve středověku uzurpovala výsadní právo na lov. Tento

¹²⁵ Srov. „Škodná na Schwarzenberských panstvích. Na všech Schwarzenberských panstvích střeleno a odvezeno za rok 1896: 378 lišek, 200 kun, 267 tchořů, 2405 kolčav, 2 divoké kočky, 4 jezevci, 31 vyder, 5179 jiné čtvernohé škodné. Z ptactva: 31 volavek, 1135 sokolů, 15.130 rozličného jiného ptactva. Celkem 24.762 škodné.“ Citováno podle *Svět zvířat. Rodinný list pro přátele přírody a zvířat* 1, Praha 1897, s. 11.

¹²⁶ Tamtéž.

neutěšený stav prý spadá v jedno se zavedením nevolnictví a nevalné poměry se prý ještě drasticky zhoršily po třicetileté válce. Tehdy museli sedláci snášet lovem a lovnou zvěří způsobené škody na svých polích bez možnosti dovolat se spravedlnosti a navíc byly pytláci stíháni tresty „až nelidskými“. Jde o volné využití Palackého konceptu dějin jako střetu řádů demokratických (slovanských) a feudálních (germánských). Liberalistickým happyendem, který umožňuje hledět do budoucnosti s optimismem, je poučení o císařském patentu z 7. března 1849, kterým je zrušeno honební právo na cizím pozemku, honební robota a ustaveny obecní honitby. V duchu liberálního pokrokářství se na samém závěru hesla objevuje velmi sebevědomá předpověď budoucnosti lovu: „*Ostatně užitek z honby nevyrovná se užtku z půdy vzdělané, pročež také rostoucí počet obyvatelstva a zmáhající se průmysl všude jest nepřitelem honby, tak že snad nedaleký je čas, kde důležitost honby v ohledu hospodářství národního zcela pomine a nebude zvěře leda v oborách.*“

V posledním bodě se samozřejmě měšťanské liberální postoje naprosto míjeli s hodnotami konzervativních šlechticů, zvláště pak aristokracie.¹²⁷ Ovšem ne všichni ke společenskému výsluní se deroucí středostavovští podnikatelé zůstali věrni svým kořenům a dost často usilovali nikoliv diktovat staré šlechtě, jak má vypadat „správný“ liberální šlechtic, ale naopak se snažili proniknout do jejich řad tím, že přijali takřka beze zbytku pravidla hry „první společnosti“. Existují významné příklady nobilitovaných měšťanů, kteří se pokusili napodobit životní styl rodové šlechty. Jednalo se především o zakoupení velkostatku, kde hospodařili a věnovali se dobročinnosti v silně patriarchálním duchu. Součástí jejich úsilí bylo tedy přijmout životní styl aristokracie ve všech vyšších společnostech umožňovaných ohledech. Nově nobilitované rody nemohli sice počítat s prestižními dvorskými úřady, jejich zhusta obrovský majetek nebyl jištěn fideikomisem a nezasedali dědičně v panské sněmovně, ale okázale tradiční a tradičně okázalý životní styl aristokracie mohly napodobovat například pořádáním plesů

¹²⁷ Srov. Jiří KUTHAN, *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*, Praha 2001, s. 168-169: „*I rozsah majetku vysoké aristokracie byl v té době (druhá půle 19. století - pozn. RH) v českých zemích imponantní. Vlastníci tzv. deskových statků drželi v Čechách třetinu veškeré půdy, z toho 80 % lesů a téměř 20 % orné půdy.*“ Tento drtivý nepoměr jistě nesevřídčí o tom, že by z pohledu aristokracie bylo neracionální vlastnit rozsáhlé lesy. Že v jejich případě nešlo o racionalitu liberální ekonomie je nasnadě. Proto tyto lesy nemohly být aristokracií vnímány jako pouhá pole na stromy, ale spíše na prvním místě jako zdroj lovné zvěře (sociální kapitál) a teprve poté jako zdroj dřeva (ekonomický kapitál).

a honů,¹²⁸ nebo patriarchálně chápanou dobročinností. V tomto bodě totiž nikdo nemohl vyžadovat šestnáct doložených šlechtických předků, kteří byly jinak nezbytnou podmínkou vstupu mezi rakouskou aristokracii rodu. Nejvíce prosluli v tomto ohledu novošlechtický rod Nádherných.

Již Ludvík Karel, syn nobilitovaného šlechtice Jana Nádherného, získal roku 1865 (27 let po nobilitaci svého otce) vyšší šlechtickou hodnost, a to rytíř Nádherný z Borutína. Za ženu si vzal šlechtičnu Sidonii, dceru Friedricha Karla rytíře Korba z Weidheimu. Syn Ludvíka Karla, opět Jan, dosáhl povýšení mezi barony roku 1882 a oboustranně výhodný sňatek s nemajetnou italskou hraběnkou ze starobylé rodiny umožnil jeho dětem uzavřít manželství s představiteli starožitných hraběcích rodů Deym, Attemse, Chmielewsky, případně mimořádně bohatého rodu novošlechtických baronů Ringhoffer. Za tento ojedinělý vzestup a takřka bezprecedentní průlom do řad historické šlechty vděčí Nádherní z Borutína především podnikatelskému talentu a finančnímu kapitálu Jana Nádherného.¹²⁹ Tato nezbytná podmínka společenského vzestupu by ovšem nemohla stačit, pokud by se k ní nepřidružila sňatková politika a pseudo aristokratický životní styl. Tento vyhraněný způsob života se opíral o rozsáhlé pozemkové državy a vzorné zemědělské i jiné hospodaření, které poskytovalo finance nutné k okázalému hýření. Tato reprezentace byla namířena dvěma směry. Jednak šlo o činnost patriarchálně dobročinnou a mecenášskou a za druhé o činnost určenou k získání potřebné prestiže mezi šlechtickými elitami. Tento druh reprezentace rodu se odehrával především v rámci služby císaři (politická či vojenská kariéra) nebo v rámci typických šlechtických zábav. Jednou z nich byla sezóna plesová, druhou pak sezóna lovecká.

O tom, že novošlechtici Nádherní z Borutína lovili ve vybrané společnosti svědčí například dochovaná Úhrnná zástřešní listina při zaječích honech pořádaných na velkostatku Chotoviny¹³⁰. Vystavena byla 8. listopadu 1901 a výčet účastníků honů obsahuje následující seznam jmen (před každým z nich je uvedeno, že se jedná

¹²⁸ Vladimír Škutina se například domnívá, že "[j]estliže něco z života šlechty je známo nejobecněji, jsou to pochopitelně vedle honů plesy." V. ŠKUTINA, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, s. 73.

¹²⁹ Srov. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 150-161.

¹³⁰ SOA Třeboň - oddělení Jindřichův Hradec, RA Nádherný, sign. B 9e/1, Ervín JUDr. - výkazy odstřelené zvěře 1887-1943, kart. 10.

o „vysokorodého pána“¹³¹): hrabě Vladimír Aichelburg, baron Otomar Nádherný, baron František Ringhoffer, baron Viktor Ringhoffer, hrabě Zdenko Valdštýn, baron Ferdinand Hildprandt, hrabě JUDr.¹³² Bedřich Deym, baron JUDr. Oskar Nádherný, hrabě Rudolf Vratislav, hrabě Artuš Aichelburg, hrabě Emerich Thun, baron Konstantin Nádherný, baron Alfred Ringhoffer, baron Josef Nádherný. Mírně vyčnívají dvě jména - neurozený (tedy blahorodý) pan Heřman Kropp a pak jen svou čestnou úlohou hostitele uvedený „vysokorodý pán honu“, který byl identifikovatelný podle otisku razítka, na kterém stojí český nápis „*Lesní úřad svobodného pána Ervína z Nádherných v Chotovinách.*“

Za povšimnutí stojí, že honu se ve všech šesti dnech jeho pořádání zúčastnil kromě pána honu (170 zajíců) jen hrabě Artuš Aichelberg (98 zajíců). Myslivecký personál skolil z celkových 1201 zajíců rovných 150 za šest dnů. Z pozvaných hostů dokázal více než stovku (146) ušáků postřílet pouze baron Ferdinand Hildprandt a to ve dvou dnech. Signifikantní je také značná převaha pozvaných šlechtických příbuzných (Nádherní, Ringhofferové, Deym) v rámci celkové účasti. Ze tří slovených srců si jednoho připsal na své konto pán honu, jednoho myslivecký personál a jednoho blahorodý pan Kropp.

Archivně jsou doloženy ale i mnohem méně slavnostní formy záznamu o odstřelené zvěři. Pokud pomíneme střídání češtiny a němčiny jako použitého jazyka, pak se vyjevuje jako kolísající právě míra formálnosti, s jakou jsou zástřelné listy vyplňovány. Zatímco v předchozím příkladě šlo o česky psaný text bez užívání jakýchkoliv zkratk, lze nalézt i velmi osobní záznamy, z nichž přesto, že jde o ryze soukromé poznámky čiší jistý snobismus. Baron Ervín Nádherný se 4. prosince 1913 zúčastnil honu na Blatné a do zástřelného listu¹³³ si poznamenal celkový počet úlovků (930), své úlovky (212) a jména spolustřelců. Mezi nimi jen nenobilitovaného Kroppa

¹³¹ Pokud šlo o nešlechtice, který byl na hon pozván, bylo jeho jméno v zástřelných listinách uvedeno povinným údajem „blahorodý pán“. Myslivecký personál byl shrnutý pod kolektivním pojmem „ostatní páni střelci“. Hierarchizace společnosti je tak možné zachovávat i na honech, s tím že jejich pořadatel byl nazýván poměrně běžně ne jménem, ale situačním titulem „pán honu“.

¹³² Je poměrně zajímavým faktem, že i na neoficiálnějších dokumentu o (takřka) výlučně šlechtickém honu nejsou opomenuty akademické tituly. Zdá se tedy, že na začátku dvacátého století v okruhu přátel JUDr. Ervína barona Nádherného koexistovala hrdost na původ a vzdělání poměrně pokojně.

¹³³ SOA Třeboň - oddělení Jindřichův Hradec, RA Nádherný, sign. B 9e/1, Ervín JUDr. - výkazy odstřelené zvěře 1887-1943, kart. 10. Dokument je nadepsán dvojjazyčně jako *Střelní výkaz i Schuss-Liste* a stejně tak jsou předtištěny všechny položky.

odbyl pouhým příjmením, zatímco všichni nobilitovaní spolustřelci jsou zapsáni sice bez titulu, ale zato s křestním jménem (Bedřich ze Schwarzenbergu, Arnošt Harrach, Ferdinand a Carl Hildprandt), případně i zdrobnělinou svého jména (Cary Lažansky). Dále se v česky psaném záznamu zmiňuje o tom, že „byl králem“. Tomu je třeba rozumět tak, že se stal „králem honu“, tedy nejúspěšnějším střelcem.

Strategie průniku mezi vládnoucí elitou císařství, kterou zvolili například Nádherní, je totiž jen jednou z možných variant uzurpace elitního postavení, tedy „šlechtictví“ obecně. Šlechtictví totiž nemusí být nutně definováno jen jako urozenost nebo její funkční nápodoba, tedy simulace životního stylu završená v několika generacích sňatky se starožitnou šlechtou. Jak uvádí Milena Lenderová, prvním uchazečem o místo elity („šlechtictví obecně“), který vyzval na souboj „aristokracii rodu“ v devatenáctém století představovala „aristokracie voličů“.¹³⁴ Zde se „voliči“ myslí první generace liberálů, kteří požadovali právo na spolurozhodování o věcech veřejných, ale rozhodně si nepřály zavedení všeobecného hlasovacího práva. Měli za to, že k politické moci, k aktivnímu i pasivnímu voličskému právu, člověka musí opravňovat prokázaná zdatnost v profesionálním životě, která se dá vyjádřit penězi. Podle Lenderové jde o střet dvou typů mystérií: „*Rodová aristokracie potřebuje okázalost, prestiž voličů a volené „aristokracie“ spočívá v mystériu peněz.*“¹³⁵

Zdá se však, že z mnoha příčin není vhodné vést dělící čáru mezi konzervativními a liberálními elitami jen podle zlomu vyjádřeném hesly „okázalosti“ a „peněz“. Tím nejzávažnějším důvodem je, že i nové měšťanské elity zhusta toužily po velmi okázalé reprezentaci svého společenského postavení, na něž podle vlastního přesvědčení získali nárok díky svému talentu, pracovitosti, píli a dosaženému bohatství. Tito liberální „aristokraté peněz“ skutečně usilovali o stvrzení svého společenského vzestupu cestou nobilitace. Jejich sebevědomí bylo ale natolik silné, že se pokusili konkurovat staré rodové šlechtě na ideologické rovině.

Podle Efmertové a Savického vsadila liberální politická a podnikatelská elita na novorenesanční historismus¹³⁶, který měl představovat přímou konkurenci romantické recepci středověku, kterou přijala za vlastní značná část historické šlechty. Když Bezecký píše o významu novogotické architektury pro konzervativně smýšlející

¹³⁴ M. LENDEROVÁ, *O proměnách elit českých zemích, kap. Demokratizace společnosti*. <http://www.vesmir.cz/clanek/o-promenach-elit-v-ceskych-zemich>, staženo 19. března 2010.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ M. EFMERTOVÁ - N. SAVICKÝ, *České země*, s. 395-400.

šlechtičce, konkrétně knížata Bedřicha, Karla II. a Karla III. ze Schwarzenbergu, zdůrazňuje hledání východiska z chaosu překotného utváření občanské společnosti, kterým měla být inspirace středověkem. Ten byl jistě idealizován, ale přesto byl pro aristokratické konzervativce „výrazem jejich vztahu k historii, nepochybně přesahujícího pouhou módu.“¹³⁷ Stejně tak novorenesanční městske paláce, ale i prostší domy, novorenesanční jen svou fasádou, měly hlubší význam než jen pouhou snahu vyjádřit estetické preference zadavatelů staveb.

Zde se opět potvrzuje Eliadeho hypotéza o lidské potřebě hledání archetypálních vzorů kdesi dávno v minulosti, na počátku času. Jestliže historická šlechta volila za počátek svého světa středověk, pak nobilitovaní měšťané zvolili vzdorovitě za počátek světa „nové šlechty“ italskou renesanci. Pokud byl vrcholným ideologickým představitelem konzervatismu založeného na středověkém odkazu Chateaubriand, pak nejproslulejším ideologem novorenesančního hnutí byl Jacob Burckhardt. Chateaubriandova kniha *Le génie du christianisme ou les Beautés de la religion chrétienne* z roku 1802 představuje jakýsi romantický manifest, který obhajuje křesťanské náboženství a středověkou kulturu na základě jejich krásy. Jeho sepsání bylo motivováno snahou zaútočit proti militantnímu egalitarismu a antiklerikalismu, které v době Revoluce stály život řadu jeho přátel.

Burckhardt nepsal svá stěžejní díla o italské renesanci *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860) a *Geschichte der Renaissance in Italien* (1867) primárně jako politické manifesty, ale rozhodně tak bylo jeho dílo využito německými a rakouskými liberálními kruhy. Benátské a florentské paláce nobilitovaných renesančních měšťanů přesně vyhovovaly jejich potřebám reprezentace „nové šlechty“. Nový „zlatý věk“ může začít jen tehdy, když je (vy)nalezen ten původní, kterého je třeba obrozovat.

Rok 1873 byl dobou největšího triumfu rakouského liberálního smýšlení a podnikání, neboť se konala ve Vídni *Světová výstava*, poprvé pořádaná mimo Londýn a Paříž. Rok 1873 byl ale také časem největšího ponížení liberalismu za vlády Františka Josefa I., neboť došlo ke krachu na *Vídeňské burze* a vypukla vleklá krize kapitalistického hospodářství. Ambiciózní lidé se začali opět přimykát k zdánlivě neotřesitelnému zdroji prestiže a autority, k *císařskému Majestátu*, k *Jeho státu* i k jeho titulům. Středověk přišel opět do „exemplární módy“, mezi novými šlechtici nabývá na

¹³⁷ Z. Bezecný, Příliš uzavřená společnost, s. 65.

oblíbě novogotika a s ní spjatý okruh názorů na svět a jeho uspořádání. Například syn hrdého občana Jana Schebka Adolf František Václav Schebek byl povýšen roku 1899 na základě své žádosti do šlechtického stavu. Získaný erb nenesl žádnou známku souvislosti mezi podnikáním a zvolenými erbovními prvky (francouzská lilie), narozdíl například ještě od rytíře Mathiase Schoenerera, který si za své zásluhy o železnici vysloužil v erbu umístěné okřídlené kolo (nobilítace r. 1860). Již v letech 1891-92 provedl Adolf František Václav Schebek novogotickou přestavbu zámku ve Zruči nad Sázavou. Rytíř Othmar Nádherný, mladší bratr barona Jana Nádherného, zdědil mimo jiné panství Jistebnice, kde sídlil nejprve v tzv. *Vlašském domě* na náměstí, dokud si nenechal v letech 1878-82 vybudovat novogotický zámek jižně od města.

Poslední čtvrtina devatenáctého století je však do značné míry již jen labutí písni historizujících architektonických „slohů“. Například baron Jan Nádherný si nechal vybudovat také neoklasicistní zámek v Adršpachu, což ukazuje na fakt, že spjatost architektury a vážně pojímané kolektivně sdílené ideologie „zlatého věku“ od roku 1873 ustupuje a od zrodu secese v podstatě mizí. Programový návrat do nějakého idealizovaného věku se stává již více záležitostí jednotlivců¹³⁸ než širokých skupin, které by se mohly profilovat jako vážný uchazeč o politickou moc. V tomto ohledu je „renesanční historismus“ liberálů z šedesátých a sedmdesátých let posledním pokusem

¹³⁸ Například 30. listopadu 1908 (60. výročí vlády císaře) nobilitovaný Václav Špaček šlechtic ze Starburgu se stal majitelem zříceniny hradu Kokořín již roku 1894, ale jeho romantickou přestavbu nechal provést až jeho syn Jan v letech 1911-12. Proto patří Kokořín mezi nejstarší „ideální hrady“, nemůžeme ovšem jeho akvizici považovat za demonstraci touhy zařadit se mezi historickou šlechtu, už z toho důvodu ne, že si Špaček do erbu prosadil zcela v rozporu se starší heraldickou tradicí právě Kokořín. Zdá se, že jej mnohem více inspirovala měšťanská představa o romantice českého středověku. Nejenom, že zvolil zříceninu v mimořádně malebné krajině, ale především její přestavba za Jana Špačka probíhala podle dobrozdání nacionálně vyhraněných českých historiků Zikmunda Wintera, Augusta Sedláčka, Čeňka Zírta a Zdeňka Wirtha. Malířskou výzdobu tvoří romantické výjevy jako například souboj rytířů s Kokořínem v pozadí, nebo postavy držící erby všech majitelů hradu. Tyto odkazy na dávnou minulost jsou doplněny rodinným portrétem, na němž je Jan Špaček zobrazen jako sv. Hubert a zbytek rodiny také v loveckém úboru. Zdá se tedy, že na začátku 20. století nabyla měšťanská snaha napodobit životní styl aristokracie poněkud kýčovitých forem. Ne snad proto, že by napodoboval cizí vzory, ale spíše proto, že se tak dělo zcela diletantsky. Snad žádný katolický aristokrat rodu by se nenechal portrétovat pro účely výzdoby svého sídla jako světec. Je však příznačné, že vedle erbů a rytířů vnímal Jan Špaček jako konstitutivní znak zromantizovaného šlechtictví i lov. Srov. Miroslav BROŽOVSKÝ, *Kokořín*, Praha 1984; J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, s. 34; Jiří KUTHAN, *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*, Praha 2001, s. 150.

jak „vynalézt“ novou státní elitu jako rodovou šlechtu, která se odvolává na „zlatý věk“ konkurenční ke „středověkému historismu“ konzervativní aristokracie rodu.

Efmertová a Savický zmíněný pokus hodnotí jako přepjatě patetický a v podstatě i trochu směšný módní výstřelek.¹³⁹ Pokud uvážíme dobovou senzitivitu, pak s tímto anachronickým hodnocením nelze souhlasit, neboť jinak by veškeré upřímně míněné hledání, nacházení a oslavování počátků vlastní kultury bylo směšné. Velká většina politicky a hospodářsky vlivných aristokratických poddaných Františka Josefa I. považovala ovšem odkaz minulých generací za závazek, který je nutno brát nanejvýš zodpovědně. To, že byla jejich nejhonosnější sídla často místem pořádání podzimních honů svědčí o tom, že právě lovecká činnost tvořila významnou součást vážně pojímané tradice. Historizující architektura sloužila jako důstojná kulisa slavnostních honů u obou větví Schwarzenbergů a na druhou stranu právě lovecké trofeje tvoří významný dekorativní prvek interiérů¹⁴⁰ a zčásti i exteriérů jejich hlavních venkovských sídel, Hluboké a Orlíku nad Vltavou.

Novogotická přestavba¹⁴¹ Hluboké probíhala pod vlivem anglické inspirace, jejíž vliv byl umocněn dojmy z korunovace britské královny Viktorie roku 1838, jíž se jako zvláštní vyslanec rakouského císaře zúčastnil kníže Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu se svou chotí Eleonorou. Tu také nadchl následující pobyt ve Skotsku, vlasti Sira Waltera Scotta, prvního velkého autora romantických historických románů, které si kněžna oblíbila.

Ve střední Evropě se zřejmě nenachází velkolepější architektonický ohlas tudorovské gotiky než hlubocký zámek. Se zásadní rekonstrukcí, která znamenala úplnou zkázu jeho předchozí podoby, se začalo 2. ledna 1840 bouráním barokních zdí. O významu stavby svědčí i to, že svorník v klenbě vstupní brány byl 3. září 1847 osazen arcivévodou a pozdějším císařem Františkem Josefem I. Korunní princ Rudolf, tehdy

¹³⁹ M. EFMERTO VÁ - N. SAVICKÝ, *České země*, s. 400.

¹⁴⁰ „Zatloukání hřebů pro obrazy a zejména pro parohy dělo se vždy pod jeho osobním dozorem. Nic nesmělo být zavěšeno jinak, než jak určil on sám (František Ferdinand d'Este - pozn. RH) a těmto pracem věnoval rád hodiny i celá půldne.“ Jiří PERNES, *Život plný nepřátel aneb dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*, Praha 1994, s. 216. Citováno podle Františka VESELÉHO, *Konopiště. Vzpomínky a příspěvky k charakteristice*, Praha 1921.

¹⁴¹ K problematice české historizující architektury obecně viz J. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*, s. 11-24; TÝŽ, *Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století*, Praha 2002, s. 33-42.

dvanáctiletý chlapec, zase provedl zasazení závěrečného kamene 19. července 1871. Právě k jeho počtě byla na počátku sedmdesátých let vybudována tzv. *Rudolfova galerie*, krytá chodba na krakorcích. Podruhé a naposledy Rudolf zavítal na Hlubokou již se svou manželkou v roce 1882, aby se 20. října zúčastnil honu u Munic, než bude pokračovat v cestě do Prahy. Právě takto se rozhodl Jan Adolf II. oficiálně poctit muže, který měl mnohem větší zájem o ornitologickou vědu¹⁴² než o velkolepé hony. Pro knížete byl především korunním princem a až na druhém místě individualitou. Hony tedy patřily pro Jana Adolfa II. hlavně do oblasti oficiálně pěstované zdvořilosti vůči představitelům nejvyšších kruhů, šlo o konvencemi předepsanou a tradicí posvěcenou formu aristokratického hoštění.

Pokud jde o vnější vzhled hlubockého zámku, vyznačuje se pro novogotiku typickou velikou členitostí siluety a nesmírným bohatstvím pseudogotických dekoračních prvků jako jsou arkýře, fiály, chrliče, střílny, cimbuří a věžičky. Umístění zámku si vyžádalo podlouhlý tvar stavby, proto se zde nacházejí dvě nádvoří. Ta tvoří jakousi osu mezi hlavní branou a vstupní halou. Nelze pochybovat o tom, že právě tato osa měla vrcholně reprezentační a proto i ideologickou funkci. Zvolené dekorační prvky a jejich rozvržení tvoří tedy určitý odraz hodnot, které chtěl stavebník zdůraznit a dát na odiv všem návštěvníkům. Sama volba slohu plní ideologickou úlohu, neboť odkaz na Anglii měl ve své době zcela zřetelně vyjádřit obdiv ke konzervativní velmoci, která se bez vážnějších vnitřních otřesů dokázala zhostit úlohy vůdce protirevolučních a protinapoleonských sil.

Mimoto Anglie objevila ideologickou funkci programového navazování na idealizovaný středověk nejméně o půl století dříve než kontinentální Evropa. To z hlediska sociologie vědění souvisí s jejím prvenstvím ohledně průmyslové revoluce a až odvozeně s promyšlenou reakcí na společenské třesy, kterou průmyslová revoluce

¹⁴² Srov. Rudolfův dopis biologu Brehmovi: „*Své ornitologické studie jsem musel zčásti pověsit na hřebík a jen o nedělích a svátcích se vracím k oblíbené práci. Bohužel jsem nemohl kvůli častým lovům svůj cestopis v Ischlu zcela dokončit (...).*“ Cit. podle Brigitte HAMANOVÁ, *Rudolf. Korunní princ a rebel*, Praha 1993, s. 95. Ještě jednoznačněji se vyjádřil roku 1880 v hovoru s berlínským egyptologem Heinrichem Brugschem, který si poznamenal slova korunního prince, jenž Brugsche „*ujistil, že nepocituje ani nejmenší potěšení při honech na vysokou a na kamzíky, protože v něm zabíjení, nejvíc ale hromadné vraždy nevině zvířat vzbuzují přímo odpor. Jeho záliba ve studiu zvířecí říše, zvláště pak okřídlených obyvatel vzduchu získala bohatou potravu díky jeho známosti s Brehmem, autorem Života zvířat.*“ Cit. tamtéž, s. 106.

vyvolávala všude, kde k ní došlo. Britský konzervatismus vtělený do novogotiky neobjevili jen Schwarzenbergové. Přibližně v době přestavby Hluboké se pro novogotickou rekonstrukci svých sídel rozhodly i jiné aristokratické rody. Liechtensteinové vybudovali lednicko-valtický komplex historizujících staveb, Harrachové nechali vystavět Hrádek u Nechanic, Auerspergové přestavili zámek Žleby, Rohanové Sychrov a Buquoyové Rožmberk.

Zámek Hluboká nad Vltavou zaujímá díky mimořádnému bohatství hlubockých Schwarzenbergů¹⁴³ výjimečné postavení. Výrazem bytostného konzervatismu je jistě i umístění honosně vyvedeného rodového erbu nad dveřmi hlavního vchodu. I samy vyřezávané dveře představují vrcholné dílo uměleckého řemesla, jejich nádhera a očividná nákladnost jistě měla být vnímána ve spojitosti s kamenným erbem nad nimi. Důraz na kolektivní soudržnost mezi předky a žijícími členy rodu poukazuje také k přesvědčení, že rodinný kolektiv je významnou hodnotou a že pro knížata není individuální svoboda natolik uctívaným duchovním statkem jako v případě jejich liberálních rivalů. Tento rozpor byl otevřeně a konfrontačně deklarován samými liberály již letech 1848-49. Výsledek válečných operací liberální a demokratickou rétoriku zatlačil na nějaký čas do pozadí, ale roku 1906 se můžeme v Ottově slovníku naučném dočíst, že „(...) existence šlechty vůbec odporuje přirozené rovnosti lidí a pokládá se musí za útvar prvotním řádům společenským neznámý (...).“

Cesta od hlavního vchodu k schodišťové hale vede přes první a druhé nádvoří, které je nápadné použitím umělecky dokonale zvládnutého novogotického dekoru a obdélníkových oken. Ta jsou inspirována také anglickou architekturou, tentokrát ovšem z doby vlády Alžběty I. a Jakuba I. Vyznačují se olověnými mřížkami do nichž je zapuštěno jednotlivé kousky skla. Mezi novorenesančními okny a novogoticky zpracovanými arkýři zůstává na stěnách nádvoří dostatek místa pro třetí význačný prvek dekoru. Tím je celá řada vysochaných hlav jelenů, do nichž jsou zasazeny pravé parohy.

Tyto lovecké trofeje tak dotvářejí dojem, který si stavitelé přáli vyvolávat jak u návštěvníků, tak i budoucích generací své rodiny, neboť Hluboká byla stavěna do značné míry jako výraz rodové hrdosti. Proto je možné domnívat se, že Jan Adolf II. a Eleonora pokládali myslivost za velmi podstatný prvek kolektivní schwarzenberské identity. Námitka, že se parohy objevily jako dekor z důvodu, že zadavatelé zámek

¹⁴³ Vlastnili 218 445, 94 ha půdy, tedy nejvíce ze všech šlechtických rodů v Čechách a čtyřikrát více než v pořadí druhá knížata Colloredo-Mansfeld. Srov. Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 32.

obývali jen v době podzimních honů, neobstojí hned ze dvou příčin. Lovecký zámek Ohrada se nachází v těsné blízkosti a mohl by tedy sám pokrýt specializovanou potřebu pouhé stylové kulisy k honům. Navíc Hluboká není lovecký zámeček, ale nejnákladnější stavební projekt pětapadesát let vládnoucího knížete Jana Adolfa II., který byl finančně náročný i pro zdaleka nejbohatší český aristokratický rod.

Ve prospěch paroží jako dekoračního prvku aristokratického sídla hraje ale poněkud nespravedlivý faktor, pokud myslivost srovnáváme s jezdeckým a chovem psů. Ačkoliv je chov koní a psů stejně intimně spjatý se šlechtickou myslivostí jako sám akt zabítí lovné zvěře, není možné pyšnit se trofejemi vlastních psů či koní, neboť by taková podívaná nesugerovala žádoucí představu. Záměrem je předvést aristokrata jako úspěšného, tedy nelítostného a chladnokrevného střelce. Presentace sebe sama jako chovatele nebo dokonce milovníka němých tváří by mohla vysílat nežádoucí signál o přílišné sentimentálnosti nebo nedostatečné udatnosti.

Interiéry zámku na Hluboké jsou, co se slohové inspirace týče, mnohem pestřejší než exteriéry. Ve schodišťové hale, která se nachází na opačném konci osy dvou nádvoří než hlavní vchod, lze opět pozorovat podobnou strukturu symbolů duchovních hodnot knížecího rodu. Naproti vchodu do schodišťové haly se nachází o několik metrů zvýšené patro, ke kterému vedou zleva i zprava dvě symetrická schodiště. Jejich zábradlí se sbíhají již v samotném patře a vytvářejí přehradu mezi právě vstoupivším a centrálními dveřmi. Nad těmito dominantními dveřmi je opět umístěn rodový erb, tentokrát vyřezávaný ze dřeva. Osová souměrnost sálu je umocněna osmi rostlinnými motivy zdobenými kandelábry i dekorem na stěnách, kde se nachází sudý počet zbraní, brnění a opět i loveckých trofejí.¹⁴⁴

Také zámecká jízdárna byla vyzdobena paroží ulovených jelenů, historickými chladnými i palnými zbraněmi a zbrojemi, obrazy s jezdeckými motivy a také vlajkami v modré a bílé, rodových barvách Schwarzenbergů. Neměl by ale vzniknout dojem, že paroží nebo zbraně a erby byly na Hluboké všudypřítomné. Lovecké trofeje sloužily jako dekorace už jen v chodbách či předsíních a pak přímo v *Lovecké síni*, která je umístěna v jihozápadním křídle zámku. Kromě jeleních a srnčích trofejí se v této podlouhlé místnosti s vyřezávaným kazetovým stropem a obložením části stěn nachází rozměrný jídelní stůl. Na neobložené horní části stěn byly jako dekor také vystavené

¹⁴⁴ Srov. např. reprodukci akvarelu Schodišťová hala od Karla Zenkera podle Jiří KUTHAN, *Zámek Hluboká nad Vltavou. Romantická rezidence knížecího rodu Schwarzenbergů*, České Budějovice 1991.

četné lovecké zbraně a hudební nástroje spjaté s lovem, trubky a lesní rohy. Právě zde se obyčejně odbyvaly hostiny po skončení slavných hlubockých honů.

Ovšem ani lovecká síň nebyla dost reprezentativní a/nebo prostorná na to, aby se zde roku 1907 mohla konat hostina při příležitosti oslav zlaté svatby knížecího páru Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu a Idy roz. Liechtensteinové. Dne 3. června byla připravena hostina pro 87 osob, která se odehrála v zámecké knihovně. V souvislosti s lovem lze upozornit na fakt, že jedním z chodů byly křepelky. Následujícího dne se oběd pro 127 osob musel podávat dokonce v jízdárně a tentokrát byla zvěřina zastoupena srnčími hřbety. Stejně menu se podávalo i k večeři, tentokrát v knihovně a již „jen“ pro 87 osob.¹⁴⁵

Za vlády svého otce měl Adolf Josef na zámku k dispozici prostory, do nichž se vcházelo z průjezdu za hlavní branou. Obýval rohový salon, pracovnu a ložnici, k níž přiléhala též ložnice jeho pobočného myslivce.¹⁴⁶ To opět poukazuje na specifický druh prestiže, které požíval lov a v návaznosti na něj také lovecký personál ve vnímání aristokratů.

Orlík byl do novogotické podoby přestavěn již na počátku devatenáctého století za vlády zakladatele sekundogenitury maršála Karla Filipa, vítěze od Lipska.¹⁴⁷ Velmi cenným, neboť otevřeně emocionálním svědectvím o úloze a atmosféře jednotlivých pokojů je však vzpomínková kniha, která se vztahuje k období kolem první světové války. František ze Schwarzenbergu odděluje velmi výrazně sféru veřejné reprezentace, utilitárního zařízení a soukromí domova. Každá část zámku se v jeho vyprávění jeví buď útulně nebo naopak odtažitě a ponuře. Členové rodiny například nevstupovali obyčejně hlavním schodištěm, které bylo určeno reprezentačním účelům. Na zdech viseli zbraně a vycpaný orl ze Sedmihradska, přivezený ještě živý Bedřichem II. Podle vypravěče „žil v kleci na Zvíkově a byl atrakcí turistů“. O úloze lovu jako slavnostní

¹⁴⁵ rov. Kateřina CICHROVÁ, *Pozvání ke schwarzenberskému stolu přelomu 19. a 20. století*, in: L. NIKRMAJER - J. PETRÁŠ (edd.), *Dobrou chuť*, s. 60.

¹⁴⁶ Srov. J. KUTHAN, *Zámek Hluboká nad Vltavou. Romantická rezidence knížecího rodu Schwarzenbergů*, České Budějovice 1991.

¹⁴⁷ Srov. Jiří KOSTKA - Josef HANESCH, *Orlík. Státní hrad a okolí*, Praha 1956, Luboš Lancinger, Jan Muk, *Orlík. Stavebně historický průzkum státního hradu*, Praha 1983 nebo Zdeněk Bezecný, *Schwarzenbergové a jejich Orlík*, jihočeský sborník historický 68, 1999, s. 129-146.

příležitosti vypovídá následující komentář k hlavnímu schodišti: „*To se zas používalo jen když byly návštěvy, hony a tak dále.*“¹⁴⁸

Podobné účely plnila i *Lovecká síň* s množstvím preparovaných úlovků, například Sedmihradského rysa, kterého si odvezl maršál Edmund z návštěvy u svého bratra, Karla II., sedmihradského civilního a vojenského guvernéra. O *Lovecké síni* sice František ze Schwarzenbergu prohlašoval, že neměl rád tamější zápach prášku proti molům, ale na druhou stranu se rád pochlubil, že tam byly „*přenádherné trofeje z doby - jak říkám -, kdy můj prapraděd byl Sedmihradech. Úžasné parohy. Takové neměl ani arcivévoda František Ferdinand na Konopišti.*“¹⁴⁹

Podobný dojem přepychu a bohatství vytvářely i dvě s lovem spjaté zámecké chodby. Pušková chodba byla ozdobena třemi sty pušek, z nichž řada má v pažbě množství cvočků, které značí počet úspěšných zásahů. Trofejní chodba zase doslova oplývá parožím, kterého na zdech visí kolem dvou tisíc kusů. Trofeje jsou doplněny rytinami, jedním obrazem od Jana Jiří Hamiltona a obrazovou galerií rodu Hohenfeldů, z něhož pocházela Marie Anna, manželka vítěze od Lipska.

Jak Hluboká, tak Orlík jsou sídla vyzdobená loveckými trofejemi, které byly použity jako doplněk či spíše vhodná kulisa dalším výsostným znakům urozenosti, tedy v první řadě dlouhé a slavné rodové historii. Pozice loveckých zbraní, trofejí, obrazů a preparátů ve struktuře reprezentativní šlechtické architektury vypovídá o prestižní úloze myslivosti v obou rodových větvích Schwarzenbergů. V porovnání s vojenskou nebo politickou slávou sice lesk šlechtické myslivosti bledne, ale vždy zůstává důležitým distinktivním rysem v konfrontaci s asertivními měšťanskými elitami.

¹⁴⁸ V. ŠKUTINA, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1990, s. 26.

¹⁴⁹ Citováno tamtéž.

Psychologický pohled na šlechtický lov

Pro řadu Jihočechů se Schwarzenbergové měli stát na dlouhou dobu ztělesněním kontinuity historického vývoje v bouřlivých a v mnohém přelomových časech občanské doby. Rakouské císařství a později soustátí prošlo v porevoluční éře mnoha peripetemi, od krvavých lázní několika válek přes rozpoutání podnikatelské horečky, kterou následovala trpká zkušenost hluboké hospodářské krize až po poslední záchvěv dynasticko-imperiálních ambicí roku 1914, o vleklých a urputných nacionálních i sociálních třenicích nemluvě. Přesto je dnes vláda „jihočeských králů“ i orlické sekundogenitury dnes mnoha lidmi vnímáno jako společenské zřízení, jež bylo pravou oázou klidu, míru a pevných morálních zásad. Nemálo k tomu přispělo celoživotní a velmi důsledné úsilí samotných knížat, aby právě ona byla vnímána nejen jako příklad, ale také jako garant oné tolik vzpomínané stability.¹⁵⁰

Záměrem ovšem nyní je odhlédnout od hlediska současného a vrátit se až ke kořenům oné zvláštní a pozoruhodné houževnatosti, s jakou Schwarzenbergové a další šlechtici usilovali o zachování vlastního výlučného postavení a o udržení životnosti vlastních představ o světovém řádu tváří v tvář překotnému proudu změn. Díky vývoji psychologické vědy ve dvacátém věku snad již není třeba dokazovat, že na charakter dospělého člověka mají mohutný vliv zážitky z dětství a dospívání. Ani aristokraté žádnou výjimkou, a proto je záhodno sledovat, jaký dopad měly na prince pedagogické metody jejich rodin a dalších vychovatelů.

Zejména bude sledováno postavení myslivecké činnosti v širokém okruhu předepisovaných dovedností a způsobilostí. Lov představoval především příležitostí k navázání kamarádkých vztahů, k prokázání odvahy a dovednosti ve výrazně maskulinní disciplíně. Proto bychom mohli myslivost označit za adrenalinový prostředek stmelování kolektivu urozených dorostenců a mužů. Zvláštní zkoumání si zasluhují tzv. rituály přechodu, které mají sloužit jako mohutně působivý dramatický zážitek, který zavazuje jedince k přijetí souboru zásad a hodnot, které po zasvěcovaném vyžaduje dodržovat společenství již zasvěcených.

¹⁵⁰ Srov. např. Karel SKALICKÝ, *Na lesní cestě vroubené lupinou. Vzpomínka mého otce na knížete Jana ze Schwarzenbergu*, in: Z. BEZECNÝ - M. C. PUTNA - M. GAŽI (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. Je ovšem nepochybné, že stejně nemalou měrou ke kladnému názoru lidí, kteří se v jedenadvacátém století ohlížejí s nostalgií na staré dobré monarchistické časy, přispělo také šílené tempo změn, převratů, válek a ideologického běsnění, kterými se vyznačuje století dvacáté.

V životě rodové šlechty byl lov mimo jiné využíván jako uvedení do mužné dospělosti. Obzvláště propracovaný systém je doložen u orlických Schwarzenbergů. Ve dvanácti letech dostávali svou první stělnou zbraň, pušku flobertku. Jako první kořist byla určena veverka. Zabíjení drobné zvěře dětmi, které je dnes chápáno jako příznak psychopatického směřování charakteru, sloužilo jako první článek v řetězu iniciačních rituálů, které vedly k úspěšnému začlenění dorostence mezi dospělé muže. V patnácti letech směla mladá knížata složit svého prvního srnce a daňka. To se již pochopitelně neodbývalo flobertkou. Ale samotné završení iniciace mezi plnoprávné lovce přišlo až v osmnácti letech, kdy mladí aristokraté zastřelili svého prvního tetřeva, kance a především jelena.¹⁵¹

I bez znalosti z oboru vývojové psychologie nebo religionistiky byl spontánně zvolen věk, který koresponduje s počátkem a završením pubescence (12, 15 let) a vrcholem adolescence (18 let).¹⁵² Nelze se ovšem domnívat, že by podobnou moudrost projevovaly všechny aristokratické rody, nebo spíše hlavy těchto rodů. Poměrně nedočkavě se projevoval zvláště sám císař, který svého syna Rudolfa nutil k lovu jelenů již v jeho osmi letech.¹⁵³ Ovšem i orličtí Schwarzenbergové byli na svou loveckou úlohu připravováni od útlého věku. Jako malé děti brával na lov jelenů bratry Karla a Františka jejich prastrýc Bedřich.¹⁵⁴ „*Na Šupandě střelil jelena, kterého přivábil napodobením hlasu laně. Dal každému ze synovců udělat jehlici s jedním z krandlů. Karel ji nosil až do smrti a František tu svou nosí dodnes.*“¹⁵⁵

¹⁵¹ Srov. V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic*, s. 46.

¹⁵² Průkopníkem a dodnes citovaným klasikem zkoumání rituálů přechodu je Arnold van Gennep (Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1996. První (francouzské) vydání je z roku 1909). Jeho striktní trvání na triádě fází přechodového rituálu (izolace, vlastní rituál, uvedení do společnosti zasvěcených) není pro nás závazné. O neměnnosti pořadí kroků v rámci triády vyjádřil své pochyby i autor podkapitoly Přechodové rituály v kolektivním díle Z. BEZECNÝ - T. JIRÁNEK - M. LENDEROVÁ - M. MACKOVÁ, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*, s. 23. Mnohem důležitější poměrně široce přijímaná typologie takovýchto rituálů ve vztahu k dosaženému věku nebo ve vztahu k důležitému životnímu kroku. Srov. P. ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 225.

¹⁵³ Ostatně císařská netrpělivost se mnohem slavnostněji a závažněji projevila ihned po narození korunního prince. Rudolf byl druhý den svého života zaslíben armádě a jmenován plukovníkem.

¹⁵⁴ Karel V. ze Schwarzenbergu zemřel již roku 1914 na srbské frontě. Jeho synové tedy přišli o otce ve věku tří let, resp. jednoho roku, a proto pro ně až do druhého sňatku jejich matky představoval určitou otcovskou postavu jejich prastrýc a spoluporučník Bedřich Schwarzenberg (1862-1936).

¹⁵⁵ V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic*, s. 46.

Podobně silným zážitkem byla i příhoda, která poněkud narušuje naše pojetí šlechtického lovu jako mužského rituálu. Podle vyprávění Františka ze Schwarzenbergu vzala ještě za první světové války oba své syny na lov jelena i kněžna Eleonora. V největším rozrušení přihlíželi malí princové, jak jejich milovaná „matinka“ zastřelila jelena. Tato ženou prokázaná chladnokrevnost je o to víc překvapivá, když se dočteme, že ji vlastní syn charakterizoval jako velmi citlivého člověka, který nikdy nedokázal „myslet jen na sebe. Myslela jen a jen na ty druhé. (...) nikdy nehubovala - ani to neuměla. Jen na ni bylo poznat, že nesouhlasí.“¹⁵⁶ Z pohledu současného badatele se jedná o rozpor, který je ovšem jen zdánlivý, a měl by nás varovat před anachronickým hodnocením zabíjení zvířat jako známky krutosti a necitelnosti.

V dlouhém devatenáctém století byl v šlechtickém prostředí lov vnímán zcela neproblematicky jako součást mravného a ušlechtilého vztahu k přírodě. František ze Schwarzenbergu nevzpomíná na zimy, které jako dítě strávil na Orlíku, v nejlepším, prý byly nejenom plné lezavého chladu a vlhka, ale především velice jednotvárné a nudné. V tomto bezútešném čase se František vždy těšil, až se pojedje na krmení zvěře do lesa, kde mohl zažít pozorování laní a jelenů z bezprostřední blízkosti. Toto líčení dýchá čistou láskou ke zvířatům. Ovšem stejně rád vzpomíná i na vybírání mladých výrů z hnízd. Po příslušném výcviku výra u hajného se s ním totiž dalo chodit střílet vrány. František míval také vždy radost, když hajní zjistili po připadnutí čerstvého sněhu stopy lišky. Hon na lišku patřil k jeho nejmilejším zimním zábavám a nikdy nevynechal ani jediný.¹⁵⁷

Zimní hon na lišku ovšem nesnesl srovnání s podzimními hony na kance či na vysokou. Právě tyto hlavní události lovecké sezóny se nesly v nesmírně slavnostním duchu. Šlo o významné společenské setkání, které mělo natolik důstojnou atmosféru, že představovaly mimořádně vhodný rámec pro přijetí mezi opravdové a svéprávné lovce a tedy i muže. Při těchto příležitostech obsluhoval personál v livrejích a Josef Nypl, dlouholetý správce orlického zámku, se oblékal do fraku s černou vestou. Osobní myslivec vládnoucího knížete v myslivecké uniformě měl po boku lovecký tesák.

Podle svědectví Františka ze Schwarzenbergu byly hony na černou pořádány vždy ve dvou dnech a druhého večera se konal slavný výřad.¹⁵⁸ Výřad bylo jednak

¹⁵⁶ V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic*, s. 36.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 47.

¹⁵⁸ Podrobný popis průběhu honů z hlediska lesního personálu podává Alois BAYEMHEIMER, *Černá zvěř Květovské obory*, Obnovená tradice 12, s. 7-12.

místo, kde se na chvoji vyskládala střelená zvěř (každý desátý kus býval o půl těla povytažený mimo řadu), ale především sám obřad, který tuto podívanou provází. Tehdy došlo za světla pochodní na hlášení „štreky“, tedy výlože, a sbor trubačů vše provázel fanfárami. Po skončení tohoto obřadu určeného pro převážně urozené účastníky honu následovala taneční zábava pro domácí a lesní personál, ke které hrála vesnická kapela.¹⁵⁹

František ze Schwarzenbergu mluví až o 120 skolených kusech černé zvěře, ale tyto údaje se týkají již poválečné éry. V podobném rozsahu ovšem probíhaly hony již za Karla III., kdy lovecká chata *Tyrolský dům* již svou kapacitou nedostačovala a bylo nutné roku 1880 vybudovat nové zázemí pro zajištění komfortu pozvaných hostů. Proto nebyla vystavěna jen nová maštal a kuchyň, ale i moderní splachovací záchod. Tyrolský dům, který nechala maršálu Karlu Filipovi vystavět jeho choť roku 1812 jako dar na uvítanou při návratu z ruského tažení, si však zachoval své výjimečné postavení, ostatně jako celá řada památek spjatých se zakladatelem schwarzenberské sekundogenitury. Všechny první úlovky v životě členů rodu byly zaznamenány na dřevěné stěny Tyrolského domu. Tato praxe přispívala k prolnutí myslivecké a rodové hrdosti, což posilovalo vážnost obou hodnot.

Lov se zdá být jen jednou z mnoha položek šlechtické výchovy, stejně jako jezdeckví, tanec, divadelnictví, umění procházek či konverzace v cizím jazyce. Nicméně je důležité, že lov nebyl jen tréninkem v zacházení se střelnými zbraněmi, tedy určitou přípravou pro případné vojenské střety. Lov byl pro urozené především ušlechtilou zábavou. Důraz na nevázanost a přirozenou radost je dvojnásobně platným postřehem v případě mužů, kteří cítili povinnost nést na bedrech tíži staletého odkazu: „*A co se, pánové, týče mého jména a mého rodu, dovolím si Vám uvést na paměť, že jsme nastoupili na místo Rosenbergů. Když rúže byla znamením boje proti husitům, já bych byl pyšným, kdyby naše modro-bílá vlajka byla znamením odporu a boje proti vašemu neo-husitismu.*“¹⁶⁰

Jestliže v armádě a v politice musel šlechtic projevovat takové osobnostní rysy, které mu vynášely respekt a úctu, pak na lovu se mohl či dokonce měl projevovat jako příjemný a zábavný společník. Snad každý aristokrat devatenáctého věku musel pečovat

¹⁵⁹ Srov. V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic*, s. 46.

¹⁶⁰ Projev Karla IV. Schwarzenberga, citovaný v knize Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 52. Podle *Stenografické zprávy českého sněmu zemského*, sezení z 25. listopadu 1889.

jak o svou vážnost, tak i o svou oblíbenost. Tento druhý pól mužské duše, jakési uličnictví, bylo možno projevovat jistě všelijak - od dobrodružství milostných, přes hazard a výtržnictví až po experimenty s návykovými látkami, nejčastěji pochopitelně s alkoholem. Jedná se však o typicky vrstevnické trávení volného času.

Devatenácté století ale také přálo rodinným hodnotám poslušnosti, soudržnosti a vzájemné podpory mezi manželi a pochopitelně i mezi rodiči a dětmi. V případě nejvyšších aristokratických kruhů byla ovšem rodičovská láska spojena spíše s blahovolným dohledem nežli s přímou péčí o každodenní starosti. Guvernantky a vychovatelé, stejně jako další domácí personál tvořily dohromady jakousi rozšířenou rodinu šlechticů a jejich ratolestí.

Pokud jde o roli lovu jako pojítka mezi otcem a synem, pak právě v případě Karla III. víme, že to byl on osobně, kdo učil svého syna a dědice, Karla IV. jezdeckému umění a právě tak myslivosti.¹⁶¹ Tím se tyto tradiční projevy šlechtického životního stylu zásadně liší od školních povinností mladých princů. Jako domácí učitelé působili v domácnostech historické šlechty lidé z měšťanského prostředí. V případě orlické větve šlo vždy o katolicky a vlastenecky smýšlející učence, jako byl například Jan Bohumil Novák, silně konzervativní vychovatel se značným vlivem na pozdější politické smýšlení svých svěřenců Bedřicha II. a především jeho staršího bratra Karla IV.¹⁶² Co se řevnivosti mezi zaměstnanci týče, zdá se že lesní personál tvořil velmi asertivní kliku, která měla dostatek sebevědomí, aby se chovala i k dlouholetým vychovatelům značně přehlíživě. Ještě František ze Schwarzenbergu považoval za svůj úspěch, že jeho učitel byl přijat jinak snobistickými myslivci jako střelec.¹⁶³

Karel III. působil jako učitel myslivosti a jezdeckví i na svého vnuka Karla V. Ten sám patřil do řady princů, kteří zastřelili svého první jelena v 18 letech. Roku 1904¹⁶⁴ byl při této příležitosti vyznamenám nejen jako lovec, ale také jako příslušník rodu a dědic slavného předka. Jako dar obdržel lovecký tesák posledního lancknechta Bedřicha ze Schwarzenbergu.¹⁶⁵ I ten se proslavil stejně jako jeho otec, maršálek Karel I. Filip ze Schwarzenbergu, na poli cti a slávy, když riskoval svůj život v řadě střetů

¹⁶¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, sign. N-a-14, dopisy Karla IV. ze Schwarzenbergu otci, kart. 216.

¹⁶² Srov. Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 82-86.

¹⁶³ Srov. V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic*, s. 51-52.

¹⁶⁴ Tedy v roce složení maturity, zcela odlišné „zkoušky dospělosti“.

¹⁶⁵ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign. N-a-9, korespondence Karla V. s Bedřichem Schwarzenbergem, kart. 341.

s revolučními armádami, které jako bytostný konzervativce z duše nenáviděl. Přesto mu bylo dáno, aby zemřel přirozenou smrtí v poměrně vysokém věku 71 let. Takové štěstí neměl ovšem již lancknechtův prasynovec Karel IV. Tomu se stala osudnou právě lovecká zábava, neboť r. 1913 při jednom z honů utřžil lehké zranění, které ale vedlo k otravě krve a tato komplikace skončila smrtí tehdy 54letého knížete.¹⁶⁶

Karel IV. nebyl jediným Schwarzenbergem, kterému se stal lov osudným. Již Adam František ze Schwarzenbergu se stal obětí tragické nehody, ke které došlo, když spolu u Prahy lovili císař Karel VI. a jeho dvorní maršálek a nejvyšší podkoní. Nedopatřením se stalo, že právě toto dva urození myslivci stáli proti sobě a jeden z císařských výstřelů určených jelenům zasáhl Adama Františka. Kulka prošla levým bokem, střevy a ledvinou, takže kníže během několika hodin svému zranění podlehnul. S císařem se již setkat nechtěl, ale po jeho osobním chirurgovi toto: *„Ať se pán vrátí nazpátek do Prahy, neboť Jeho Císařská Milost se jistě velice polekala a bude jí třeba pustit žilou.“* Umírající pokračoval slovy: *„Řekněte císaři, že před ním padám na kolena a prosím ho, aby se ujal mé ženy, dítěte, lidí i poddaných a neopouštěl je. Je to rozhodnutí nebes, že jsem byl Jeho Výsostí střelen. Po mém příchodu do nebe budu prosit Boha, aby se mu dostalo nástupce a dlouhé vlády. Ať císař nemá tento můj osud Čechům za zlé.“*¹⁶⁷

Také Karel II. ze Schwarzenbergu také zemřel v souvislosti s lovem. Jako guvernér Sedmíhradska v porevoluční době neměl lehké postavení coby politik, jako lovec ovšem dostal mimořádnou příležitost. V době, kdy byly medvědi v českých zemích již prakticky vyhubeni, představovali pro obyvatele Sedmíhradska stále reálnou hrozbu ztráty majetku i života. V době politických represí a celonárodního smutku vzdorovala uherská aristokracie centrální vídeňské vládě i tím způsobem, že si odmítala pořizovat říšské lovecké lístky. Z tohoto důvodu se přemnožila škodná zvěř, z níž nejnebezpečnější byli vlci a medvědi. Urozený guvernér se samozřejmě snažil jít příkladem rovnorodým Uhrům, a proto se osobně účastnil lovů na medvědy.¹⁶⁸ Krátce po jednom z nich skončil na žloutenku, což má s velkou pravděpodobností souvislost s podstoupenou námahou a duševním vypětím během riskantního lovu.

¹⁶⁶ Srov. V. GRUBHOFFER, *Fenomén smrti*, kap. *Dědicové Adolf Josef a Karel IV. ze Schwarzenbergu*, rukopis.

¹⁶⁷ J. FRANCEK, *Lovecká vášeň*, s. 48-49.

¹⁶⁸ Za roky 1851-57 postřílel Karel II. 4093 kusů zvěře. Srov. SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, inv. č. 1054, myslivecká činnost knížete Karla II., kart. 175.

Zajímavým svědectvím o tomto předčasném úmrtí je i povídka „Honza“¹⁶⁹, která líčí s odstupem takřka padesáti let onen poslední knížecí lov na medvěda. Vyprávění se točí kolem nesmírně vzrostlého medvěda zvaného „Janczi“. Údajně jej provázela pověst, že nikdo, kdo se s ním setká, nevyvázne živý. Dále se mezi pověrečnými domorodci v Sedmíhradsku říkalo, že dokáže kulky v letu chytat tlapou a proto si na něj nikdo netroufal. Jedině železná vůle a osobní statečnost guvernéra přiměly myslivce k uspořádání lovu na „Honzu“. Kníže nestvůrného medvěda složil první ranou, ale stejně jej stihla „Jancziho“ kletba a za několik dnů zemřel na žloutenku.¹⁷⁰

Ačkoliv se jedná o literární dílo, která vydatně pracuje s fabulací, může však mnohé napovědět o hodnotách, kterých si u svých šlechtických zaměstnavatelů vážili jejich lovci. Především to byla odvaha a chladnokrevnost tváří v tvář smrtelnému nebezpečí. Také je zdůrazněno, že lov, zvláště pak lov šelem, je otázkou cti. Na jedné straně se nachází ostentativní odmítání účastnit se lovu pod kuratelou cizí mocnosti, což byl jeden ze způsobů pasivní rezistence uherských šlechticů vůči vnucené správě. Na druhé straně pak Karel II. obhajuje svou šlechtickou čest tak, že se zbraní v ruce chrání své „poddané“ před divou šelmou.

Hodnoty jako odvaha, odolnost vůči námaze a nepříznivému počasí, chladnokrevnost v rozhodném okamžiku a vědomí povinnosti užívat vražednou sílu v případě ohrožení majetku nebo života bezbranných lidí lze shrnout pod pojem šlechtické cti. Výrazně maskulinní a válečnické konotace jsou evidentní, proto se nabízí jako alternativní pojem důstojnická čest. Zásadní rozdíl tkví ovšem v tom, že šlechtici dbali na to, aby byl tento komplex hodnot nerozlučně propojen také se stavovskou a především rodinnou tradicí.

Lov jako činitel stmelující celou jednu společenskou vrstvu hodnotí (spolu s jezdectvím) například František ze Schwarzenbergu: „*Jízda na koni a myslivost pro mne nejsou sportem. Pro mne. To je součást samotného života. Část mého stavovského bytí.*“¹⁷¹ Následuje zdůraznění lovu jako tradice, která spojuje v jeden soudržný celek po sobě jdoucí pokolení: „*Mluvím ovšem o jezdeckém umění a o ušlechtilé myslivosti.*

¹⁶⁹ Lovecký obzor 3, 1900, s. 115-117.

¹⁷⁰ Srov. Milan HODÍK (ed.), *Paměti komorníka císaře Františka Josefa I.*, Praha 1970, s. 48: „*Dle prastarých loveckých pověr se říká, že kdo složí bílého kamzíka, musí do roka zemřít. Koncem srpna 1913 střelil následník trůnu (F.F. d'Este - pozn. RH) sněhobílého kamzíka, přestože ho myslivce snažně prosil, aby očarovaný kus nechal běžet. A tato temná pověst hor se příšerným způsobem potvrdila.*“

¹⁷¹ Citováno podle V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic*, s. 134.

*Ne o zabíjení nevinných zvířat, ale o přísném dodržování rituálu, který se u nás po generace vyvíjel a dodržoval.*¹⁷²

Výmluvný příklad důrazu na mezigenerační kontinuitu loveckého umění podává také Ferdinand Hildprandt v první kapitole svých loveckých pamětí: „*Svá lovecká léta bych rád rozdělil co nejpřirozeněji: na ta, za nichž mne můj dobrý otec seznamoval s myslivostí i honbou a vychovával v lovu; na dobu, po kterou jsem vystupoval jako lovec samostatně a shromažďoval osobité zkušenosti; na čas, od kterého jsem zase já uváděl své syny do světa a povinností lovcových.*“¹⁷³

Svou první pušku dostal Ferdinand Hildprandt poměrně pozdě, až ve čtrnácti letech. Šlo o kapslovou kulovnici systému Beranger, kterou dokázal brzy trefit nejen vrabce a krátce nato i bažanty, králíky a zajíce, dokonce i v běhu. Patnácté narozeniny znamenaly právo užívat jednohlavňovou brokovnici systému Lafoché. Mladý Ferdinand nesměl používat dvouhlavňovou brokovnici celý jeden rok, aby se naučil dobře mířit. Jeho první kulovnicí byla babiččina předovka.¹⁷⁴ K ní se vztahuje vzpomínka na událost, která se mládenci vryla hluboko do paměti.

Ferdinandova babička trávila několik měsíců v roce také na Blatné, kde vyrůstal. Vnukovu lásku si získala mimo jiné proto, že byla sama nejen aktivní lovkyní, ale především skvělou vypravěčkou loveckých příhod. Jednoho dne dovolila Ferdinandovi, aby jí doprovodil na lov daňka v blatenské oboře. Jeho úkolem bylo nabíjet kulovnici předovku, což považoval za mimořádné vyznamenání. Postarší lovkyně trefila bez delšího míření 80 metrů vzdáleného daňka na lopatku. V případě sedmasedmdesátileté dámy se jedná jistě o pozoruhodný výkon. Sám Ferdinand však tvrdí, že za jeho loveckou vášeň vděčí dědictví, a myslí tím, že „*bylo to v krvi po dědečkovi*“, tedy po mužském předku.¹⁷⁵

I přes vřelý vztah k babičce Ferdinand nejraději vzpomíná na společné lovy se svým otcem. Dlouhou dobu jej směl doprovázet jen na letních šoulačkách na srnce, neboť v čase jelení říje musel navštěvovat školu. Důležitým zjištěním je, nakolik Hildprandovi splývá lov a estetický zážitek z pobytu v horských lesích. Například takto se vyjadřuje o svých prázdninových pobytech na loveckém záměčku svého bratrance hraběte Ervína Nostice v Krušných horách: „*Ačkoli jsem tehdy byl ještě hochem, učinily*

¹⁷² Citováno podle V. ŠKUTINA (ed.), Český šlechtic, s. 134.

¹⁷³ F. HILDPRANDT, *Lovecké vzpomínky*, s. 7.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 8.

¹⁷⁵ Tamtéž.

na mne tento pobyt, zvláště nádherná horská krajina, idylický zámeček a celý život v lese tak hluboký dojem, že se ze mne stal milovník horských lesů, kterým jsem zůstal dodnes.“¹⁷⁶ Takto zásadní změna prostředí značně přispívá k psychologické působivosti loveckých zážitků, zvláště těch prvních, které jsou vytouženým cílem po několik dlouhých let.

Hildprandt vzpomíná především na čas své vojenské služby jako na dobu, kdy měl málo příležitostí k lovu. Dokonce své nadřízené rozděluje poněkud svérázně na lovce a ne-lovce. Nadřízené důstojníky-lovce považuje za „vždy a ve všem příjemnější“.¹⁷⁷ Právě vinou školních a vojenských povinností to bylo teprve roku 1883, kdy Ferdinand Hildprandt ve svých dvaceti letech složil svého prvního jelena.

Lovecké paměti Ferdinanda Hildprandta zajímavým způsobem vypovídají o autorově přesvědčení, že existuje dědičnost povahových rysů po krvi. Na několika místech zmiňuje ne zrovna demokratický názor, že lovcem se člověk musí narodit. Rozhodně tak vyjadřuje nesouhlas s ústřední tezí této kapitoly, že lov byl prostředkem pedagogickým a socializačním, který vytvářel žádoucí vědomí sounáležitosti mezi následnými generacemi šlechticů a mezi urozenými rody navzájem. Je ovšem paradoxním zjištěním, že právě odmítání uznat lov za pouhý nástroj výchovy jej činí instrumentem mnohem působivějším a účinnějším. Oslava romantických horských scenérií i jiných přírodních krás se pojí s košilatými popisy divokých výtrysků radosti nad zabitím ušlechtilé zvěře: „[I]hned jsme spěchali k nástřelu, jež jsme našli lehce, neboť světlečervená barva z plic byla rozstříknuta na dlouhých travinách a lpěla na kolem stojících křovinách a větvích. (...) Zavýskl jsem radostí, až se to lesem rozléhalo.“¹⁷⁸

Pozoruhodným způsobem se v osobě a myslivosti Ferdinanda Hildprandta také mísí aristokratická pýcha na jakost vlastní krve a plebejská nevázanost, s jakou na lovu ignoroval stavovské přehradu. Svou knihu věnuje synům, nikoliv snad proto, aby je „pobídnul k vykonávání lovu a myslivosti; to mají v krvi.“¹⁷⁹ Nebojí se ale také pochlubit svou lidovostí, když líčí bujaré veselí, které propuklo po dohledání kapitálního jelena: „A poněvadž Tyrolák v rozčilení každému střelci tyká, třeba to byl turecký sultán, pobídl mě energicky: Tak střílej! (...) Kirchler, pevně přesvědčen, že

¹⁷⁶ F. HILDPRANDT, *Lovecké vzpomínky*, s. 8.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 17.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 61.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 109.

*jsem chybil, klel nevázaně a vzkřikl: Neměl jsi střílet, byl by se zastavil! - Nalezli jsme však brzo barvu z plic a asi 100 kroků dále zhaslého paroháče. (...) Moji a Kirchlerovu radost pochopí jen lovec, který něco podobného zažil. Nejméně čtvrt hodiny jsme tančili kolem jelena a vyprázdnili plnou čutoru samožitné.*¹⁸⁰

Karel III. a Adolf Josef ze Schwarzenbergu jsou ovšem zmiňováni jen s nejvyšší úctou a vždy s projevy nejhlubší oddanosti. Častým je oslovení „otcovský přítel“ a projevy vděčnosti za poskytnutí mimořádných loveckých zážitků. Lov je pro Hildprandta příležitostí osvědčit nejen kamarádství s „chasou“, ale také prokázat vybrané chování k urozeným velmožům. Hildprandt se stal také přítelem Jana Nepomuka II. ze Schwarzenbergu, kterému daroval svou knihu loveckých pamětí s nostalgickým věnováním: „S vděčnou vzpomínkou na lepší časy a na staré věrné přátelství věnuje autor. F.H.“¹⁸¹

K tématu bujaré a veselé atmosféry šlechtických je možné dodat také ikonografické doklady. Dochovala se totiž fotografická i umělecká svědectví o lovech knížete Adolfa Josefa ve štýrském revíru Turrach. Pravidelným dárkem k Vánocům (a zároveň přáním „*Lovcův zdar*“ k novému roku) pro knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu byla v letech 1906 až 1909 fotografická alba zasílaná korvetním kapitánem Phalerem v druhé polovině prosince.¹⁸² V albech kromě přání¹⁸³ a povinných projevů úctu byly snímky z poslední lovecké výpravy hlubockých Schwarzenbergů do Štýrska.

Zajímavé jsou popisky fotografií, které vypovídají mnohé o rozverně náladě, která panovala mezi účastníky lovů na jeleny a především kamzíky. Často se nejedná o pouhé reportážní snímky, ale naopak o inscenované výjevy, které mají pobavit. Tak například vznešeně znějící popisek „*Triumfátor*“ patří k fotografii myslivce s jelení trofejí za nímž se na zábradlí lovecké chaty tyčí sádrová socha jakéhosi nehezkého

¹⁸⁰ F. HILDPRANDT, *Lovecké vzpomínky*, s. 30.

¹⁸¹ Knihovna Státního zámku Hluboká nad Vltavou, inv. č. 3901, F. HILDPRANDT, *Aus meinem Jägerleben*, Berlin 1928.

¹⁸² SOA Třeboň - oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberg, inv. č. 45, Sběrka alb, grafických listů a fotografií, sign. 45.

¹⁸³ Pokaždé obsahují „*Glückliches Weinachten*“ s číslicí označující právě uplynulý rok a „*Waidmann's Heil*“ s číslicí o jedna vyšší. Opět v tom lze sledovat cyklické konstruování roku, jak liturgického, tak loveckého.

a tlustého permoníka.¹⁸⁴ Fotografie účastníků lovu vedle neuměle stlučené a takřka rozpadlé horské boudy je okomentována slovy: „*Palazzo italiano im Gebirge*.“¹⁸⁵ Snad nejpovedenější jsou ale vlastnoruční karikatury knížete Adolfa Josefa, které ho ukazují před a po výstupu do hor. Upocená obtloustlá postavička na druhém obrázku svědčí o tom, že se kníže uměl zasmát i sám sobě.¹⁸⁶

O smyslu Adolfa Josefa pro humor svědčí také tradovaná příhoda z Poněšické ohrady, která se odehrála v říji. V myslivně čekali na knížete hajný a nadlesný, který musel vydávat dokonce i knížeti povolení k odstřelu „našoulaného“ jelena. Po dobře mířené ráně na „komoru“ (skrz plíce do srdce) jelen dobře „značil“ (hojně krvácel), odskočil a „zlomil se“ (sesul se k zemi).

Následovala obligátní čtvrt hodina, kdy se nechá po dohledání ulovené zvíře „zhasnout“ (zemřít). Teprve poté k předání jedlového záločku smočeného v „barvě“ (krvi). Během doby čekání bylo zvykem poblahopřát střelci a kníže také kouřil doutník. Tentokrát nabídl také nadlesnímu a hajnému. Pan nadlesní připálil nejprve knížeti a pak sobě. Ovšem hajný si darovaný doutník raději schoval a když si toho Adolf Josef všiml, hned se zeptal: „*Johan, Ty si s náma nezapálíš?*“ (...) „*Jasnosti, já si ho s chutí vykouřím, až budu v lepší společnosti*“,¹⁸⁷ odpověděl hajný a jistě tím myslel své kolegy a přátele, před kterými by se dárkem od knížete rád vytáhl. Kníže jeho odpověď také tak pochopil a od srdce se upřímnosti svého hajného zasmál a prý tuto historku také často dával k dobru, když byl ve své vlastní „lepší společnosti“. Tolik tedy k loveckému humoru Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu.

Šlechtický lov byl fenoménem, který spojoval mužné bratrství mezi střelci, snad až chlapáckou lidovost, a velmi romantické pojetí aristokratické cti a výlučnosti. S úspěchem byl šlechtici po celou sledovanou dobu užíván k formování žádoucích charakterových vlastností dorostu a k posilování vědomí příslušnosti k vlastnímu otci, rodině, rodu i šlechtickému stavu.

¹⁸⁴ SOA Třeboň - oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberg, Sběrka alb, grafických listů a fotografií, sign. 45, evid. č. 45.

¹⁸⁵ Tamtéž, sign. 43, evid. č. 43.

¹⁸⁶ Tamtéž, sign. 46, evid. č. 46.

¹⁸⁷ Příspěvek Václava Macara k schwarzenberským loveckým anekdotám, *Obnovená tradice* 11, 1999, s. 24.

Svatý Hubert. Šlechtický lov mezi pohanstvím a křesťanstvím

MODLITBA KE SVATÉMU HUBERTOVI

*Všemohoucí, věčný, dobrotivý
milosrdný a spravedlivý Bože,
který jsi na lovu tak milostiplným a zázračným způsobem
svatého Huberta k víře obrátil,
Tebe prosím já i my všichni ctitelé
tvého služebníka svatého Huberta,
věnuj nám milostivě skrze jeho svatou přímluvu
svou Božskou přízeň
a dopřej nám množství zvěře v našich honitbách
a propůjč nám potřebné štěstí při lovu,
nás pak opatruj před všelikým nebezpečenstvím
před úrazy koňmo i na voze,
a naše psy pak ochraňuj před vzteklinou,
abychom Ti zde na zemi mohli vzdávat nezměrný dík
a na onom světě věčně Tebe se svatým Hubertem
chválili, ctili a velebili
skrze Ježíše Krista našeho Pána,
jenž s Tebou a Duchem svatým
žije a kraluje na věky věků.
Amen!*

František Antonín hrabě Šporck¹⁸⁸

Svatý Hubert je významným námětem církevního umění v devatenáctém století. Zejména důležité je jeho místo jako patrona kapliček přináležejících k loveckým zámkům, zámečkům a chatám aristokratů. Kaple sv. Huberta se nachází např. na Konopišti, sídle Františka Ferdinanda d'Este, člen panovnického arcidomu a proslulého

¹⁸⁸ Srov. webové stránky Řádu sv. Huberta:

http://www.radvatehohuberta.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=16&Itemid=90&lang=cs. (6.2.2010)

střelce. Habsburk odkoupil panství roku 1887 od zadlužených Lobkowitzů. Následník trůnu zamýšlel proměnit Konopiště ve své budoucí letní císařské sídlo a prováděl celou řadu zásahů do celého areálu i do interiérů budov.¹⁸⁹ Je tedy jisté, že bylo jeho záměrem, aby si sv. Hubert zachoval své význačné místo, jistě i proto, že jeho sošky se nacházejí i ve výklencích na průčelí dvou konopišťských mysliven, Želetinky a Staré myslivny.

Také mocný knížecí rod Liechtensteinů, příbuzný s hlubockými Schwarzenbergy, si nechal v občanské éře vystavit novogotickou kapli sv. Huberta, jakýsi pomník středověké zbožnosti rytířů, kteří náruživě a divoce lovili. O tom, že zbožnost předních aristokratů byla ohýbána směrem k oslavě loveckého opojení svědčí zařízení a účel jiné stavby lednicko-valtického areálu. Zatímco krásná, ale poměrně skromná kaplička sv. Huberta byla dokončena až roku 1855, se stavbou umělé zříceniny se započalo už roku 1801 za vlády knížete Aloise I. Josefa z Liechtensteinu. Jméno Janův hrad (Janohrad) nese na počest vládnoucího knížete Jana I. Josefa (1805-1836), za nějž byla nápodoba zříceniny středověkého hradu dokončena. Stylový romantický lovecký zámek sloužil jako místo slavného výřadu po honech.

Zvláště důležitou úlohu měl tzv. *Rytířský sál* v prvním patře, kde panstvo hodovalo a také vyhlašovalo krále lovu. Tím se mohl stát jen ten urozený myslivec, kterému se podařilo skolit lišku, zajíce, srnce a kance. V případě, že se vyskytlo více takových střelců, rozhodovala délka zaječích slechů, liščího ohonu, tvar a velikost srnčích parůžků nebo kančích zbraní (klektáků a páráků). Historie velkolepých liechtensteinských honů byla přerušena až roku 1877 za knížete Jana II. Nejpravděpodobnější příčinou byla nesmírná nákladnost těchto okázalých slavností. Ačkoliv zámek krátce před koncem druhé světové války vyhořel, dochoval se pohár pro krále lovu. Jde o cínový a silně postříbřený kalich na tři čtvrtě litru tekutiny. Král lovu musel pak své štěstí zapít na počest skončeného honu a sv. Huberta.¹⁹⁰ Vyprázdnit náraz tři čtvrtě litru silného vína je jistě podivuhodný způsob, jak vyjádřit úctu zvěčnělému odříkavému asketovi. Ostatně sv. Hubert byl v novogotické kapličce znázorněn jako středověký lovec, nikoliv jako biskup.

Roku 1903 nechali vybudovat dřevěnou kapli sv. Huberta také orličtí Schwarzenbergové při příležitosti zlaté svatby Karla III. a Vilemíny roz. z Oetingen-

¹⁸⁹ Srov. J. PERNES, *Život plný nepřátel*; J. GALANDAUER, *František Ferdinand d'Este*, Praha 1993.

¹⁹⁰ Srov. Pavel JURÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009, s. 197.

Oetingen a Oetingen-Wallerstein. Kaple stojí v blízkosti loveckého zámku *Tyrolský dům* v květovské oboře a se zámečkem souzní svým architektonickým zpracováním v alpském stylu. V bezprostřední blízkosti se také nachází secesní hřbitov loveckých psů. O prolnutí myslivosti, romantického cítění a křesťanské morálky svědčí v případě Karla III. i tento jeho výrok: „*Se zálibou a všemožnou péčí pěstují již od svého mládí ušlechtilou zvěř v lesích svých, neboť bez zvěře není v lese života a kde není života není poesie, kde není poesie, není lásky, a bez lásky není obětavosti!*“¹⁹¹

Ani hluboká větev rodu nezůstala pozadu a již roku 1905 nechal kníže Adolf Josef vystavět rovněž dřevěnou kapli sv. Huberta na Boubíně. Šlo o symbolické zakončení vzniku nového jeleního revíru, jehož budování začalo roku 1900 zřízením obory a pokračovalo roku 1902 stavbou loveckého zámku. Od té doby se sloužily mše svaté v nadmořské výšce 1150 metrů nad mořem vždy na podzim před začátkem lovu na jeleny v říji.

K založení obory bylo nutno přistoupit poté, co se původních asi třicet v roce 1878 vysazených jelenů rozmnožilo na téměř tisíc kusů kolem roku 1900. V tomto množství začala zvěř již působit škody na mladých stromcích i na okolních pozemcích. První jelen byl ale na Boubíně odstřelen dlouho před těmito událostmi, jak o tom svědčí pamětní kámen („*Erster Hirsch*“) datovaný 24.9. 1886.¹⁹² I v současnosti stojí na Boubíně kaple sv. Huberta, ale nejde o tu původní. Ta byla spolu se zámečkem přemístěna roku 1931 do *Staré obory* v souvislosti s dohodami, které se vázaly na zestátnění Boubína.¹⁹³ Převezení celého loveckého zámku a kaple svědčí o významu, který těmto stavbám přikládal Jan Nepomuk II. Vzhledem k tomu, že se jednalo o syna stavebníka obou budov, můžeme předpokládat, že šlo především o hodnotu emocionální a nostalgickou. Můžeme uvážit i uraženou pýchu muže, jehož děd byl nazýván „králem jižních Čech“. Ostatně o nemalém sebevědomí Schwarzenbergů mnoho vypovídá i pokus vysázet mezi záplavou smrků do odlišně zbarvené modřiny tak, aby jejich koruny při plném vzrůstu tvořili z boubínského zámku viditelný nápis „ADOLF“.¹⁹⁴

Roku 1912 byl umístěn kamenný památník sv. Huberta v *Poněšické oboře*. Jedná se o nevysoký obelisk nahoře zakončený výklenkem se sochou klečícího světce,

¹⁹¹ Svět zvířat. Rodinný list pro přátele přírody a zvířat 3, s. 7.

¹⁹² Srov. P. JUŘÍK, *Jihočeské dominium*, s. 336.

¹⁹³ Srov. <http://www.lesy.cz/lz5/lesni-zavod-boubin/vyznamne-objekty/zamecek-a-kaple-sv--huberta-na-boubine.ep/> (7.1.2010)

¹⁹⁴ Srov. Miroslav VANĚK, *Dopravní zpřístupnění Boubínských lesů, Obnovená tradice* 11, 1999, s. 19.

který je tváří obrácen k té vnitřní stěně výklenku, na níž je plasticky vyveden jelen s krucifixem. Podobný pomníček se nachází také poblíž Třeboně, u obce Majdalena. Přímo na třeboňském zámku byla v pracovně Adolfa Josefa umístěna polychromovaná plastika sv. Huberta objímajícího jelena s krucifixem mezi parohy. Neobvyklý není ani tak romanticky historizujícím způsobem pojatý lovecký úbor světce, jako spíše jeho zbraň na dlouhé násadě, která poněkud připomíná rané vývojové fáze halapartny.

Sv. Hubertovi měla být také původně zasvěcena kaple loveckého zámku Ohrada. Adam František ze Schwarzenbergu, zadavatel obrazu zamýšleného patrona, ztratil ale trpělivost s malířem Georgem J. Werlem, který nebyl schopen požadované dílo dodat k termínu dokončení kaple v roce 1720. Proto bylo nakonec užito staršího obrazu sv. Eustacha od vlámského malíře Pietera van Roye.¹⁹⁵

Následující text se pokusí rozkrýt kořeny šlechtického kultu sv. Huberta, který vykazuje natolik ambivalentní charakter, že ospravedlní následující exkurz do dějin náboženství. Bez něho nelze pochopit propojení sakrality a lovecké „zábavy“, jak ji v prostředí české katolické nobility ztělesňoval sv. Hubert.

Habsburské mocnářství patřilo od dob úspěšné barokní rekatolizace k zemím, které byly oddané římskému pravověří. Katolická věrouka v sobě zahrnuje a rovněž v devatenáctém století zahrnovala nemalý důraz na užitečnost a záhodnost projevování úcty k svatým přímluvcům u Boha. O tom svědčí i text modlitby, kterou musel z paměti znát každý dobrý katolík, tedy i (takřka bez výjimky) každý šlechtic poddaný habsburskému císaři. Za nejmocnější přímluvce byli vždy považováni přímí svědkové Ježíšova pozemského života, zvláště pak jeho matka, otčím a učedníci. Ale s tím, jak se křesťanství stávalo světovým náboženstvím a funkční náhražkou starších pohanských tradic, zvyšovala se poptávka po čerstvých světcích. Ti měli především sloužit k uspokojení citových potřeb lidových vrstev a proto jim často připadla funkce patronů, a to specializovaných buď místně (krajový či městský patriotismus) nebo na základě dohledu nad určitým souborem činností.

Myslivost a lov patřili neodmyslitelně k životu středověké křesťanské šlechty a bylo jen otázkou času, kdy se protne poptávka a nabídka vhodného svatého patrona lovu. Od barokních dob a zvláště od založení Sporckova řádu *Svatého Huberta* se jím stal tradované chápání Huberta, nejstaršího syna a dědice vévody Akvitánského. Na výchovu byl Hubert (cca 656 - 728 po Kr.) poslán k pařížskému dvoru Theuderika, kde

¹⁹⁵ Srov. P. JURÍK, *Jihočeské dominium*, s. 330.

si pro svůj šarm vysloužil přezdívku „hrabě paláce“. Za jeho manželku byla účelově zvolena Floribanne, dcera Dagoberta, hraběte z Leuvene. Zdá se však, že se Hubert hluboce zamiloval do své choti, neboť se po její smrti při porodu syna Floriberta zcela stáhl do ústraní a vyhýbal se lidské společnosti. Svůj čas věnoval především lovu v hlubokých hvozdech Arden. Na lov se vypravil dokonce i na Velký pátek, tedy v době, kdy se celá křesťanská obec měla shromáždit v kostelech k modlitbám. Toho dne se však Hubert vrátil z lovu bez kořisti, neboť se mu - podle legendy - dostalo důrazného varování. Narazil totiž na mohutného jelena, jemuž mezi parožími zářil kříž. V tu chvíli, kdy si jelena všiml, uslyšel nedružný šlechtic hlas, který říkal: „*Huberte, pokud se neobrátíš k Bohu a nezasvětiš svůj život víře, půjdeš brzy do pekla!*“¹⁹⁶

Reakce na zjevení se dostavila okamžitě a splňuje všechna dobová legendistická klišé: podrobení se duchovnímu vedení křesťanského učitele (sv. Lambert), rozdání majetku, přenechání prvorozeneckého práva bratrovi, studium bohoslovectví a především vzdání se veškerých světských radovánek. V to spadaly i hony a myslivost vůbec. V protikladu ke svému předchozímu rozmařilému životu sv. Hubert, již jako kněz a později dokonce biskup, proslul přísným dodržováním půstů, dlouhým dlením na modlitbách a strhující výřečností při kázání. Alespoň tak je líčen v legendách sepsaných kleriky Franské říše. Pokud bychom naivně věřili tomu, že ve středověku byli všichni křesťané poslušnými ovečkami svých duchovních pastýřů, pak by nebylo možné vysvětlit, jak vznikla tradice oslavující sv. Huberta jako patrona lovců. Zvláště podivné by to bylo v šlechtickém prostředí, protože žádný šlechtic by nebyl ochoten modlit se jako ke svému nebeskému vzoru k muži, který se vzdá zodpovědnosti hlavy rodu a rozdá veškerý svůj majetek chudině. Tento model chování je v naprostém rozporu se „zdravým šlechtickým rozumem“.

Jediný moment legendy, který by mohl souznít se šlechtickou ideologií, je snad výzva k návratu mezi lidi - pryč z divočiny a samoty a zpět k společenským povinnostem a k společenské zábavě. Jenže sv. Hubert se vší světské odpovědnosti i zábavy zbavil jako nepříjemné přítěže. Nezbyvá než žasnout nad tím, jakou metamorfózu prodělal biskup v myslích šlechticů během několika let nebo maximálně desítek let po své smrti. Místo člověka, který lov zavrhl, se stal patronem lovu. Místo člověka, který odmrštil všechny rozkoše a stal se odříkavým mnichem, tu před námi

¹⁹⁶ Srov. http://www.sainthubert.cz/sh3/sh.php?go=sekce&id_sekce=5 (6.2.2010)

vyvstává představa jakéhosi nadpřirozeného bujného lovce, který magicky přispívá ke zdaru složení či dohledání lovné zvěře.

Tuto naprostou logickou inkongruenci nelze přejít bez povšimnutí i z toho důvodu, že typický rakouský šlechtic devatenáctého věku velmi lpěl na své vnějškové zbožnosti a kultivovanosti. K té kultivovanosti patřila pieta k tradičnímu způsobu života předků a tato hýčkaná nostalgie měla velmi slavnostní a patetický ráz.¹⁹⁷ Vůbec se nejednalo o zábavné a napůl recesistické ohlížení se za barbarskou a folkloristicky barvitou minulostí, ke které sklouzává dosti často současné chápání i poměrně nedávných dob.¹⁹⁸

Tento frapantní rozdíl mezi dějinami historicky vzdělaných učenců a dějinami lidových vrstev analyzoval z českých historiografů zřejmě nejhloběji Dušan Třeštík ve svém eseji *České dějiny a čeští historikové po sedmnáctém listopadu*. Základ jeho argumentace tvoří důraz na odlišný užitek, který bere z minulosti při svém konstruování dějin „první historie“ (učená) a „druhá historie“ (lidová). „*Také profesionální historik si vybírá, hledá ta fakta, která osvětlují dějiny jako spojitý a logický proces a umožňují mu je tak pochopit, druhá historie ale nechce dějiny pochopit, nýbrž uchopit, přivlastnit si je právě v emocionální rovině, učinit je svými. (...) To je jedna potřeba, potřeba „člověka společenského“.* Druhou základní lidskou potřebou je žít smysluplně, nevšedně, svátečně, mimo každodennost či současnost.“¹⁹⁹

Ve zmíněné eseji se medievista nedoznává přímo k původu pojmově vědeckého uchopení oné druhé základní lidské potřeby, ale v jiných svých úvahách přímo odkazuje na Mircea Eliadeho, proslulého rumunského religionistu. Ke zklamání všech Třeštíkových čtenářů musí být konstatováno, že odborník na středověk vytrhává některé Eliadeho pojmy z kontextu a tím překrucuje jejich význam. Například zcela nevhodně ztotožňuje pojem svátečnost a posvátnost. Je přeci zřejmý rozdíl mezi svátkem a svatostí. Svátek je svatým časem, ale existují také svatá místa, svaté osoby, svaté předměty, úkony, slova, symboly a tak dále. To snad souvisí s jeho profesionální deformací, neboť historik pracuje především s pamětí, její kultivací a jejím kultem -

¹⁹⁷ Srov. např. V. ŠKUTINA, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, s. 134, 135; Alfons CLARY-ALDRINGEN, *Vůně vzpomínek. Kníže Clary-Aldringen vypráví o „starých zlatých časech“*, Praha 2002, s. 84.

¹⁹⁸ K tomu úvaha Dušana Třeštíka 28. říjen: *víme či jsme?* zveřejněná na <http://web.archive.org/web/20070610012522/www.sendme.cz/trestik/28rijen.htm> (26.2.2010)

¹⁹⁹ Dušan TŘEŠTÍK, *Myslití dějiny*, Praha 1999, s. 34.

tedy slavnostním a posvátným připomínáním minulosti o svátcích a výročích (sekularizovaných, pohistoričtěných svátcích). Archeolog by podobně asi tíhl k bádání posvátnosti relikvií, botanik stromů, kunsthistorik obrazů, geolog kamenů²⁰⁰ a podobně.

Jak ale sám Eliade tvrdí, všechny formy vyjevování se posvátna (hierorfanie) mají tendenci k náboženskému imperialismu. To znamená, že si uzurpují stále další a další výseky náboženského života a přirozeně Inou (usilují či spějí?) k dosažení stádia vlastního monolatrismu či henoteismu a v některých případech dokonce monoteismu. Co se kultu sv. Huberta týče, musíme konstatovat, že pohltil křesťanského světce, šlechtického superlovce a nakonec se zahrnil v kalendáři na takové pozici, která mu zajišťovala legitimitu katolicko-učeneckou i profesní. Tou profesí samozřejmě míním myslivost a opomím jiné imperialistické výboje kultu sv. Huberta (stal se totiž také patronem chovatelé koní, řezníků, střelců, kožešníků, soustružníků, slévačů, optiků a matematiků).

Vytváření souboru posvátných atributů sv. Huberta je spjato s jelenem, který má mezi paroží umístěn zářící latinský kříž. Jeho ctitelé tedy přirozeně chtěli spojit svátek s jelenem a lovem, nejlépe pak s lovem jelenů. Svatý Hubert ovšem nebyl prvním světce, kterého k víře údajně obrátil jelen s křížem. Za něj je považován sv. Eustach, generál císaře Trajána, jenž přiměl po svém zjevení ke konverzi celou svou rodinu a přispěl tak k hromadnému mučednictví, neboť právě jím skončilo toto rodinné obrácení na křesťanskou víru. Podle Pavla Preisse není původ legendy znám, „zaznamenal ji jako první Jan Damascenus v řecké verzi spisu, záhy přeloženého do latiny jako „*De imaginibus*“ (726) a poté do národních jazyků.“²⁰¹

Preiss dále zmiňuje, že s liegenským (lutyšským) biskupem Hubertem je spjato pokřesťanštění západní Belgie a Ardenne. Toto úsilí se často zdařilo jen s krajním vypětím a také se značnou dávkou snášenlivosti vůči pohanským misinterpretacím, rudimentům či recidivám. Obdobné potíže jsou doloženy všude v Evropě, řada badatelů považuje za definitivní celospolečenské vítězství křesťanské ortodoxie a ortopraxie až konfesionalizaci v raném novověku. Nevyjasněnost povahy sv. Huberta je vystupňována také jeho ambivalentní ikonografickou tvářností. Bývá zobrazován jako

²⁰⁰ Václav Cílek tak činí ve své knize *Krajiny vnitřní a vnější. Druhé, doplněné vydání. Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrádlu a o tom, proč lezeme na rozhlednu*, Praha 2010.

²⁰¹ http://www.radsvatehohuberta.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=66%3Ajelen-v-mytologii-a-symbolice&catid=27%3Aporkova-doba&Itemid=108&lang=cs (6.2.2010)

biskup nebo jako lovec.²⁰² V případě lovce se jedná jednou o oslavu lovecké náruživosti a podruhé zase o zázračné odvrácení od lovu jako cesty k věčnému zatracení.

Lze se domnívat, že pokud bude nastíněná ikonografická ambivalence dána do souvislosti s privilegovaným místem v kalendáři, vyjeví se jako velmi pravděpodobná hypotéza. Biskup Hubert pokřesťanštil pohanské obyvatelé lesů jen povrchně a oni jej samotného po smrti chápali a uctívali v duchu do značné míry pohanském. O privilegovaném datu lze hovořit z toho důvodu, že 3. listopad bezprostředně navazuje na dvojici katolických svátků, jejichž pohanský základ je považován za téměř jistý fakt. Jedná se o *Slavnost všech svatých* (1. listopad) a *Vzpomínku na všechny věrné zesnulé* (či *Památka všech věrných zemřelých* - 2. listopad), které bezprostředně souvisí s předkřesťanským kultem předků.²⁰³

Základní charakteristikou oslav bylo přesvědčení, že se jedná o zcela zvláštní čas, jakousi obdoby půlnoci, jak ji známa z děsivějších pohádek. Tento čas umožňuje započítání nového (keltského) roku tím, že nechá zemřít ten starý, zvětralý rok. Podle Eliadeho výkladu nechápala archaická mysl rok jako pouhou jednotku lineárního a homogenního času²⁰⁴, ale jako základní osnovu smysluplně uspořádaného světa. Byl-li tedy každý rok svébytným řádem času, pak jeho opakem („smrtí“) musí být opak řádu, ne-řád, či lépe chaos. Chaos je slovo odvozené od řeckého slovesa, které znamená

²⁰² <http://www.abcsvatych.com/mesice/a11/listopad3.htm> (6.2.2010)

²⁰³ O tom, že se jedná o katolickou politiku přeznačení původních pohanských svátků svědčí především historická geneze: „*The origin of the festival of All Saints celebrated in the West dates to May 13, 609 or 610, when Pope Boniface IV consecrated the Pantheon at Rome to the Blessed Virgin and all the martyrs; the feast of the dedicatio Sanctae Mariae ad Martyres has been celebrated at Rome ever since. The chosen day, May 13, was a pagan observation of great antiquity, the culmination of three days of the Feast of the Lemures, in which the malevolent and restless spirits of the dead were propitiated. Liturgiologists of the Middle Ages based the idea that this Lemuria festival was the origin of that of All Saints on their identical dates and on the similar theme of "all the dead". The feast of All Saints, on its current date, is traced to the foundation by Pope Gregory III (731-741) of an oratory in St. Peter's for the relics "of the holy apostles and of all saints, martyrs and confessors, of all the just made perfect who are at rest throughout the world", with the day moved to November 1. This usually fell within a few weeks of the Celtic holiday of Samhain, which had a theme similar to the Roman festival of Lemuria, but which was also a harvest festival.*“ http://en.wikipedia.org/wiki/All_Saints#In_the_West (6.2.2010)

²⁰⁴ Toto pojetí času jako fyzikální veličiny prosadil na Západě až Newton a to navíc jen jako matematickou abstrakci, která svět může popisovat, ale světem samým není. Proto jeho zásadní dílo nese název *Principia mathematica*. Srov. Anton MARKOŠ, *Tajemství hladiny. Hermeneutika živého*, Praha 2003, s. 70.

„zeti“. Toto zení se vyjadřuje všelijak, například rituálním ponižováním panovníků (ne-řád sociální a politický), převlékáním se za opačné pohlaví (ne-řád sociální a biologicko-erotický) či odstraněním bariéry mezi životem a smrtí.

Chaos ve vztahu mezi živými a mrtvými, toto děsivé zení do říše předků, duchů a strašidel zřejmě nejdokonaleji vystihuje opodstatnění potřeby řádu pro lidský život. Na druhou stranu se nedá říct, že jedinou reakcí na kontakt s duchy a předky byla snaha si je usmířit, uchlácholit je a v klidu přečkat nebezpečný čas „smrti a porodu roku“. Předkové a duchové totiž představují přesah (transcendenci) běžné lidské zkušenosti. Člověk si nadpřirozené síly buď usmiřoval (polidšťoval), nebo se přidal na jejich stranu a chtěl se naopak připodobnit jim. Pokud je jedním z nejčastěji oslavovaných sil v životě plodnost a rozmnožování vlastního rodu či druhu, pak existuje ještě jedna síla, která k životu patří nachlup stejným způsobem jako noc ke dni - a sice smrt. Vlastní smrti se děsí každý člověk, ale zároveň si takřka každý uvědomuje nezbytnost a velkolepost kosmického principu oběti. Zabij, usmrť, vezmi život - abys sám mohl žít. Je nepochybné, že k tomuto objevu mystéria oběti dospěli muži - lovci. A stejně tak muži byli vždy více fascinováni posvátností smrtící síly, osvojení si práva být emisary říše smrti a brát život. Řada feministických psychologek by ráda dodala, že je to ubohá kompenzace pocitu méněcennosti a žárlivosti na schopnost dát život. Jen žena může родit. Muž dokáže pouze zabít kořist a tak lidský život udržovat, nikoliv však dávat.

Až do doby mužského objevu Slova²⁰⁵ (Logos) jako náhradního prostředku tvoření se muži instinktivně ztotožňovali s poněkud děsivější charakteristikou posvátna²⁰⁶ - s mocí zabíjet, odebírat život, obětovat život výměnou za život. Proto také hledali jako své ukotvení, svou psychologickou identitu ve ztotožnění se se silami, které brali život, aby sami mohli žít. Mezi privilegované představitele vládce smrti patřili na úsvitu dějin s velkou mírou pravděpodobnosti buď: a) konkurenční lovci, tedy zejména šelmy a případně jiná masožravá zvířata, především draví ptáci nebo b) nadpřirozený božský Pán (případně Paní) lovu.²⁰⁷

Snad není nutné obšírně dokazovat, jakou důležitost historická šlechta v Čechách přisuzovala rodovým erbům a zejména těm nejvýznačnějším z nich, tedy

²⁰⁵ Nejslavněji asi v dikci Evangelia podle sv. Jana: „*In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.*“

²⁰⁶ Srov. Rudolf OTTO, *Posvátno. Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*, Praha 1998.

²⁰⁷ V této souvislosti lze odkázat na souvislosti kultického významu šelem (zejména uctívání jejich lebek a dlouhých kostí) a pojmu Pána lovu. Srov. M. ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení I*, Praha 2008.

dvouocasému lvu pro *Království české* a dvojhlavé říšské orlici. Zajímavější je, že byl dokonce učiněn pokus ztotožnit symbol orla s ideou impéria vůbec. Autorem tohoto opusu z oboru filosofie dějin je člověk pro mou práci relevantní hned dvakrát. Jednak se jedná o historika knížecího rodu Schwarzenbergů a za druhé jde o roku 1911 narozeného knížete Schwarzenberga. Karel VI. vystudoval lesnictví a pak historii a heraldiku u prof. Pekaře. Zmíněná práce má název *Adler und Drache* (Orel a drak) a nese se v nejlepší tradici účelového přeznačování a upravování fakt takovým způsobem, aby se dal napsat příběh o minulosti,²⁰⁸ který by poskytoval oporu a velkolepost argumentům v přítomném střetu o podobu budoucnosti.²⁰⁹

²⁰⁸ Autor se pokouší doložit, že Danielovo vidění čtyř následných světových říší je doslovně historicky pravdivé. Dále vyjadřuje víru v to, že je historicky správné a oprávněné vidět spjatost či dokonce totožnost mezi konceptem translatia imperii a heraldicky zachyceným bojem orla (imperiálního řádu) proti drakovi (anarchie a chaos). Podle autora můžeme již od Sumerů vysledovat, že ten vladař, který si osoboval právo na světovládu (imperium) uzurpoval pro sebe symbol orla a pod jeho křídly sváděl boj proti drakovi. Vcelku v duchu konzervatismu historické šlechty dokázal spojit v jedno nárok na světovládu pohanskou i křesťanskou, tudíž mu v jedno spadá orel Jupiterův i Habsburkův. Důležité je pro něj nalezení **nepřetržité** dějinné posloupnosti zkoumaného jevu. Tento důraz na kontinuitu vývoje je samozřejmě zcela v intencích Schwarzenbergova politického přesvědčení o nelegitimitě republikánského zřízení v zemích Koruny české. Upozorňuji na tuto (s největší pravděpodobností) podvědomě motivovanou ideologičnost ze dvou důvodů. Za prvé je to doklad platnosti poučky, že **historie není minulost, ale účelový výklad minulosti v zájmu přítomného a budoucího života**. Za druhé jde o doklad přeznačování symbolu bezprostředně se vztahujícího k šlechtictví (imperium) a k lovu (dravý pták) aristokratem, který datem narození i myšlenkovým světem pevně zakořenil v éře habsbursko-lotrinského císařství. Zjevnost křečovitosti a násilnosti argumentace Schwarzenbergovy práce se vyjevuje hlavně v pasážích o egyptském imperialismu. Na královské čelence faraónů se neobjevuje totiž orel, ale sup - navíc doprovázený kobrou. Kobra je had a latinské slovo pro hada je draco, tedy přímý předchůdce draka i jazyce německém. O manichejském boji symbolického opeřence s plazem se tedy v tomto případě rozhodně mluvit nedá. To jen přání bylo otcem myšlenky. Pro naše účely je závažnější ta část práce Karla VI., v níž dokladuje příbuznost a intimní souvztažnost mezi válečnickou a loveckou sebe prezentací carů a králů. Martin C. PUTNA (ed.), *Karel VI. Schwarzenberg*, s. 401.

²⁰⁹ K tomuto postupu poznamenává Anton MARKOŠ, *Tajemství hladiny. Hermeneutika živého*, Praha 2003, s. 86: „Nietzsche se vysmívá dobovým snahám proměnit historii ve vědu, iluzi o možnosti dosažení objektivitu. Upozorňuje na to, že přítomnost je symetrická vůči minulosti a budoucnosti a rozvržení budoucnosti vždy je průmětem toho, jak jsme integrovali minulost do přítomné chvíle: Výrok minulosti je vždy výrok věštecký: jen jako budovatelé budoucnosti, jako věštcí přítomnosti mu porozumíme. Mimořádně hluboký a rozsáhlý účinek Delf se nyní vysvětluje zejména tím, že delfští kněží byli důkladnými znalci minulého. (Nietzsche, 1988, s. 132)“

Ještě starším rudimentem loveckého kultu šelem než je evropská heraldika jsou doklady o tzv. mužských společenstvích, která se profilovala jako válečnická bratrstva. V rámci těchto tajných společenství byly bojovníci zasvěcováni do umění vnitřně se ztotožnit s divými šelmami a tak dosáhnout nadlidských bojových výkonů - ideálně neporazitelnosti a nezranitelnosti, případně alespoň nadlidské síly, děsivosti, dravosti a statečnosti. Zmínku si tyto válečnické tlupy zaslouží především proto, že se jednalo o kastu elitních válečníků, kteří se na boj připravovali pomocí lovecké magie a praxe: „*Berserkrem*²¹⁰ se člověk stal po iniciaci, která obsahovala specificky válečnické zkoušky. Tak například u Chattiů, jak říká Tacitus, si novic nestříhal vlasy ani vousy, dokud nezabil nějakého nepřítele. U Taifaliů musel mladík zabít divočáka nebo medvěda a u Heruliů se musel bít beze zbraně. V průběhu těchto zkoušek si novic osvojoval životní způsob šelmy: tím, že se choval jako dravá šelma, stával se obávaným válečníkem. Proměňoval se v nadčlověka, protože se mu dařilo přizpůsobit magicko-náboženské síle, která je vlastní masožravcům.“²¹¹

Jak bylo již naznačeno, podobné opojení krví a zvířecí zvrhlostí nebylo přijatelné pro křesťanské věrozvěsty, a tak postupně vymizelo, nebo se sublimovalo do rodových či státních erbů, v jejichž jménu se směly vést spravedlivé války, bylo posvěceno stát se nástrojem Božího hněvu²¹² a podobně. Stačí vzpomenout na přemyslovskou orlici, pod jejíž záštitou se válčilo a zabýjelo ve velkém a také v jistém druhu náboženského vytržení. Ale tím se oslabuje prvek magie lovu téměř dokonale. Zdá se, že jedinou oblastí původní magie lovu a válečnických iniciací zůstal kult božského Pána lovu. Raně středověká společnost, křesťanská jen na povrchu, se dokázala zbavit lykantropických kultů, ale prastará mužská spiritualita smrti a zabíjení se stejně prosmýkla beztak pořádně děravým sítem církevního dohledu a zachovala se v kultu rozličných svatých patronů lovu a lovecké vášně. Církev se sice snažila

²¹⁰ V jedné slavné pasáži představuje Ynglingasaga (kap.VI) Ódinovy druhy takto: „*Kráčeli bez kyrysu, divocí jako psi nebo vlci. Hryzali do svých štítů a byli silní jako medvědi nebo býci. Masakrovali muže a ani železo, ani ocel proti nim nic nezmohly. Říkali tomu zuřivost berserkirů.*“ Srov. M. Eliade, *Iniciace, rituály, tajné společnosti. Mystická zrození*, Brno 2004, s. 135.

²¹¹ Srov. tamtéž, s. 136.

²¹² Křížové výpravy jsou nejúspěšnějším středověkým pokusem o řešení vleklých válek mezi tlupami povrchně pokřesťanštěných válečníků, z jejichž řad se rekrutovali nebo na jejichž vojenské síle přinejmenším záviseli středověcí vladaři katolických států. Srov. např. Franco CARDINI, *Válečník a rytíř*, in: Jacques LE GOFF (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 2003, s. 69-99; Philippe CONTAMINE, *Válka ve středověku*, Praha 2004, s. 78-87.

traktovat sv. Huberta jako biskupa, učence a apoštola Arden, ale nic platné - pro válečníky se stal posvětitelům jejich honů a jejich práva na zabíjení, na prolévání horké, rudé krve ve jménu zachování vlastního života. Mocná spiritualita slova, lásky a pokání musela koexistovat se starší a primitivnější spiritualitou zvěře, lovu a tedy krvavé oběti.

V mnoha popularizačních dílech, která se vyznačují antiklerikálně kritickým podtónem, se lze dočíst o přežívání a bujení předkřesťanských kultů na venkově, mezi nevzdělanými a pohansky pověrečnými (respektive pohansky moudrými) rolníky.²¹³ Vždy je zdůrazňováno sepětí s přírodními rytmy a vegetací. Často je vytvářen dojem jakéhosi vzoru pro pokorné obcování s mimolidským světem, které vychází právě z rolnictví, z obhospodařování půdy. Takto líčený vztah k přírodě se samozřejmě dal sloučit s křesťanskou věroukou a praxí, ale nedala se překlenout propast mezi kastou zemědělců a kastou vzdělanců, obřadníků a vykladačů *Písma svatého* a *Slova božího*. Méně často se zdůrazňuje povaha spirituality šlechticů, často jsou vnímáni značně sekulárně, jako pragmatičtí vojáci a státníci, jejichž křesťanství bylo buď vlažné nebo naopak krvežíznivě fanatické. Je obtížnější přiznat si, že duchovní hodnoty profesionálních zabijáků nejsou jen a pouze pragmatické, cynické nebo rovnou pokrytecké.

Po zkušenosti dvou celosvětových konfliktů, několika pokusů o genocidu, po půl století strachu z nukleárního kataklyzmatu a propagování i dodržování míru v bohatých zemích se svět změnil. Po zážitku dvacátého století je pro evropského intelektuála velice nepříjemné a až rouhačské pokládat kult smrti, zabíjení a krvavých obětin za legitimní formu spirituality.²¹⁴ Pokud si ovšem její existenci a svébytnost nepřiznáme, pak nemáme možnost pochopit fenomén trojího lidu, tří kast středověké *christianitas*. Právě ve středověku musíme hledat vlastní počátek sebe pochopení aristokratů devatenáctého století. Třebas už jen proto, že sami sebe nazývali historickou šlechtou - jejich současnost začíná tam, kde se zrodila svébytná vrstva křesťanských válečníků. Jejich výcvikem k boji byl dlouhou dobu lov. Byl samozřejmě také jejich obživou a zábavou. Ale bytostná opojnost divokých honů byla natolik přitažlivá, že si

²¹³ Většina z těchto publikací nemá ambice ani formálně splňovat kritéria akademického bádání. Výjimku tvoří např. Ján MIŠOVIČ, *Víra v dějinách zemí koruny české*, Praha 2001, která přes všechny akademické náležitosti záměrně vyznívá jako obracení na víru v jakousi šamanskou „New Age“ harmonii s přírodními silami. Naopak velmi střízlivě a fundovaně hodnotí středověkou venkovskou spiritualitu Aron GUREVIČ, *Nebe, peklo, svět*, Praha 1996.

²¹⁴ Srov. knihu Lawrence LESHAN, *Psychologie války. Jak pochopit její tajemnost a šílenost*, Brno 2004.

lov dokázal zachovat svou pohansky svébytnou sakrální povahu i přes nátěr křesťanského pravověří. Nejdokonalejší výsledek této ideologické gymnastiky představuje kult sv. Huberta.

Záměrem bylo poukázat na několik skutečností:

- 1) Aristokratický kult sv. Huberta je i v devatenáctém století intimně spjatý s válečnickými hodnotami a primitivní mužskou **spiritualitou smrti, lovu a prolévání krve**, o čemž svědčí:
 - a) datum svátku sv. Huberta, který tvoří jednotu s dalšími dvěma katolickými svátky smrti, které připadly na počátek listopadu z důvodu církevně politických. Šlo o snahu využít starých pohanských svátků (časově i tematicky) a přeznačit je v křesťanském duchu.
 - b) přítomnost jednoznačně nekřesťanského komponentu v kultu sv. Huberta, jehož důkazem je jeho podvojná ikonografie (biskup a myslivec), která odráží fakt, že je vzýván šlechtici jako patron lovu, ačkoliv kněžími vytvořená podoba legendy hovoří jasně o tom, že se svatým stal až po svém odklonu od světských radovánek, v jeho případě potom zejména od nezdravé lovecké náruživosti.
- 2) Neproblematické přijímání „lovecké“ tvárnosti sv. Huberta v šlechtických kruzích je příkladem širšího fenoménu, který se odvažují nazvat **„ideologickou naivitou“**. Tato ideologická naivita umožňuje lidem nacházet jednotící smysl i v postojích či činnostech, které si vzájemně protiřečí, nejsou slučitelné na logické úrovni. Jde o lidem zřejmě vlastní potřebu nacházet smysl, poskytovat hodnotové zakotvení vlastní životní praxi. Proto se mohli aristokraté v devatenáctém století cítit dobrými katolíky, když stavěli kapličky zasvěcené biskupovi, který odvrhl lov jako cestu k ztracení, a žádali jej o hojnost zvěře.
- 3) Jedním z nejrozšířenějších podob „ideologické naivity“ je potom **„prezentismus“**, který zde chápeme jako sklon promítat do minulosti takové představy, které nám umožní legitimizovat naše současné hodnoty a cíle. Dušan Třeštík tento postup doporučuje i profesionálním historikům: *„Jeho [historikovou] povinností je produkovat smysly a ne faktografické bezesmysly.“*²¹⁵ Aristokracie devatenáctého věku sázela z velké části nikoliv na revoluční odvrhování historických tradic, ty byly totiž v jejich očích obdařeny

²¹⁵ <http://web.archive.org/web/20070610012632/www.sendme.cz/trestik/faktopisci.htm> (24.1. 2010)

kladným smyslem. Tomuto osmyslnění dějin pak odpovídá **konzervativní lnutí** k „nepřetržitému“ pokračování a „přirozenému“²¹⁶ rozvíjení odkazu (dědictví) neporušené linie předchůdců či přímo předků. **Revolučnímu naladění** naopak prospívá chápat nedávnou minulost a současnost jako „černý věk“, který musí být převratem ukončen a pak nastane vytoužený „zlatý věk“, který je buď znovuzrozením dávné minulosti, nebo zrodem zcela nové éry blaženosti.²¹⁷

O tom, že svatý Hubert nebyl jedinou funkční a dobově i společensky podmíněnou podobou pohanských Pánů či Paní lovu, svědčí oddíl z knihy *Lov*, který napsala Ingrid Schwenková. Její příspěvek se jmenuje „*Diana - slova na rozloučenou s téměř zapomenutou bohyní lovu.*“ V protestantských zemích Německa nebylo dlouhou dobu politicky korektní vzývat světce, a proto se loveckého kultu žádostiví aristokraté chopili společensky přijatelného (protože vysoce estetizovaného) kultu antické bohyně. Svědčí o tom celá řada názvů děl s mysliveckou tematikou. Roku 1696 byla v Ausburgu vydána kniha *Der Dianen hohe und niedere Jagdergoetzungen*. V roce 1749 publikoval Magnoald Ziegelbauer²¹⁸ knihu *Koenigliche und Kaiserliche Jagdgeschichten pod pseudonymem Vanantius Diana*. V letech 1797 až 1816 vycházela čtyřdílná kniha *Diana oder Gesellschaftschrift zur Erweiterung und Berichtigung der Natur-, Forst- und Jagdhunde*. Vydavatelem byl Johann Rathaus Bechstein, který v Jeně studoval nejen lesnictví, ale také národohospodářství a především teologii. Vévoda Jindřich Württemberský roku 1830 přispěl do časopisu *Allgemeine Forst- und Jagdzeitung* svou

²¹⁶ O tom, co je a co není přirozené se vždy rozhodovalo nanejvýš uměle a arbitrárně. Vlastně se jedná o starý spor, který spočívá v tom, jaké jsou to jevy, které kultura zavrhuje a označí za nepřirozené a jaké ty, které jsou danou kulturou schvalované a prohlášené za přirozené. Takto smýšlel Poslední lancknecht: „Říká se „Otec vlasti“! - proč se nemůže říci Otec státu? Poněvadž vlast - (národ - je něčím daným, přirozeným, zděděným, poněvadž znamená stupňovanou rodinu; - stát je společenstvím, nikoli věcí samorostlou, než založenou na umělých poměrech - pouhým pojmem.“ Viz K. SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník*, s. 81.

²¹⁷ Je podivuhodné, že se současní přívrženci monarchismu označují za konzervativce, ačkoliv nemají vůbec v úmyslu navázat na odkaz předešlých generací, ale naopak se revolučním skokem vrátit do „zlatého věku“, takže tím poněkud matou mou pracovní terminologii. Ale v situaci devatenáctého století se aristokraté mohli víceméně oprávněně cítit autentickými konzervativci - uchovateli odkazu předků.

²¹⁸ V tomto případě šlo o katolického kněze, ovšem v době, která rozhodně přála antickým reminiscencím. Magnoald Ziegelbauer (1689-1750) navíc proslul svou učeností a měl řadu sporů se svými nevzdělanými benediktýnskými bratry. Viz příslušné heslo na *Catholic Encyclopedia* <http://www.newadvent.org/cathen/15758a.htm> .

zprávou o průběhu říje, přičemž se neopomněl pochlubit ulovením osmnáctáka. Tento svůj kapitální úlovek komentoval slovy: „*Za to líbám krásné Dianě ruce i nohy.*“²¹⁹

Schwenková píše o situaci v Německu a tvrdí, že sv. Hubert byl až do začátku devatenáctého věku okrajovou postavou (a také, že od revoluce roku 1848 až do poloviny dvacátého století byl jeho význam pro myslivce prakticky nulový!), vyhrazenou toliko nepočetným příznivcům parforních honů. Zcela odlišné byly okolnosti v katolickém Rakousku. Nejzávažnějším argumentem ve prospěch tvrzení, že sv. Hubert byl v módě rakouskými velmoži barokní éry, zůstává dodnes činný Řád sv. Huberta. Jeho nejvlivnějšími představiteli byl hrabě František Antonín Sporck a císař Karel VI., který se stal jeho zakládajícím členem 3. listopadu 1723. Sám Sporck nechal vystavět kapli sv. Huberta již roku 1690 v obci Starý Ples. Nejde o ojedinělou stavbu, další se nachází například u obce Mstišov a byla dokončena roku 1707.

V českém prostředí druhé půle devatenáctého století hraje sv. Hubert především úlohu řečnického obratu, který je v občanských kruzích využíván takřka bez jakékoliv spojitosti s konfesními spory. Křesťanští myslivci se dovolávají Diany a bez podivu, zato s uspokojením nad loveckou náruživostí hlavy pomazané, informují, že německý císař, hlava pruského protestantského rodu, se nechává vidět ve slavnostní uniformě o svatohubertských honech: „*V den sv. Huberta (3. listopadu) oděn jest císař Vilém na honě s velikou loveckou nádherou a má červený kabátec, bílé kožené boty a vysoký hedvábný klobouk. Po boku má veliký tesák a okolo krku odznaky řádu sv. Hubertského s francouzským nápisem: Vive le Roy et ses chausseurs.*“²²⁰

Tradiční zaměstnání či zábava byla v duchu ornamentálního devatenáctého století povyšována na kulturní událost odkazy na idealizovanou minulost, jedno zdali antickou nebo středověkou. Vzpomínka na italského krále Humberta zavražděného anarchistou 29. 7. 1900 je zakončena slovy: „*Zkrátka, nešťastný vládce ohnivé Itálie byl pravým stoupencem sv. Huberta, jehož jménem právě se honosil.*“²²¹ Na téže stránce článku je vzývána i Diana, dokonce ve svém starořeckém vydání. Po vřelé pochvale lovecké náruživosti korunního prince Edwarda („*proslul jako odvážný a při tom chladnokrevný tigrobijce*“) následují obavy, zda i jako král setrvá „*i nadále ve štítu*

²¹⁹ Kurt G. BLÜCHEL, *Lov*, Praha 2004.

²²⁰ Prot. IVANOVSKÝ, *Panovníci a honba, Lovecké obzory* 4, 1901, s. 170.

²²¹ Tamtéž, s. 171.

ideální nám všem Artemidy tou měrou také nyní a v časech budoucích, až starosti panovnické veškerou tíhou na hlavu jeho dolehnou.“

Tímto vývojem došla estetizace náboženského kultu Pána či Paní lovu své maximální míry a z živoucí víry se stala duchaplná kudrlinka dokreslující atmosféru lovů v romanticky chápané přírodě, kde nehrozí hlad ani příliš velké riziko při střetu s agresivním zvířetem především díky moderním zbraním.

Svatý Jiří. Lov mezi láskou k válce a k přírodě

V druhé půli devatenáctého století lov palnými zbraněmi často získával podobu pouhého střeleckého výcviku. Snaha vykládat i toto masivní vybíjení zvěře též jako pouhý sport se sice objevovala,²²² ale zásadní rozdíl mezi tenisem a lovem evidentně není tam, kde ho vidí František ze Schwarzenbergu.²²³ Nejde v první řadě o protiklad novoty a starobylosti. Hony byly především jedinou mírovou činností, při které účastníka čekal náročný pohyb otevřenou krajinou zakončený palbou z nejmodernějších zbraní. Ani vojenské manévry nenabízely možnost zabít cvičné cíle.²²⁴

Fakt spojitosti lovu a rytířství - stejně každý mýtotvorný prvopočátek - se hluboce zaryl do kolektivní mentality následujících generací šlechticů, kteří svůj původ odvozovali právě od rytířů. Podivuhodná urputnost, s kterou si aristokraté cenili kavalerie ještě v době kulometů, má stejné kořeny jako vysoké hodnocení lovecké zdatnosti mezi jinými šlechtickými ctnostmi. Jde o ozvěnu zašlé slávy výcviku a bojového nasazení těžké jízdy, která dominovala evropským bojištím po dlouhá staletí.

Tvrdá vojenská moc samozřejmě dala zrod odpovídajícímu morálnímu kódu a ideologii. Tato víceméně náboženská fakta neztratila svou působivost ani v době, kdy byl samotná „materiální“ základna tvrdé moci k nepoznání proměněna nástupem technologie střelného prachu. Životodárná „ideologická naivita“ provedla nevědomou fúzi. Jedním prvkem této fúze bylo spojení rytířského kódu cti s užíváním palných zbraní. Jen díky této oportunistické přizpůsobivosti mohli údajně konzervativní potomci obrněných šermířů bojovat a lovit s puškami zvěř na desítky metrů.

Pragmatická snaha šlechtice-lovce držet krok s šlechticem-válečníkem ani v nejmenším nevyklučovala svrchovaně romantickou recepci přírody, tak typickou pro devatenácté století. Kníže Alfons Clary-Aldringen (1887-1978) vyjadřuje pevné přesvědčení o spjatosti užívání zbraně a prožívání přírody: „*Nikde totiž není člověk tak*

²²² Srov. F. HILDPRANDT, *Lovecké vzpomínky*, s. 19: „*Hrabě L. Nostitz zcela správně tyto [hromadné] hony [na nízkou zvěř] nazývá střeleckým sportem (Wild und Hund r. 1926).*“

²²³ Srov. předchozí části této práce.

²²⁴ Co ovšem vojenské manévry nabízely, byla co možná nejvěrnější simulace velení bezprecedentně velikým vojenským tělesům. Manévry se nepořádaly primárně z důvodu výcviku vojáků, ale jejich velitelů, kteří již opouštěli praxi přímé účasti v boji. Postupný ústup principu osobní účasti velitelů v bitvě je zpracován v knize John KEEGAN, *Tváře velení. Velitelé v bitvě*, Praha - Plzeň 2006.

*zajedno s přírodou jako na lovu s puškou - to, že sleduje směr větru, každý šelest a každý pohyb způsobuje, že s ní splývá, a toho nelze na pouhé procházce nikdy dosáhnout.*²²⁵

Sociální podmíněnost neumožňuje knížeti přijít na jiné formy splývání s přírodou, která naopak velmi snadno vytanou na mysli intelektuálům jednadvacátého století. Proč kníže nezmínil místo jasně podřadného soupeře (procházky) jiné konkurenční kandidáty na zprostředkování „splnutí s přírodou“ jako jsou věda (zoologie, botanika), umění (malířství, fotografie), sběračství (houbařství, bylinkářství) nebo dokonce ekologicky zaměřené náboženské kultury (slovanské či keltské novopohanství)?²²⁶ Odpověď je prostá. Kníže nechtěl zkoumat daný jev jako intelektuál v akademické diskuzi, ale obhájit vlastní loveckou minulost v osobně pojaté polemice. Jeho osobní psychologická motivace je zřetelná, neboť kníže pokračuje slovy: „*Ted' se stalo módou pranýřovat lovce jako kruté zabíječe nevinných zvířat. Mně takové řeči připadají jako bezmyšlenkovité papouškování nepodložených žvástů. Ti kdo takto hovoří, jsou často podivuhodně lhostejní, když jde o zabíjení lidí.*“²²⁷

Avšak ještě Poslední lancknecht nacházel zásadní podobnost mezi lovcem vojákem. Ve své knize *Lovecké výlety* má zaznamenané své úvahy nad článkem ze švýcarských novin. Ten líčil šťastnou záchranu lovce kamzíků, který spadl do úzké průrvy v ledovci a před smrtelným pádem se zachránil tak, že se před sebe natáhl svou kulovnicí a zaklínil se mezi stěny ledovcové průrvy. V nebezpečné pozici vydržel několik hodin, až jeho volání o pomoc konečně někdo zaslechl a zachránil jej. Bedřich ze Schwarzenbergu se domníval, že „*se tím vyjevuje, jak si člověk s duchapřítomnou statečností i přes nepatrné prostředky v krajní nouzi zoufat nemusí, a s pomocí Boží a díky vlastní síle smí stále ještě doufat ve šťastné vyvážnutí, dokud z malomyslnosti na obé, Boha i sebe sama, nezanevře. Voják, námořník a lovec mají často příležitost získat podobné zkušenosti.*“²²⁸

Oslava mužnosti, která z předchozích řádek zaznívá, má daleko k tomu odsuzovat zabíjení zvířat či lidí. Ač může jít v případě Posledního lancknechta

²²⁵ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně vzpomínek*, s. 85.

²²⁶ Kniha vyšla prvně v roce 1977, tedy dlouho po vzednutí mohutné vlny zájmu o novopohanství v šedesátých letech.

²²⁷ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně vzpomínek*, s. 85.

²²⁸ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg, sign. II-60a/A2-15, Bedřich I. Schwarzenberg, *Jagdausflüge als Manuscript*, Wien 1859, s. 68, kart. 156.

o výjimečnou míru nadšení pro vyhledávání romantického dobrodružství, odvaha na lovu i ve válce byla vysoce ceněna takřka všemi příslušníky starobylých šlechtických rodů.

Sociologie vědění je obor, který odhaluje spjatost obsahů i forem myšlení se společenským bytím autorů příslušných myšlenek. Ač existují teze, jejichž sociální podmíněnost je takřka nulová,²²⁹ míra ideologického zabarvení strmě stoupá, pokud se jedná o politickou, etickou, estetickou a náboženskou tematiku. Podobně se ovšem dají analyzovat nejenom písemná svědectví, ale také ikonografický materiál. Pro spjatost šlechtického lovu a šlechtického válečnictví je vhodné všimnout si zejména průníků těchto dvou vůči měšťanské mentalitě distinktivních složek šlechtické (sebe)reprezentace. Na danou lovecko-válečnickou symboliku je zřejmě nejbohatší ikonografie katolického světce sv. Jiří.

Sbírka sošek sv. Jiří Františka Ferdinanda d'Este²³⁰ může být nazírána také ve světle filosofie Zdeňka Neubauera. Ten ve svém eseji *Když se mění paradigma*²³¹ naznačuje, z jakých důvodů byl široce přijat a akceptován trojjediný model lidského mozku jako souhry části plazí, části savců a části specificky lidské. Poukazuje především na symboliku svatého Jiří, který podle něho na úrovni obrazné archetypické představy ztělesňuje naznačené schéma trojitosti lidské podstaty či duše. Drak je plazem, kuň savcem a svatý rytíř člověkem. Neubauer upozorňuje na řadu dalších příkladů, kdy vědecké objevy a především jejich formulace a popularizace udělaly ohromný úspěch jak mezi laiky, tak i odborníky právě proto, že bezděky čerpaly svá základní schémata v hluboké studnici kolektivního nevědomí.

Pro naše účely je ovšem relevantní jen jeho odkaz na plazí, savčí a lidskou stránku každého mozku zástupců rodu homo druhu sapiens poddruhu sapiens. Vyjevuje se totiž nejen v ikonografii sv. Jiří, ale vůbec ve všech kulturních výkonech

²²⁹ Mannheim uvádí jako příklad výrok $2 \times 2 = 4$. Srov. K. MANNHEIM, *Ideologie a utopie*, s. 306.

²³⁰ Srov. J. GALANDAUER, *František Ferdinand d'Este*, Praha 1993, kde je v úvodu zpochybněna role potenciálního císaře jako mírumilovného, liberálního a nacionálně spravedlivého modernizátora Rakouska-Uherska i odkazem na jeho sbírku sv. Jiří. Nejspíš se tím myslí nepravděpodobnost splnění nadějí vkládaných do klerikála, který si za svého oblíbeného světce vybral militantního patrona vojáků. O oblibě sv. Jiří u následníka trůnu svědčí, že kaple na Konopišti, reprezentativním sídle následníka, byla osazena sochami Panny Marie (vlajková loď katolicismu), sv. Huberta (patron šlechtické myslivosti) a právě sv. Jiří (patron vojáků a vojska).

²³¹ Srov. Zdeněk NEUBAUER, *Když se mění paradigma*. in: Kritický sborník. Revue pro literaturu, umění a filosofii 4, Praha 1993.

indoevropských národů.²³² Svého nejnotoričtěji známého výrazu došla tato ideologická konstrukce ve vrcholném středověku. V tomto období se prosadilo vnímání křesťanských monarchií jako pospolitosti trojího lidu - těch, kteří se modlí (oratores), těch kteří bojují (pugnatores či bellatores) a konečně těch, kteří orou či pracují (laboratores). Pokud tyto představy hodnotí člověk znalý moderních politologických teorií, musí se mu zdát archaické či dokonce vyloženě primitivní. O tom, že tomu tak skutečně je, se není třeba přít. Je ovšem záhodno upozornit na to, že politologické myšlení, na kterém byli odkojeni císař František Josef, jeho vrstevníci i drtivá většina z generace jejich synů měla snad ještě kurióznější charakter. Nepřirovnávala totiž složky společnosti k zástupcům zvířecí říše, ale k jednotlivým údům jednoho těla.

Tato takzvaná organická teorie společnosti není samozřejmě žádným originálním výtvozem devatenáctého století, ale přidržoval se ji František Josef v dobách svého nejsvobodnějšího (neabsolutistického) panování. Jde o teorii velmi rafinovanou, která maximálně zobecňuje (nespecifikuje nijak pedantsky, kteří lidé odpovídají jakým údům či vnitřnostem), ale zároveň staví proti nenáviděné liberální „teologii“ osvobození vlastní „teologii“ uzdravení. „Zjevením“ jsou na straně liberalismu nezadatelná práva osvobozeného jednotlivce (v křesťanské terminologii vykoupení), na straně druhé dané zdraví společnosti (v křesťanském pojmosloví spása, obojí původně salus).

Konzervativní držitelé moci, kteří přestáli ze zahraničí podněcovanou a Napoleonem vojensky vnucovanou revoluční ideologii, bránili své pozice zformulováním tradicionalistického dogmatu. V podstatě mělo dva pilíře. Prvním byla posvátnost a svrchovanost monarchie, který představuje vrchol pyramidy hierarchicky uspořádané společnosti. Druhým pilířem byla armáda, která byla zavázána poslušností a věrností přímo osobě panovníka. Tato doktrína velitelské svrchovanosti a společenské výlučnosti prozrazovala spjatost panovníků s válečnickou tradicí šlechty.²³³ Ta se vyjevila ve vší své nahotě zejména v průběhu druhé poloviny dlouhého devatenáctého

²³² Srov. Georges DUMÉZIL, *Mýtus a epos I. Trojfunkční ideologie v eposech indoevropských národů*, Praha 2001. zejména Platónovo pojetí trojí duše (rozumové, vznětlivé a žádostivé) a korespondujících zdatností (moudrost, odvaha a uměřenost). Platón uplatnil toto dělení i na sociologickou teorii a zamýšlenou politickou praxi. Tím se stal nejstarším teoretikem vlády elitní skupiny. Srov. Roman DUB, *Teorie elity*, in: Kol., *Proměny elit v moderní době*, 43-50.

²³³ Srov. označení „Nejvyšší vojenský pán“ užívané pro Františka Josefa I. Např. J. GALANDAUER, *František Ferdinand d'Este*, s. 39.

století, kdy katolictví postupně ztrácelo pozici státotvorné dogmatiky ve prospěch liberalismu, nacionalismu či socialismu. Křečovitá snaha ochránit svou vlastní verzi náboženství (posvátné legitimace moci) proti náboženstvím konkurenčním vedla starožitnou katolickou šlechtu k zesílenému důrazu na vojenskou moc samotnou.²³⁴

Pokud jde o svatého Jiří, pak musel být oblíbeným světce bojechtivých šlechticů i z toho důvodu, že jeho ikonografie ve zkratce představuje návod k správnému lovu. Ideální lovec totiž rozlišuje mezi zvěří „škodnou“ a „užitečnou“ (lovnou) a jaksi navrch přidává kategorii zvěře „služebné“. Zvěří služebnou se zde myslí domestikované druhy, které jsou používány jako živé zbraně při lovu (psi, sokoli, apod.). Sošky a obrazy svatého Jiří moudře vynechávají kategorii zvěře lovné. Proč moudře? Poněvadž nedochází k rozvoji ambivalentních, empatických citů k lovné zvěři, která je krásná, prospěšná, ušlechtilá a krvácí jako my - když ji zabíjíme, abychom sami mohli žít (tedy jíst, obléci se do jejich koží, ozdobit se jejich kostmi, zuby, rohy a podobně). Proto je sv. Jiří, modelový světec, rytířem, nikoliv indiánským či austrálským lovcem.²³⁵ Zkrotil a ochočil užitkové zvíře par excellence, koně, a užívá ho jako zbraň.

Kůň dodával rytíři rychlost a výškovou převahu. Morálním ospravedlněním rytířů, i sv. Jiřího, pro zabíjení je boj se škodnou - s drakem. Církevní interpretace se snažili draka ztotožnit s křesťanským ďáblem a pohany, ale středověký rytíř nezabíjel jen neznabohy, ale i politické odpůrce svého pána, zhusta tedy stejně tak dobré syny církve jako byl on sám.²³⁶ Jakýkoliv nepřítel rytíře či vojáka byl svým způsobem drakem, a když církev dala, tak i samotným ďáblem.²³⁷ Na onom dobrozdání ovšem zas tak mnoho nezáleželo, když šlo o obhájení válečnické cti a dostání povinnosti k pánu, tak šlechtic bez zaváhání plnil svou povinnost bojovat a zabíjet nepřátele. Tato situace

²³⁴ Srov. výklad o revoluci 1848/49 O. URBAN, *František Josef I.*; M. EFMERTOVÁ - N. SAVICKÝ, *České země*.

²³⁵ Tento zásadní rozdíl mezi lovcem, který je především válečníkem ve středu zemědělské společnosti a mezi bojovníkem, který je především lovcem ve středu lovecko-sběračské společnosti si v rámci jedné ze svých úvah neuvědomoval či nepřipouštěl jinak velmi bystrý a pronikavý myslitel Bedřich I. Schwarzenberg. Srov. předchozí částí této práce.

²³⁶ Srov. analýzy středověké instituce míru či příměří Božího podle knih Franco CARDINI, *Válečník a rytíř*, in: Jacques LE GOFF (ed.), *Středověký člověk*, s. 69-99; Philippe CONTAMINE, *Válka ve středověku*, Praha 2004.

²³⁷ O rozvoji mýtického módu konstruování reality během válečného střetu píše podrobně Lawrence LESHAN, *Psychologie války. Jak pochopit její tajemnost a šílenost*, Brno 2004.

se opakovala i za první světové války, kdy katolické Rakousko-Uhersko bojovalo po boku s německými protestanty proti (převážně) katolickým armádám Itálie a Francie.

O zvýšené úrovni militarismu v devatenáctém století svědčí kromě jiného i okřídlené přísloví, že císař František Josef velel třem armádám a sice „*sedící armádě byrokratů, stojící armádě vojáků a klečící armádě kněží*.“²³⁸ Civilní ráz osvícenského absolutismu se nezakládal na posvátnosti panovníka, ale na jeho úloze byrokrata a vojáka, který je prvním služebníkem státu. Neoabsolutismus Františka Josefa I. se sice programově vracel ke katolicismu (konkordát z roku 1855), ale za svoji instalaci vděčil armádě a jejím vrcholovým představitelům. Rakouský mocnár se s výjimkou inkognito výprav do společnosti prezentoval světu takřka vždy v uniformě nebo loveckém úboru. Nikdy se pro sebe nepokusil uzurpovat také pozici velekněze, to bylo v katolickém světě nepřijatelné již jen z ohledu na staletou tradici. Přesto se ale stavěl nad všechny své poddané zejména z pozice nejvyššího představitele armády. Byl vnímán jako „nejvyšší vojenský pán“. Toto pojetí panovníkovi pozice vyvýšené nad tři řády indoevropské společnosti rozebírá kromě Dumezila například také Georges Duby.²³⁹ Zcela popřít příslušnost k řádu *pugnatores*, k řádu bojujících a lovcích šlechticů, ale nikdy absolutističtí králové nechtěli a ani nemohli.²⁴⁰

Válečnický étos zabíjení nepřátel hluboce pronikal smýšlení šlechticů po celé devatenácté století. Mezi Schwarzenbergy zvolili vojenskou kariéru Karel I. ze Schwarzenbergu, všichni tři jeho synové Bedřich I. , Karel II. a Edmund, pod nímž sloužil zase jeho synovec Karel III. Podobně si počínali knížata Felix a Adolf Josef z hluboké větve rodu. Kníže Karel V. a princ Adolf narukovali do první světové války. Adolf o svých válečných zkušenostech dokonce napsal knihu,²⁴¹ Karel V. válku nepřežil. A 6. září 1914 děkuje princ Jan Nepomuk za gratulace ke své stříbrné svatbě

²³⁸ Srov. O. URBAN, *František Josef I.*

²³⁹ Srov. G. DUBY, *Tři řády*, Praha 2008.

²⁴⁰ Zejména jim v tom bránil důraz na dynastickou legitimaci moci, kterou u sebe nepřipouštěla církev, tradičně jediný další relevantní hráč v mocenské aréně. Dědičný absolutismus tak značí dominanci mystéria poslušnosti „krve“ nad mystériem poslušnosti „slova“. Demokratický občanský princip byl v jistém ohledu institutem všeobecného šlechtictví, kterého měl dosáhnout každý muž sloužící v armádě. Všeobecná branná povinnost nepotřela výlučnost aristokratických válečníků filosofickou polemikou s válečnickým étosem, ale jeho inflací *via facti*. Srov. J. KEEGAN, *Historie válečnictví*, Praha - Plzeň 2004, s. 287-302, zejm. 295.

²⁴¹ Adolf SCHWARZENBERG, *Pod praporem tureckého púlměšice. Válečné vzpomínky na Syrii a Palestinu od Dra Adolfa Schwarzenberga*, Praha 1926.

i těmito slovy: „*Jsmo za jedno s našimi zřizenci v lásce k drahé naší vlasti, v obětavé práci pro blaho její a ve vroucí modlitbě o vítězství vojska našeho udatného, aby brzy zase zavládl mír a blaho každému, kdo v této vážné době jmění, krev a život za císaře a vlast položil.*“²⁴²

Stejně tak se nijak neumenšovala záliba urozených v zabíjení zvířat.²⁴³ Neboť co se výcviku pro boj s lidskými „draky“ týče, nebylo lepší alternativy než boje s „draky“ zvířecími. V devatenáctém století se k tomu navíc družilo pokušení podlehnout (údajně vědecky) racionálnímu a pragmatickému pohledu na svět. Ten se skládá z kategorie jsoucenců užitečných a neužitečných, tedy povětšinou škodlivých. Tak se tím chudákem projekčním plátnem pro promítání lidské potřeby nepřítele („draka“) stávala zvířata tzv. škodná.²⁴⁴

Historik si musí být vědom dobové a kulturní podmíněnosti vztahu lidí ke zvířatům v dobách a místech vlády Františka Josefa I. Stejně tak by mělo být stručně uvedeno, že dobově a kulturně zakotvené je i většinové přesvědčení občanů bohatého Západu na počátku 21. století o tom, že zabíjení zvířat je kruté.²⁴⁵ Zvláště pak těch divoce žijících, neboť jsou vzácná a ohrožená vymřením. Proto nám může snadno připadat lovecká náruživost a sní spjatá hrdost nad masovým vybíjením „němých tváří“

²⁴² Tištěný dopis byl publikován v článku Václav VONDRA, *Dva dopisy Jana knížete Schwarzenberga*, *Obnovená tradice* 11, 1999, s. 37.

²⁴³ Naopak počty odstřelené zvěře rok od roku rostly. Srov. např. přehledy odstřelu zvěře na panstvích primogenitury pro roky 1900 a 1912 srov. *Obnovená tradice* 15, 2004, s. 61-64.

²⁴⁴ Není pochyb, že již před devatenáctým stoletím lidé jednali na základě antropocentrického pohledu na šelmy. Viz například Císařská instrukce pro nejvyššího lovčího Jana z Vřesovic z 15. dubna 1599: „*Vybírání mladých vlků z hnízd. Obzvláště pak s forštmistry a foršty na to bedlivý pozor jmíti má, aby letním časem před a po svatém Duše mladí vlci z hnízd vybírání a pobytí byli.*“ (podle J. FRANCEK, *Lovecká vášeň*, s. 165.) Myšlenkové klima doby hegemonie pragmatického a pokrokářského životního pocitu ale toto směřování mohutně podporovalo. Srov. např. *Hospodářský slovník naučný I*, Praha 1905, s. 1103: „*[Zvěř] honby malé [jest] všechna ostatní zvěř užitková a všechna škodná (dravci a šelmy).*“

²⁴⁵ K tomuto nařčení má potřebu se vyjádřit i Dieter Schramm, prezident mezinárodní organizace CIC, v předmluvě k výpravné knize Kurt G. BLÜCHEL, *Lov*, Praha 2004. Schramm načrtává filosofickou antropologii založenou na pudu k lovu, v jeho podání původu všeho usilování o kořist. Po tomto úvodním vymezení primárního lidského pudu jako touhy po kořisti nakonec postuluje, že lovecká vášeň představuje zdroj touhy po (při)vlastnění vůbec. Tento myšlenkový krok mu údajně dovoluje hledat samotné základy kapitalismu v lovecké vášni, v touze po kořisti. Zkratkovitost a ideologická účelovost je patrná takřka ihned. Lov spíše odpovídá spolu se sběrem ne-kapitalistickému hospodaření už z toho prostého důvodu, že představuje formu hospodářství přisvojovacího, nikoliv výrobního.

buď úsměvná nebo perverzní. V podobném duchu hodnotí loveckou vášeň Františka Ferdinanda d'Este i jeho životopisec Jan Galandauer: „*Lovecké orgie na cestě kolem světa předznamenávají loveckou mánii, která arcivévodu provázela celý život a k níž se ještě nejednou vrátíme.*“ Galandauer správně poukazuje na to, že „(d)nešního čtenáře mnohdy pobuřuje bezohlednost, s jakou arcivévodá masakroval i vzácná a ohrožená zvířata.“²⁴⁶ Stejně tak vnímá, že byla „jiná doba“ a nemálo cestovatelů hodnotilo úspěch svoji cestu na základě počtů a vzácnosti získaných loveckých trofejí. Citelně ovšem schází pokus navrhnout jakékoliv hlubší zdůvodnění arcivévodovy výjimečnosti, tedy vysvětlení proč se právě v jeho případě jednalo o „orgie“ a „mánii“. Nejde jen o to, proč bylo podobné chování přijatelné pro člena panovnické dynastie. Otázkou zůstává, jaký vztah k hromadnému vybíjení zvěře zaujímal jeho sociální okolí, tedy aristokracie, a jaké ospravedlnění vyžadovalo jeho situační okolí, tedy v první řadě tehdejší neurození lovci.

V případě urozených členů „první společnosti“ by bylo s podivem, pokud by neschvalovali loveckou vášeň. Vždyť byli věrnými poddanými vladaře, který byl často a rád prezentován svým poddaným v podstatě jen dvěma způsoby; jako voják a jako lovec.²⁴⁷ O souvztažnosti prestiže dvora a aristokracie není možné pochybovat.²⁴⁸ V tomto případě jde tedy o následování *Jeho Císařské Výsosti* jako exemplárního šlechtického lovce. Díky tomu životní styl aristokratů souzněl s životním stylem nejvyššího představitele státní moci a vzájemně se podporovaly.

Velmi zajímavým pramenem k poznání vztahu nešlechticů k šlechtickému lovu je nacionálně vyhraněný český časopis pro myslivce *Lovecký obzor*. Jen nepřímou lze vyvozovat, že příspěvatelé chovali značně ambivalentní postoje k autoritě a společenské

²⁴⁶ J. GALANDAUER, *František Ferdinand d'Este*, s. 38.

²⁴⁷ O zařazení ikonografie královského lovce do širších a především časově vzdálenějších souvislostí se pokusil poměrně zdařile Karel VI. Schwarzenberg. Navrhuje chápat lov a chov zvěře v palácích jako výraz ideologie světovlády, panství nad vší přírodou. Tím ovšem zatemňuje rozdíl mezi dvěma komplexy představ o svrchovanosti králů. První komplex se týká lovecké a válečnické nedostižnosti, síly a neporazitelnosti. Na druhé stranu podle Schwarzenberga palácové „*obrazy rostlin a zvířat představují nám vládu posvátného panovníka nad celou přírodou*“ a proto nemohou být spojovány s lovem, jak to Schwarzenberg činí, ale s posvátnou plodivou silou panovníka, který má být garantem obrody života flóry i fauny. Srov. M. C. PUTNA, *Karel VI.*, s. 401.

²⁴⁸ Srov. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, s. 15-37.

prestiži šlechticů.²⁴⁹ Na jedné straně téměř žádný z aristokratů do tohoto časopisu nepřispěl, na straně druhé byly jejich lovecké úspěchy často zmiňovány, zejména v kratších zprávách.

Drtivá většina přispěvatelů náležela k lesnickému nebo loveckému personálu šlechticů. Proto dokázali cítit hrdost nad loveckými úspěchy svých aristokratických chleboďárců ze dvou příčin. Za první dokázali porozumět lovecké náruživosti, neboť ji byli sami stíženi. A za druhé fungoval princip participace na slávě „hrdinů“, které si osvojíme, vezmeme za své.²⁵⁰ Tento psychologický mechanismus je individualistickou mentalitou intelektuálů druhé poloviny dvacátého století zhusta nazírán jako trapný rudiment primitivní mentality, která se hodí leda pro davy na stadionech při sportovních utkáních nebo hudebních koncertech. Současný živelný kult mediálních a sportovních celebrit představuje ovšem jen chabý odlesk, či spíše pokroucenou parodii soustavně pěstované výlučné společenské pozice, kterou zaujímal aristokracie v rámci habsburského mocnářství.

Nejdokonaleji fungovalo vytváření aristokratického nimbu kolem samotného panovníka, císaře a krále Františka Josefa I.²⁵¹ Ale ani ostatní příslušníci urozených rodů netrpí neúctou redaktorů *Loveckého obzoru*. Důvod je poměrně prostý - už pouhé referování o šlechtici vyžadovalo používání šlechtických hodností až do roku 1918.²⁵² V případě beletristických pokusů, kterými *Lovecký obzor* oplývá, pak do jazykové hry

²⁴⁹ Nejodvážnější stesky mají např. následující podobu: „Do čísla dnešního (...) hodí se též dobře vyobrazení lovců-šlechticů a jich nevšedních, by vzácných úlovků. Nimrodům, statky pozemskými méně vládnoucími, zajisté úlovky podobného druhu jsou v zemích mocnářství našeho nedostupné. Šlechtě tedy dnes pouze jest popřáno slaviti pozoruhodné lovcí triumfy.“ Cit. podle *Lovecký obzor* 4, 1901, s. 176.

²⁵⁰ Srov. např. „V nadšení vzpomínáme si nejkrásnější expozice, hned u vchodu pavilonku lesnického se nalézající. Byla to bohatá sbírka českého ptactva, majitelem J. O. panem hrabětem Artušem Aichelburgem z Neustupova, přítelem a přispívatelem našeho ‘*Loveckého Obzoru*’, na odív vystavená.“ *Lovecký obzor* 5, 1902, s. 170.

²⁵¹ Srov. *Císař František Josef co lovec*, *Lovecký obzor* 3, 1900, nestránkovaná rubrika *Rozmanitosti*.

²⁵² Srov. <http://www.historickaslechta.cz/pouzivejte-slechticke-hodnosti-id2009110026-19> z 17.2.2010:

V paragrafu 1 zákona č. 61/1918 Sb. z 10. prosince se praví: *Šlechtictví a řády, jakož i veškerá z nich plynoucí práva se zrušují, rovněž tak tituly, pokud byly udělovány jako pouhá vyznamenání. V platnosti zůstávají takové tituly, na které lze splněním předepsaných podmínek nabytí právního nároku (titul doktorský, inženýrský, atd.), pak tituly, jež vyjadřují skutečně zastávanou úřední hodnost, a vyznamenání udělovaná vysokými školami (čestné doktoráty a pod.). Bývalí šlechtici nesmějí užívati svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví.*

vstupují i šlechtické tituly.²⁵³ Především v jejich psané podobě je povinná úcta až servilita zcela patrná. V tomto lingvistickém ohledu nelze o žádné rebelii na stránkách zmíněného časopisu mluvit ani náznakem. Spíše je možností jazykového úzu využíváno k nenápadné propagandistické činnosti ve vlastní prospěch. Oddanost myslivosti, českému národu i monarchii je demonstrována například tímto popisem u portrétu císaře v loveckém úboru: „**Nejvyšší lovec rakouský král náš František Josef I.**“²⁵⁴

Zájem o podobné časopisy projevil ještě jako princ i Adolf Josef ze Schwarzenbergu. Díky němu mohla v časopise Zábavy myslivecké vzniknout rubrika „Myslivecké listy z dávných dob našich předků“. Takto vyjádřil svou vděčnost redaktor František Špatný: „*Dobrotivostí Jeho Jasnosti pana Adolfa Josefa knížete ze Schwarzenberga byly nám přepisy dotčených listů v značném počtu z Třeboňského znamenitého archivu darovány, za který velevzácný dar vysoce urozenému panu knížeti nejvřelejší dík vzdáváme.*“²⁵⁵

Sdílené přesvědčení aristokratů a lesního personálu o ušlechtilosti zabíjení zvířat vydatně přispívalo k udržování kolektivní mentality, která sugerovala nerozpornost lásky ke zvířatům a lovecké vášně pro jejich zabíjení. Dokonce bylo vybíjení masožravců a suplování jejich role v ekosystému nahlíženo jako jakési poslání člověka vůbec.

Důležitým ukazatelem významu lovu pro hlubocké Schwarzenbergy jsou malířské zakázky s loveckou tematikou. Jan Jiří Hamilton, nejslavnější malíř loveckých scén ve službách knížecího rodu, nepůsobil v jižních Čechách v devatenáctém století, ale už za vlády Adama Františka (1680-1732). Jeho obrazy si však zachovaly svou hodnotu pro všechny následující generace Schwarzenbergů. Jeden z nich byl umístěn v Trofejní chodbě na orlickém sídle sekundogenitury, která se právně vydělila roku 1802. Řada z 58 obrazů J. J. Hamiltona, které získali Schwarzenbergové, zůstala na

²⁵³ Viz příslušné heslo v Ottově slovníku naučném: „**Titul** (z lat. *titulus*), **název**, **nadpis** (na př. knihy), obzvláště **čestný název**, jaký které osobě podle jejího stavu, hodnosti neb úřadu přísluší. Uvádíme na př. některé nejdůležitější tituly u nás: císaři náleží titul **Veličenstvo**, arciknížeti **císařská Výsost**; knížeti **Jasnost**, náčelníku mediatisovaných rodů hraběcích **Osvícenost**, hraběti **hraběcí Milost**, kardinálu arcibiskupu **Eminenci**, arcibiskupu nebo biskupu arcibiskupská n. **biskupská Milost**, praelátovi, opatovi a kanovníkovi **Důstojnost**; tajnému radovi a ve vojsku polnímu podmaršálkovi **Excellence**; rektoru vysoké školy **Magnificence**, děkanu fakulty **Spectabilis** atd.

²⁵⁴ *Lovecký obzor* 3, 1900, nestránkovaná rubrika *Rozmanitosti*.

²⁵⁵ Srov. *Zábavy myslivecké*, Praha 1872, s. 306.

Hluboké i po její rekonstrukci za Jana Adolfa II. Deset Hamiltonových obrazů se také dlouhou dobu nacházelo v hlavním sále na Ohradě. Tento soubor byl roku 1938 tajně převezen na příkaz Adolfa ze Schwarzenbergu do Montrealu v Kanadě.

Ovšem i Jan Adolf II. si nechal pořídit velká plátna, která zachycovala atmosféru lovů na Hluboké. Stalo se tak roku 1865 a autorem dvou maleb byl Carl Goebel.²⁵⁶ Obraz „*Lovecká společnost před zámkem*“ zachycuje přípravu na parforsní hon, shromáždění jezdců jsou doprovázeni velikou smečkou loveckých psů. V pozadí je vidět zámek, na jehož polygonální věži vlaje modro-bílá vlajka, což značí přítomnost vládnoucího knížete. Pánové jsou oblečeni ve fracích, mají motýlky a na hlavě cylindry a ojediněle buřinku. Přítomné dámy dosud nesedí na koni obkročmo, ale jen s oběma nohama přes levý bok koně. Na obraze nejsou žádné děti. Celkový dojem připomíná spíše luxusní sportovní událost nežli výpravu za zvěří.

Parforsní hony vyžadovaly vždy zcela jiný terén než jiné způsoby lovy. Především se muselo jednat o krajinu otevřenou a poměrně rovinatou, která by umožňovala jezdcům dosáhnout dostatečné rychlosti. Té je totiž třeba k zdolávání překážek, které byly často výsledkem kulturní činnosti člověka, nikoliv jen čistě přírodním útvarem. Samotný akt ulovení pronásledovaného zvířete časem stále zřetelněji ustupoval předvedení jezdeckých dovedností. I popisovaný obraz naznačuje, že šlo hlavně o jízdu, nikoliv o lovnou zvěř, neboť ta se na plátně ani nenachází. Změnu postavení koně z bojového prostředku na zastarávající prostředek dopravní asi nejlépe ilustruje případ Karla V. ze sekundogenitury. Ač patřil mezi schwarzenberské hulány, narukoval se svým autem do autokolony a 6. září 1914 zemřel na srbské frontě.²⁵⁷

Naopak lovy odbývané pěšmo byly pořádané především za účelem získání co nejvyššího počtu zápisů do zástřelných listů. Cílem nebyly jen počty zvěře, ale také hodnota trofejí. Jako kuriozitou ceněným úlovkem byla také různým způsobem

²⁵⁶ Alespoň tak všechny zdroje s výjimkou Marie MŽYKOVÁ, *K portrétům Schwarzenbergů v českých sbírkách*, in: Z. BEZECNÝ - M. C. PUTNA - M. GAŽI (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, s. 315. Tam je uveden rok 1883 a navíc také poněkud zavádějící formulace popisu obrazů, která nevyklučuje pochopení, že se jedná o stejný lov před zahájením a po jeho skončení.

²⁵⁷ Srov. Jíří KRÍŽEK: *Čtyřicet koní pro Karla V. ze Schwarzenbergu. Šlechta a počátky automobilismu na příkladu orlických Schwarzenbergů*, in: Tamtéž, s. 629; V. ŠKUTINA (ed.), *Český šlechtic František Schwarzenberg*, s. 48.

abnormální zvěř. Mohlo se jednat například o deformované srnčí parůžky²⁵⁸ nebo netypické zbarvení jako je albinismus a jiné. Nejvýše hodnocenými úlovky byly velké šelmy a vysoká zvěř.

Na druhém Goeblově obraze „*Lovecká společnost na velkém nádvoří zámku*“ není znázorněn žádný úlovek šelmy, neboť vlci i medvědi byli v té době v jižních Čechách již prakticky vyhubeni. Pečlivě je naopak vybraný úlovek vysoké zvěře, nechybí srnec, divočák, jelen ani daněk. Jako zvláštnost je zachycen také exemplář daňka stíženého albinismem. Na rozdíl od prvního obrazu jsou všichni účastníci honu oblečeni v mysliveckých uniformách a na scéně se objevují i děti, které si hrají mezi odstřelenou zvěří. Jeden chlapec v miniaturním loveckém obleku přihlíží, jak pes olizuje krev („barvu“) vytékající mrtvému daňkovi z nozder. Z toho je patrný rozdíl mezi současným a tehdejším vnímáním převládajících modelů výchovy dětí k citlivosti vůči utrpení zvířat.

Přítomnost zabitých zvířat a znázornění pušky dosvědčuje spojitost hromadných lovů se střeleckými žněmi. Na rozdíl od parforsních honů nebyla zvěři dána příležitost uniknout, účelem bylo zabít co nejlépe umístěnou střelou „na komoru“. Ač se takové hony pořádaly především jako okázalé společenské události, nelze popřít, že pro dospívající aristokraty představovaly také příležitost, jak přivyknout užívání nejrozšířenější pěchotní zbraně, tedy pušky.

²⁵⁸ Srov. snímek z 22. srpna 1908, který zachycuje střeľce pózujícího v Turrachu s hlavou srnce, který má silně deformované parůžky. Popisek je poněkud černohumorný: „*Salome s hlavou-parukářkou*“. Jako „parukář“ se označuje srnec, který kvůli poranění varlat nevytváří parůžky, ale jakýsi neustále rostoucí nádor, který jej může i oslepit. Viz SOA Třeboň - oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberg, Sběrka alb, grafických listů a fotografií, sign. 45.

Závěrem

Lovecká činnost příslušníků aristokracie představuje výrazný prvek jejich životního stylu. Tradice lovecké činnosti světské vrchnosti se ovšem vůbec nepromítla do označení příslušníků nobility, a to v žádném z běžných označení, hodností či titulů, které byly součástí jazykového úzu v habsburské monarchii.

Identita šlechticů se v devatenáctém století zproblematizovala. Jako jedno z východisek krize totožnosti se nabízela role „pravého lovce“, neboť ta vyhovovala nároku na tradici, která by aristokracii vymezovala vůči asertivnímu měšťanstvu. Navíc právě lovecká činnost probíhala v odlehlých zalesněných oblastech, kde zůstávala bývalá vrchnost i v občanské době nezpochybnitelným mocenským středobodem dané lokality. Rozsáhlá pozemková držba lesů zachovala aristokratům sociální prostředí, kde byly dále nezpochybnitelnou elitou.

Okázalost a působivost honů, výřadů a trofejí zůstávala jedním z důležitých prostředků získávání aristokratického charismatu, který byl nutný k legitimizaci mocenského postavení. Podobně se využívalo vytváření tradice pomocí každoročního opakování honů. Přirozený rytmus obnovy života v přírodě působil jako osnova sezónních činností a pobytů šlechty, čímž byla uspokojována hluboká lidská potřeba po zakotvení v cyklickém čase neustálé obrody. Zakořeněnost aristokratů v rytmu lesního - nikoliv polního - života navíc působila jako žádoucí vymezení vůči drobnějším rolnictvu.

Nejspíš nejdůležitější úlohou lovu bylo vytvořit a udržovat vědomí sounáležitosti mezi mužskými příslušníky rodu, zejména mezi otcem a syny. Myslivost byla výrazně maskulinní záležitostí, v níž mohly ovšem i ženy projevit drsnější rysy své povahy. Smysl pro humor a spontánní projevy emocí se blížily lidovým vrstvám, zejména myslivcům. Tím myslivost pomáhala kompenzovat náročnou povinnost reprezentovat nejen vlastní osobu, ale celý rod.

Přesto byly udržovány společenské přehradu zejména při zahájení a zakončení honů, které měly téměř obřadný charakter. Proto se stávaly důstojnou kulisou jednotlivých kroků zasvěcování do dospělého života mužských členů společnosti. Těmito jednotlivými kroky bylo složení různých, s věkem stále prestižnějších druhů lovné zvěře. Se začátkem puberty obvykle šlechtický dorostenec získával svou první střílnou zbraň a kolem doby dosažení plnoletosti mu bylo umožněno zastřelit poprvé

v životě nejcennější druhy zvěře, především jeleny nebo kance. Tyto události složily jako zasvěcovací rituály, které krok za krokem uváděli mladé aristokraty do společenství „pravých lovců“ a zralých mužů. Lov nebyl jediným instrumentem rituálů přechodu do dospělosti, ale rozhodně jedním z velmi působivých.

Lov se odbýval v blízkosti aristokratických sídel nebo loveckých zámečků a chat, které svou architekturou dotvářely žádoucí atmosféru. Zejména lovecké síně a výzdoba interiérů pomocí loveckých trofejí také sloužila v případě rodových sídel, jakými byla Hluboká nebo Orlík, k ohromení hostů. Zejména slavnostní pojetí loveckých síní mělo dotvářet dojem spjatosti rodinné historie a myslivosti. V tomto případě působila výzdoba i na vědomí samotných šlechticů a zvyšovala lesk jak loveckých trofejí, tak rodinné tradice. Důležitým zjištěním je také fakt, že právě lovecká výzdoba interiérů i exteriérů aristokratických historizujících sídel dále přispívala k odlišení od reprezentativních budov nově nobilitovaných podnikatelů, úředníků, umělců, vojáků a podobně.

Myslivecké uniformy sice nikdy nepožívaly u aristokratů takové vážnosti jako uniformy vojenské, ale přesto je spojovala ozbrojenost jejich nositelů. Lovecký tesák byl považován za natolik důstojnou poboční zbraň, že jím byl vybaven lesní personál i při tak závažném veřejném obřadu, jako byl pohřeb některého z členů knížecí rodiny. V některých případech nesli hajní a lesní úředníci rakev, jindy tvořili „pouze“ část pohyblivé čestné stráže. Vzhledem k symbolickému významu všech detailů pohřebního průvodu se jedná o důležitý ukazatel významu lovecké symboliky pro Schwarzenbergy.

Vzhledem ke všem odlišným (polehčujícím?) okolnostem není možná posuzovat hromadné zabíjení zvířat dnešními měřítky. Důležitým motivem k extenzivnímu aristokratickému lovení zvířat byl životní styl, který vyžadoval účast na tradiční zábavě nobility. Četnost válek v druhé půli devatenáctého století prověřovala odvahu k boji a zabíjení v neporovnatelně větší míře, než je dnes pro vzdělané obyvatele prvního světa běžné. Hýčkaná hodnota rodové a stavovské tradice od šlechticů vyžadovala službu ve vojsku, kde se uplatňovala řada psychologických mechanismů společných s boji s lovem. Myslivost prověřovala pevnost nervů, střelecké schopnosti a snášení námahy. Stejně tak byla příroda stále ještě místem plným zvířat, z nichž mnohá byla člověku nebezpečná. Šelmy a dravci byli vybíjeni v dobré víře, že se tím prospívá lidem i užitečné zvěři. Navíc se civilizační optimismus devatenáctého století ohlásil i tím, že lidé díky racionalizaci myslivosti více zvěře uhájili a tedy „zaslouženě“ i více ulovili. Toto pěstitelské hledisko se týkalo lovců šlechticů i nešlechticů takřka bez výjimky.

Vztah šlechtice a lovu v druhé půli dlouhého devatenáctého století byl tvořen řadou různých prvků jednoho poměrně organického celku. Tento vztah se zakládal především na přetrvávající přitažlivosti samotné činnosti, která si vyžádala dokonce i rozvoj specifické zbožnosti. Svatý Hubert se stal pro Schwarzenbergy ztělesněním žádoucího průniku mezi jejich pevnou katolickou vírou a specificky loveckou spiritualitu. S postupujícím časem čím dál tím intenzivněji lov představoval také možnost úniku z reality městského života, který směřoval pryč od minulosti a tradice, na níž si historická šlechta tolik zakládala. Šlechtic si mohl část své výlučnosti uchovat právě díky opakovaným návratům do romanticky vnímané přírody, které se v jeho případě takřka vždy pojily s puškou a lovem.

Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň

Rodinný archiv Berchtoldů

kart. 2

Rodinný archiv Schwarzenbergů - sekundogenitura

Evidence odstřelu

kart. 168, 257

Myslivecká činnost knížat

kart. 175, 257

Korespondence Karla V. s Bedřichem ze Schwarzenbergu

kart. 341

Státní oblastní archiv Třeboň - oddělení Český Krumlov, zámek

Rodinný archiv Schwarzenbergů - primogenitura

Osobní myslivci

kart. 8

Zbraně, brnění, lovecké potřeby, trofeje, prapory, děla, atp.

kart. 27

Státní oblastní archiv Třeboň - oddělení Jindřichův Hradec, zámek

Rodinný archiv Nádherných z Borutína

Členské lístky spolků a organizací, korespondence o příspěvcích

kart. 9

Výkazy odstřelené zvěře

kart. 10

Vydané prameny

Dobový tisk

Lovecký obzor 1900, 1901

Svět zvířat. Rodinný list pro přátele přírody a zvířat 1897, 1899

Ostatní vydané prameny

FÜRST, Herman, Illustriertes Forst- und Jagd- Lexikon, Berlin 1888.

HILDPRANDT, Ferdinand, Lovecké vzpomínky, Blatná 1933.

Hospodářský slovník naučný I, Praha 1905.

JIRÁSEK, Alois, Záhořanský lov, in: Sebrané spisy XVIII, Praha 1888, s. 9-125.

LAŠŤOVKA, Marek, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let
1895 - 1990, Praha 1998.

Ottův slovník naučný, Praha 1906.

SCHWARZENBERG, Karl, Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg
I-II, Neustadt an der Aisch 1963.

SCHWARZENBERG, Karl (ed.) Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský
deník a Zrození revolucí, Praha 1937.

Slovník naučný IX, Praha 1888.

VESELÝ, František, Konopiště. Vzpomínky a příspěvky k charakteristice, Praha 1921.

Literatura

ACKROYD, Peter, Albion. Kořeny anglické imaginace, Praha 2002.

BARŠA, Pavel, Národní stát a etnický konflikt. Politologická perspektiva, Brno 1999.

BEZECNÝ, Zdeněk - PUTNA, Martin C. - GAŽI, Martin (edd.), Schwarzenbergové
v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008.

BEZECNÝ, Zdeněk - SAK, Robert, Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její
svět, Praha 2000.

BEZECNÝ, Zdeněk, Příliš uzavřená společnost, České Budějovice 2005.

BEZECNÝ, Zdeněk, Schwarzenbergové a jejich Orlík, Jihočeský sborník historický 68,
1999, s. 129-146.

BLÜCHEL, Kurt G., Lov, Praha 2004.

BŮŽEK, Václav a kol., Věk urozených, Praha 2002.

CÍLEK, Václav, Krajiny vnitřní a vnější. Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi,
areálu jablkového štrúdlu a o tom, proč lezeme na rozhlednu. Praha 2010.

- CLARY-ALDRINGEN, Alfons, Vůně vzpomínek. Kníže Clary-Aldringen vypráví o „starých dobrých časech“, Praha 2002.
- CONTAMINE, Philippe, Válka ve středověku, Praha 2004.
- DUMÉZIL, Georges, Mýtus a epos I. Trojfunkční ideologie v eposech indoevropských národů, Praha 2001.
- EFMERTOVÁ, Marcela - SAVICKÝ, Nikolaj, České země 1848-1918, Praha 2009.
- ELIADE, Mircea, Dějiny náboženského myšlení I, Praha 2008.
- ELIADE, Mircea, Iniciale, rituály, tajné společnosti. Mystická zrození, Brno 2004.
- ELIADE, Mircea, Mýtus o věčném návratu. Archetypy a opakování, Praha 2009.
- FRANCEK, Jindřich, Lovecká vášeň v proměnách staletí, Praha 2008.
- GALANDAUER, Jan, František Ferdinand d'Este, Praha 1993.
- GEERTZ, Clifford, Interpretace kultur, Praha 2000.
- GRUBHOFFER, Václav, Fenomén smrti ve šlechtickém prostředí v druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Smrt a pohřby v rodině Schwarzenbergů v letech 1873-1939, České Budějovice 2006.
- GUILLÉN, Claudio, Mezi jednotou a růzností, Praha 2008.
- GUREVIČ, Aron, Nebe, peklo, svět, Praha 1996.
- HAMMANOVÁ, Brigitte, Rudolf. Korunní princ a rebel, Praha 1993.
- HUMBOLDT, Horace, The Austrian Court in the Nineteenth Century, London 2005.
- IGGERS, Georg G., Dějepisectví ve 20. století, Praha 2002.
- JOHNSON, Paul, Dějiny anglického národa, Praha 1995.
- JOHNSON, Paul, Dějiny dvacátého století, Praha 2004.
- JUŘÍK, Pavel, Jihočeské dominium. Rožmbekové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové, Praha 2008.
- JUŘÍK, Pavel, Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů, Praha 2009.
- KALÁTOVÁ, Marie, Rodinný archiv Berchtoldů. Inventární pomůcka, Třeboň 2006.
- KEEGAN, John, Historie válečnictví, Praha - Plzeň 2004.
- Kol., Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka, České Budějovice 2003.
- KORZER-CACHÉE, Josef - PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabriele, Císař František Josef zcela privátně, Praha 1996.
- KOSTKA, Jiří - HANESCH, Josef, Orlík. Státní hrad a okolí, Praha 1956.
- KŘEN, Jan, Dvě století střední Evropy, Praha 2005.
- KUTHAN, Jiří, Aristokratická sídla období romantismu a historismu, Praha 2001.

- KUTHAN, Jiří, Zámek Hluboká nad Vltavou. Romantická rezidence knížecího rodu Schwarzenbergů, České Budějovice 1991.
- LANCINGER, Luboš - MUK, Jan, Orlík. Stavebně historický průzkum státního hradu, Praha 1983.
- LE GOFF, Jacques (ed.), Středověký člověk a jeho svět, Praha 2003.
- LE GOFF, Jacques, Paměť a dějiny, Praha 2007.
- LENDEROVÁ, Milena a kol., Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, Pardubice 2005.
- LESHAN, Lawrence, Psychologie války. Jak pochopit její tajemnost a šílenost, Brno 2004.
- MAHAFFY, R.P., Francis Joseph I., Edinburgh 2009.
- MANNHEIM, Karl, Ideologie a utopie, Bratislava 1991.
- MARKOŠ, Anton Tajemství hladiny. Hermeneutika živého, Praha 2003.
- MARX, Karl, A Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right, Frankfurt 1843.
- MARX, Karl, A Contribution to the Critique of Political Economy, Moscow 1977.
- OTTO, Rudolf, Posvátno. Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě, Praha 1998.
- PALMER, Alan, The Twilight of the Habsburgs. The Life and Times of Emperor Francis Joseph, London 1997.
- PERNES, Jiří, Život plný nepřátel aneb dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, 1994.
- PŘÍHODA, Václav, Ontogeneze lidské psychiky I-IV, Praha 1963-1974.
- PUTNA, Martin C. (ed.), Karel VI. Schwarzenberg. Torzo díla, Praha 2007.
- RAK, Jiří, Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy, Praha 1994.
- REIFE, Heinz, Westfaelischer Adel 1770-1860. Vom Herrschaftsstand zur regionalen Elite, Goettingen 1979.
- ROBERTS, J. M., Dvacáté století, Praha - Plzeň 2004.
- ŘÍČAN, Pavel, Cesta životem, Praha 2002.
- SHARP, Daryl, Slovník základních pojmů psychologie C.G. Junga, Brno, 1999.
- SOKOL, Jan, Čas a rytmus, Praha 2004.
- SOKOL, Jan, Člověk a náboženství. Proměny vztahu člověka k posvátnému, Praha 2004.
- SVOBODA, Miloš, Pardubické parforní hony, Pardubice 2003.
- ŠKUTINA, Vladimír (ed.), Český šlechtic František Schwarzenberg, Praha 1990.
- TŘEŠTÍK, Dušan, Myslet dějiny, Praha 1999.
- URBAN, Otto, František Josef I., Praha 1991.
- VAN GENNEP, Arnold, Přejímové rituály. Systematické studium rituálů, Praha 1996.

VERDON, Jean, Volný čas ve středověku, Praha 2003.

VYBÍRAL, Jindřich, Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století, Praha 2002.

VYBÍRAL, Jindřich, Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech období historismu, Praha 1999.

WEBER, Max, Politik als Beruf, Mnichov 1919.

ŽUPANIČ, Jan, Nová šlechta rakouského císařství, Praha 2006.

Internetové zdroje

http://en.wikipedia.org/wiki/All_Saints#In_the_West

<http://web.archive.org/web/20070610012522/www.sendme.cz/trestik/28rijen.htm>

<http://web.archive.org/web/20070610012632/www.sendme.cz/trestik/faktopisci.htm>

<http://www.abcsvatych.com/mesice/a11/listopad3.htm>

<http://www.bdc.cz/index.php?option=content&task=view&id=5&Itemid=28>

<http://www.historickaslechta.cz/pouzivejte-slechticke-hodnosti-id2009110026-19>

<http://www.lesy.cz/lz5/lesni-zavod-boubin/vyznamne-objekty/zamecek-a-kaple-sv--huberta-na-boubine.ep/>

<http://www.marxists.org/archive>

<http://www.newadvent.org/cathen/15758a.htm>

http://www.radsvatehohuberta.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=16&Itemid=90&lang=cs

http://www.radsvatehohuberta.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=66%3Ajelen-v-mytologii-a-symbolice&catid=27%3Aporkova-doba&Itemid=108&lang=cs

http://www.sainthubert.cz/sh3/sh.php?go=sekce&id_sekce=5

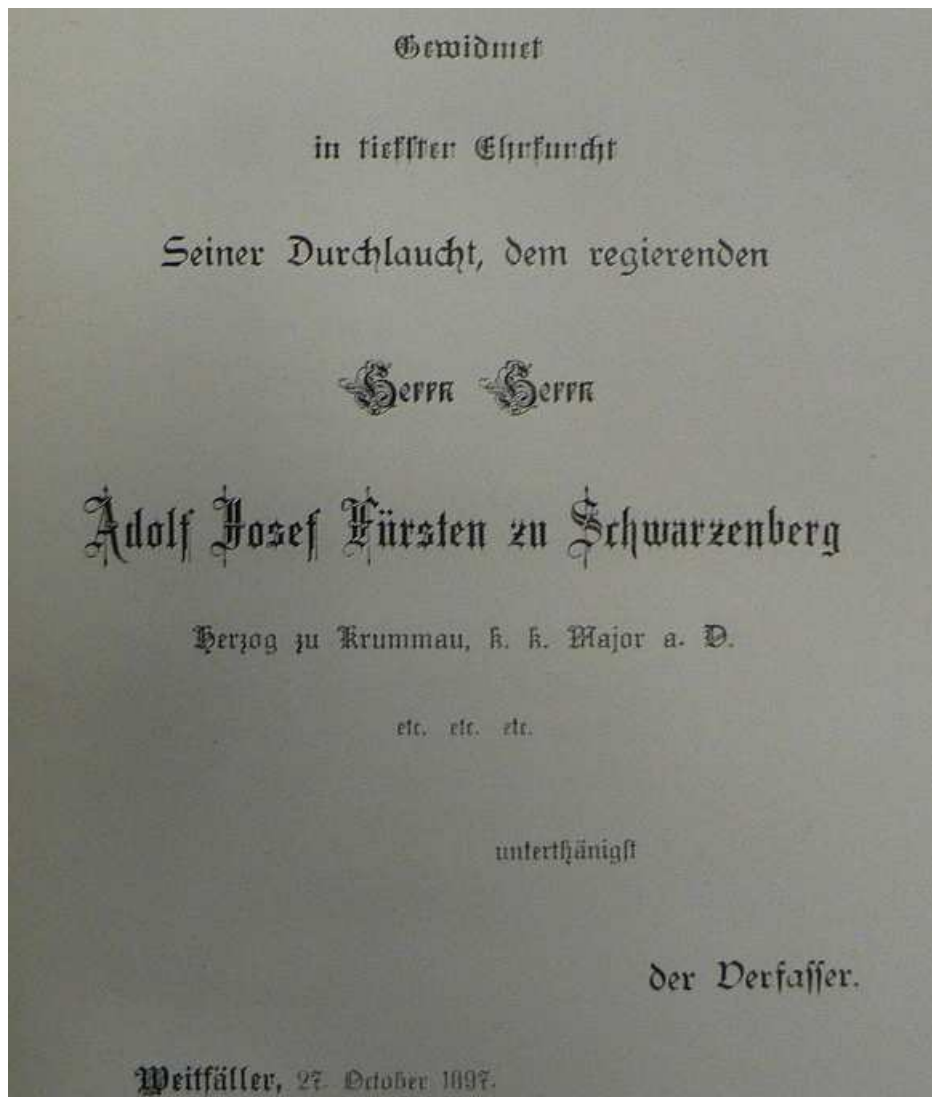
<http://www.vesmir.cz/clanek/o-promenach-elit-v-ceskych-zemich>

Seznam obrazových příloh

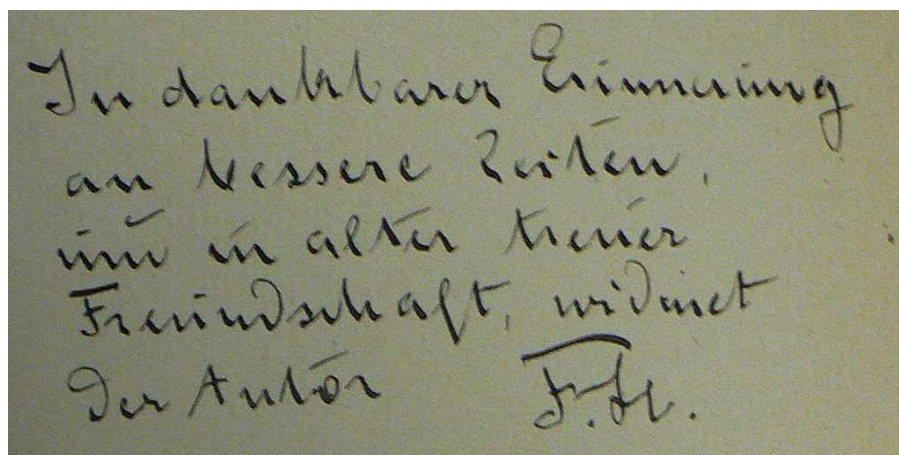
1. „*In dankbaren Erinnerung an bessere Zeiten, und in alter treuer Freundschaft, widmet der Autor F. H.*“ Věnování Janovi ze Schwarzenbergu. Adolf SCHIMANN, *Jagd-humoresken und Erzählungen*, Weitfäller 1897.
2. Věnování knížeti Janu Adolfo ze Schwarzenbergu. Ferdinand HILDPRANDT, *Aus meinem Jägerleben*, Berlin 1928.
3. Diplom Adolfo Josefovi ze Schwarzenbergu za 25 let trvajících členství v Dolnorakouském loveckostřeleckém spolku, 1912. SOA Třeboň - oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberg-primogenitura, Sběrka diplomů II/ČK-107, evid. č. 242.
4. Diplom Adolfo Josefovi ze Schwarzenbergu za 25 let trvajících členství ve Štýrském loveckostřeleckém spolku, 1913. Tamtéž, evid. č. 244.
5. „*Palazzo italiano im Gebirge.*“ SOA Třeboň - oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberg-primogenitura, Sběrka alb, grafických listů a fotografií, inv. č. 43.
6. „*Nimrode und Almkinder.*“ Tamtéž, inv. č. 44.
7. Přání k Vánocům a novému roku 1908 od korvetního kapitána. Tamtéž.
8. „*Salome mit dem Perückenhaupt.*“ Tamtéž, inv. č. 45.
9. „*Der Triumphator.*“ Tamtéž.
10. Kresby knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu. Tamtéž, inv. č. 46.
11. „*Kurs Hochwart.*“ Tamtéž, inv. č. 47.
12. SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-sekundogenitura, kart. 349, snímek Jana ze Schwarzenbergu zaslaný Marii Kristině ze Schwarzenbergu, sign. N-e-3a.

Obrazové přílohy

PŘÍLOHA 1.

PŘÍLOHA 2.

PŘÍLOHA 3.

PŘÍLOHA 4.

PŘÍLOHA 5.

PŘÍLOHA 6.

PŘÍLOHA 7.

Glückliche Weihnacht 1907
Waidmann's Fleiß 1908

Allen Durchlaucht

zwei und dankbar ergebener

J. Müller

k. u. k. Komzellenkapitän

S. M. S. Kutorai

Dumbräu 1907

PŘÍLOHA 8.

PŘÍLOHA 9.

PŘÍLOHA 10.

Feederzeichnungen eines Jagygetosien

PŘÍLOHA 11.

PŘÍLOHA 12.

